

Maandstatistiek van de bevolking

Jaargang 50 – februari 2002

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2001–2002	= 2001 tot en met 2002
2001/2002	= het gemiddelde over de jaren 2001 tot en met 2002
2001/'02	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2001 en eindigend in 2002
1991/'92–2001/'02	= boekjaar enzovoort, 1991/'92 tot en met 2001/'02

In geval van afronding kan het voorkomen, dat de som van de aantallen afwijkt van het totaal.
Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair Bedrijf

Ontwerp omslag

WAT Ontwerpers Utrecht

Inlichtingen

Tel.: (045) 570 70 70
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek
Voorburg/Heerlen, 2002.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik
of intern gebruik is toegestaan.

Prijzen excl. administratie- en
verzendkosten
Abonnementsprijs: € 109,50
Prijs per los nummer: € 12,50
Kengetal: B-15
ISSN 0024-8711

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Artikelen

Keuze voor het kindertal: zo moeder, zo dochter	4
Nieuwe samenwoners	7
Vijftig jaar bevolkingsprognose: voorspelling van sterfte	12
Welvaartsongelijkheid in de jaarlijkse sterftekans	25
Effect van vruchtbaarheid en migratie op de groei van het aantal allochtonen	27
Sociaal-economische status indicator op postcode-niveau	32

Jaarcijfer

Bevolkingsstatistieken in StatLine	36
------------------------------------	----

Maandcijfers december 2001

Bevolking, stand en dynamiek	40
Levendgeborenen naar legitimiteit en rangnummer (uit de moeder)	41
Overledenen naar leeftijd en geslacht	41
Buitenlandse migratie naar geboorteland	42
Asielaanvragen naar land van nationaliteit	44

Inhoudsopgave februari 1997–februari 2002	45
--	-----------

Artikelen

Keuze voor het kindertal: zo moeder, zo dochter

Andries de Jong

Het kindertal dat een vrouw uiteindelijk krijgt, is van oudsher verklaard met behulp van variabelen zoals religie, opleidingsniveau en politieke voorkeur. Onderzoek op basis van gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie laat zien dat de omvang van het gezin waarin iemand opgroeit eveneens duidelijke effecten heeft op het aantal kinderen dat iemand later krijgt. Kinderen die afkomstig zijn uit een groot gezin kiezen later zelf ook vaker voor een groot gezin. Zo blijkt dat vrouwen van rond de veertig die minstens vier kinderen hebben gekregen, zelf uit een gezin komen waarvan het gemiddeld kindertal per vrouw 0,9 kind hoger ligt dan het ouderlijk gezin waarin kinderloze vrouwen zijn opgegroeid. Het effect van de ouderlijke gezinsgrootte op de eigen gezinsgrootte lijkt sterker te worden in de tijd. Voor dochters van rond de dertig die per 1 januari 2001 (nog) kinderloos waren, ligt het kindertal van de moeder zo'n 1,8 kinderen lager dan onder dochters die zelf minstens vier kinderen hebben gekregen.

Achtergronden bij de keuze voor een kindertal

Het aantal kinderen dat een vrouw uiteindelijk krijgt, is het resultaat van een scala aan overwegingen en omstandigheden. In Nederland is het gebruikelijk kinderen te krijgen binnen een vaste relatie: ging het hierbij vroeger doorgaans om getrouwde stellen die kinderen kregen, tegenwoordig gaat het steeds vaker om ongehuwd samenwonenden. In de praktijk gaat het zoeken en vinden van een partner vaak vooraf aan het nadenken over hoeveel kinderen men graag zou willen. Indien men een partner heeft gevonden, wordt de stap om kinderen te krijgen meestal pas genomen als aan verschillende voorwaarden is voldaan: de relatie is standvastig, de studie is afgerond, een geschikte (koop)woning is gevonden en men heeft inmiddels enkele jaren (fulltime) gewerkt. Wanneer de leeftijd van dertig jaar dichterbij komt, wordt begonnen met de daadwerkelijke vorming van een gezin. Hierbij kunnen vruchtbaarheidsproblemen er toe leiden dat het uiteindelijke gezin kleiner wordt dan gewenst; vooral bij personen die ouder dan dertig jaar zijn, kan dit een rol spelen (Steenhof en De Jong, 2000). Ook sociale omstandigheden kunnen een negatieve invloed hebben op het kindertal: zo levert een scheiding veel 'tijdsverlies' op, waardoor het kindertal van vrouwen die een scheiding achter de rug hebben gemiddeld lager ligt dan dat van vrouwen met een duurzame relatie (Latten en Kreijen, 2001).

Wanneer aan de noodzakelijke voorwaarden is voldaan en zich geen onvoorziene omstandigheden voordoen, lijkt het aantal kinderen dat een gezin uiteindelijk zal tellen vooral een kwestie van persoonlijke voorkeur te zijn. Deze persoonlijke voorkeur blijkt samen te hangen met achtergrondkenmerken van personen. Op basis van het Onderzoek Gezinsvorming 1977 verklaarde Van Hoorn (1983) zo'n 20 procent van de variantie van het verwachte uiteindelijke kindertal op basis van variabelen als religie, politieke voorkeur, onderwijsniveau, inwonertal woongemeente, beroep en werkomsomstandigheden. De variabelen die betrekking hebben op religie en politieke voorkeur hebben de meeste invloed op het uiteindelijke kindertal.

Uit internationaal onderzoek is gebleken dat de gezinsvorming zoals die heeft plaatsgevonden in het ouderlijke huis van invloed is op de eigen gezinsvorming. De 'Easterlin-hypothese' (Easterlin,

1980) suggereert dat er een negatieve relatie bestaat tussen de vruchtbaarheid van opeenvolgende generaties. Kinderen afkomstig uit generaties met een laag kindertal hebben gunstiger economische perspectieven dan kinderen uit generaties met een hoog kindertal; ze hoeven immers minder te concurreren op de arbeidsmarkt. Hierdoor zullen ze vaker trouwen en (gemiddeld) meer kinderen krijgen dan hun ouders. Deze kinderen hebben op hun beurt weer slechtere economische perspectieven en zullen hierdoor minder vaak trouwen en juist kleinere gezinnen krijgen. Ook Bourgeois-Pichat (1979) veronderstelde dat kinderen uit grote gezinnen zelf kleine gezinnen zullen stichten en dat kinderen uit kleine gezinnen juist grote gezinnen zullen stichten. De als minder plezierig ervaren kanten van een groot dan wel een klein gezin van herkomst zou bij de afweging van het eigen gezin van doorslaggevende betekenis zijn.

Andere onderzoekers zijn daarentegen van mening dat volwassenen het patroon zullen voortzetten dat zij zelf als kind hebben ervaren. Dit betekent dat kinderen uit grote gezinnen later als volwassenen zelf ook een groot gezin zullen krijgen. Bovendien zal de keuze voor een groot gezin door volwassenen die in een groot gezin zijn opgegroeid, ook positief beïnvloed worden doordat er meer mogelijkheden voor ondersteuning door familieleden zijn. Murphy en Wang (2001) hebben op basis van surveys, ontleend aan het International Social Survey Programme, de relatie tussen het aantal broers en zussen dat iemand heeft en het aantal (volwassen) kinderen dat deze persoon heeft, onderzocht voor zeven landen (Australië, West-Duitsland, Groot-Brittannië, Verenigde Staten, Oostenrijk, Hongarije en Italië). In deze landen blijkt een positieve relatie te bestaan tussen het aantal broers en zussen dat iemand heeft en het aantal (volwassen) kinderen dat deze persoon heeft (bepaald als het gemiddelde over deze zeven landen voor respondenten van 45-74 jaar), terwijl het verschil in het gemiddeld kindertal tussen personen zonder broers en zussen en personen met minstens vier broers en/of zussen uitkwam op ongeveer een 0,5 kind. Deze relatie blijkt zowel te bestaan in landen met sterke verschillen tussen sociaal-economische groepen als in landen met kleine verschillen. Een andere opvallende conclusie was dat het verband tussen de ouderlijke en de eigen gezinsgrootte bij jongere generaties sterker lijkt te zijn. Ook uit het Onderzoek Gezinsvorming 1982 en 1988 (CBS, 1990) blijkt dat de gezinsvorming, zoals die heeft plaatsgevonden in het ouderlijk huis, van invloed is op de eigen gezinsvorming. Paren waarvan zowel de man als de vrouw uit een gezin met minstens vijf kinderen komen, krijgen gemiddeld 0,5 kind meer dan paren waarvan beide partners enig kind zijn of slechts één broer of zus hebben. Deze relatie blijft bestaan wanneer de respondenten worden onderscheiden naar kerkelijke gezindte.

Relatie ouderlijke en eigen gezinsgrootte volgens het GBA 2001

In aanvulling op de bovengenoemde onderzoeken van steekproefgegevens is het op basis van gegevens ontleend aan de Jaarlijkse Structuurtelling 2001 uit de Gemeentelijke Basisadministratie personen (GBA) ook mogelijk de relatie tussen de eigen en de ouderlijke gezinsgrootte nader te onderzoeken aan de hand van integrale gegevens.

De structuurtelling bevat alle personen die op 1 januari 2001 ingeschreven waren in de gemeentelijke bevolkingsadministraties. Doordat de records van individuele personen het identificatienummer van de moeder bevatten, is het mogelijk om na te gaan hoeveel kinderen elke vrouw heeft gekregen en tevens hoeveel kinderen haar moeder destijds heeft gekregen. De relatie tussen het kindertal van de moeder en dat van haar dochter is bepaald voor dochters die in 1940, 1950, 1960, 1965 en 1970 zijn geboren. Dochters die zijn geboren in 1970 waren op 1 januari 2001 30 jaar oud: ze zitten nog midden in het proces van gezinsvorming. In mindere mate geldt dit voor dochters die in 1965 zijn geboren. Dochters die zijn geboren in 1960 waren op 1 januari 2001 40 jaar en hadden vrijwel allen hun gezin compleet; vrouwen van boven de 40 jaar krijgen immers nauwelijks nog kinderen. Ook voor dochters die zijn geboren in 1940 en 1950 geldt dat hun gezin op 1 januari 2001 compleet is. Door sterfte en migratie zijn de oudere cohorten echter niet geheel representatief voor vrouwen die in Nederland in 1940 en 1950 geboren zijn. Er wordt echter verondersteld dat dit nauwelijks effect heeft op de relatie tussen de eigen en de ouderlijke gezinsgrootte.

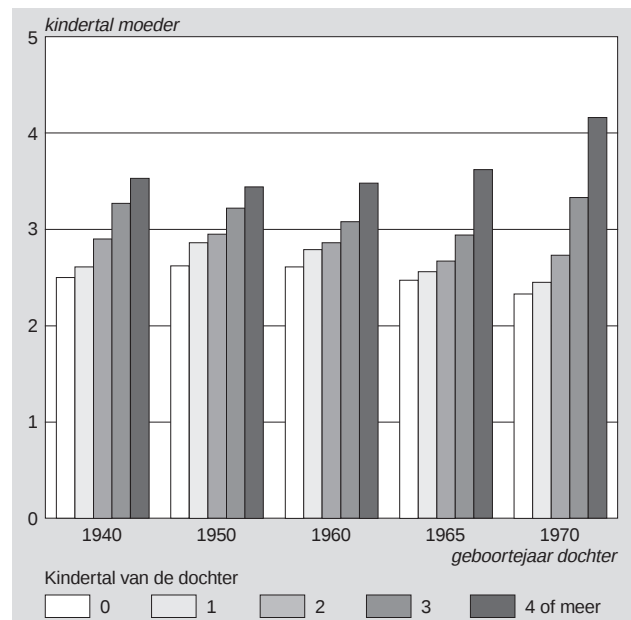
In de *grafiek* staat het gemiddeld kindertal van de moeder afgebeeld, onderscheiden naar het kindertal van de dochter voor de vijf hierboven genoemde geboortejaren van de dochters. Dochters uit 1940 die kinderloos zijn gebleven, zijn afkomstig uit gezinnen met gemiddeld 2,5 kinderen. Voor dochters met minstens vier kinderen ligt de ouderlijke gezinsgrootte op gemiddeld 3,5 kinderen: zij komen dus uit gezinnen waarvan het gemiddeld kindertal 1,0 kind hoger ligt dan dat van ouderlijke gezinnen van kinderloze dochters. Voor dochters die zijn geboren in 1950 en 1960 lijkt het verschil in ouderlijke gezinsgrootte tussen dochters met kleine versus grote gezinnen iets kleiner te zijn geworden. Bij dochters die zijn geboren in 1960 ligt het verschil tussen de kinderloze dochters en die met minstens vier kinderen voor wat de ouderlijke gezinsgrootte betreft op ongeveer 0,9 kind. Opmerkelijk is dat dit verschil voor de jongere generaties dochters snel toeneemt. Het verband tussen de ouderlijke gezinsgrootte en de eigen gezinsgrootte lijkt dus sterker te worden. Voor dochters die zijn geboren in 1965 ligt het verschil in ouderlijke gezinsgrootte tussen de kinderloze dochters en die met vier of meer kinderen op gemiddeld 1,2 kinderen en voor dochters die zijn geboren in 1970 op 1,8 kinderen. Kinderloze dochters die zijn geboren in 1970 zijn dus afkomstig uit gezinnen met gemiddeld 2,3 kinderen en dochters met minstens vier kinderen uit gezinnen met gemiddeld 4,2 kinderen. Zoals eerder vermeld gaat het bij dochters die zijn geboren in 1970 om vrouwen die hun gezin nog niet compleet hebben. Zo kunnen vrouwen die op 1 januari 2001 nog kinderloos zijn of slechts één kind hebben gekregen, hierna nog één of meer kinderen krijgen. In ieder geval zijn vrouwen die op 1 januari 2001 (nog) een klein gezin hebben zelf ook afkomstig uit kleine gezinnen, terwijl vrouwen die dan al een groot gezin hebben zelf ook afkomstig zijn uit grote gezinnen. Het lijkt dus waarschijnlijk dat vrouwen die afkomstig zijn uit een traditioneel gezin met veel kinderen, veel eerder kinderen krijgen dan vrouwen die afkomstig zijn uit een klein gezin. Ook lijkt het waarschijnlijk dat dochters die relatief laat aan kinderen beginnen uiteindelijk minder kinderen zullen krijgen dan dochters die vroeg aan kinderen beginnen. Uit De Jong (2000) blijkt dat vrouwen die uiteindelijk één kind krijgen, hun kind zo'n 2,5 à 3 jaar later krijgen dan het eerste kind van vrouwen die uiteindelijk meerdere kinderen krijgen. Vrouwen afkomstig uit een groot gezin volgen het 'voorbeeld' van de moeder om jong kinderen te krijgen en zijn hierdoor rond de leeftijd van 30 jaar verder in het proces van gezinsvorming dan vrouwen afkomstig uit kleine gezinnen.

De mate waarin dochters uit grote gezinnen verder zijn met hun gezinsvorming dan dochters uit kleine gezinnen kan ook worden aangegeven door het gemiddeld kindertal van deze dochters, uitgesplitst naar kindertal van de moeder, te bekijken. Dochters die zijn geboren in 1970 en die enig kind (van de moeder) zijn, hebben per 1 januari 2001 (en dus op 30-jarige leeftijd) gemiddeld 0,6

kind gekregen; voor dochters die zijn opgegroeid in een gezin met minstens vier kinderen bedraagt dit gemiddeld 1,0 kind. Het effect van de ouderlijke gezinsgrootte op de eigen gezinsgrootte op 30-jarige leeftijd bedraagt dus 0,4 kind. Het lijkt zeer waarschijnlijk dat dochters met een klein gezin op 30-jarige leeftijd uiteindelijk minder kinderen zullen krijgen dan dochters met een groot gezin. Hier komt nog bij dat de vruchtbaarheid van vrouwen boven de dertig jaar terugloopt en het in Nederland gebruikelijk is rond het 35^e jaar het gezin vrijwel compleet te hebben.

Hierboven is aangegeven dat de relatie tussen de ouderlijke en de eigen gezinsgrootte in jongere generaties vrouwen sterker lijkt te worden. Dit resultaat spoort met de bevindingen van Murphy en Wang (2001) voor andere landen. Zij constateren dat het effect even groot is als dat van de conventionele verklarende variabelen zoals opleidingsniveau. De Jong en Lodewijcks (2000) constateren op basis van het Onderzoek Gezinsvorming 1993 dat voor Nederlandse vrouwen uit 1951–1970 het verschil in het gemiddeld kindertal in 1993 tussen laag- en hoogopgeleide vrouwen ongeveer 0,7 kind bedraagt. Het effect van het geloof is wat minder sterk: het kindertal van niet-gelovige moeders ligt ongeveer 0,6 kind lager dan dat van moeders die regelmatig naar de kerk gaan. Op basis van deze resultaten lijkt de variabele 'relatie tussen ouderlijke gezinsgrootte en eigen gezinsgrootte', naast de conventionele variabelen zoals opleiding en religie, een belangrijke verklaring te vormen voor het uiteindelijke kindertal van een vrouw. Dit geldt in het bijzonder voor jongere cohorten vrouwen, aangezien voor hen verschillen in geloof en opleidingsniveau minder prominent zijn dan in oudere cohorten vrouwen. Overigens kan de mate waarin de 'relatie tussen ouderlijke gezinsgrootte en eigen gezinsgrootte' naast de conventionele variabelen een bijdrage levert aan de verklaring van het kindertal pas nauwkeurig worden bepaald met behulp van een zogenaamde multivariate analyse. Omdat de structuurtelling geen gegevens over geloof en opleidingsniveau bevat is een dergelijke analyse niet uitgevoerd.

Gemiddeld kindertal van de moeder naar kindertal van de dochter

Literatuur

Bourgeois-Pichat, J., 1979, La baisse actuelle de la fécondité en Europe s'incrit-elle dans le modèle de la transition démographique ? Population, 34, nr. 2, blz. 267–305.

CBS, 1990, Gezinsvorming ouders beïnvloedt gezinsvorming kinderen. Onderzoek Gezinsvorming 1988, blz. 52–53.

Easterlin, R.A., 1980, Birth and Fortune: The Impact of Numbers on Personal Welfare. Basic Books, New York.

Hoorn, W. van, 1983, Onderzoek Gezinsvorming 1977, sociale variabelen en uiteindelijke vruchtbaarheid. Maandstatistiek van de bevolking, juli 1983, blz. 36–46.

Jong, Andries de, 2000, Jonge moeders zijn steeds ouder. Maandstatistiek van de bevolking, november 2000, blz. 27–31.

Jong, A. de en E. Lodewijckx, 2000, Fertility. In: De Beer en Deven (red.). Diversity in Family Formation. Kluwer Academic Publishers. Dordrecht/Boston/London.

Latten, J. en P. Kreijen, 2001, De Sarahs van nu. In: Samenleven, Nieuwe feiten over relaties en gezinnen. CBS, Voorburg.

Murphy, M. en D. Wang, 2001, Family-Level Continuities in Child-bearing in Low-Fertility Societies. European Journal of Population 17, 2001, blz. 75–96.

Steenhof, L. en A. de Jong, 2000, Afstel door uitstel: (kinder)loos alarm? Maandstatistiek van de bevolking, januari 2000, blz. 9–22.

Nieuwe samenwoners

Liesbeth Steenhof en Carel Harmsen

In het jaar 2000 zijn minimaal 285 duizend mensen gehuwd of ongehuwd gaan samenwonen. Door gebruik te maken van een aantal aannames wordt in dit artikel de groep nieuwe samenwoners beschreven. Het blijkt onder andere dat mid-twintigers de grootste kans hebben om te gaan samenwonen, dat van alle nieuwe samenwoners zo'n 15 procent gehuwd gaat samenwonen, dat zo'n 40 procent al eerder heeft samengewoond en dat 75 procent van de nieuwe samenwoners hiervoor verhuist.

Inleiding

Op 1 januari 2001 woonden er in Nederland ruim 8 miljoen mensen samen met hun partner. Zo'n 85 procent hiervan woonde gehuwd samen. De meesten van deze samenwoners woonden een jaar eerder ook al samen. Maar voor een aantal was 2000 het jaar waarin ze, al dan niet voor de eerste keer, zijn gaan samenwonen. Deze groep van nieuwe samenwoners is nog niet eerder beschreven op basis van integrale informatie. Wel is eerder een artikel verschenen over de kansen van mensen die net een relatie hebben beëindigd om weer samen te gaan wonen (Keij en Harmsen, 2001; Van Huis en Visser, 2001). Met de vernieuwde huishoudensstatistiek is het mogelijk om individuele overgangen naar een andere huishoudenspositie te volgen en zo de groep van de gehuwde én die van de niet-gehuwde nieuwe samenwoners in kaart te brengen. Enige voorzichtigheid is hierbij geboden omdat er in de huishoudensstatistiek een aantal onzekerheden bestaan over wie precies een nieuwe samenwoner is. Niet van iedereen is namelijk de huishoudenspositie eenduidig. Voor ongehuwde personen zonder kinderen en zonder familierelatie die samen op één adres wonen, is op grond van de adresbewoning niet met zekerheid te bepalen of ze tot één of twee huishoudens behoren. Bij het maken van de huishoudensstatistiek is geschat of ze al dan niet samenwoners zijn.

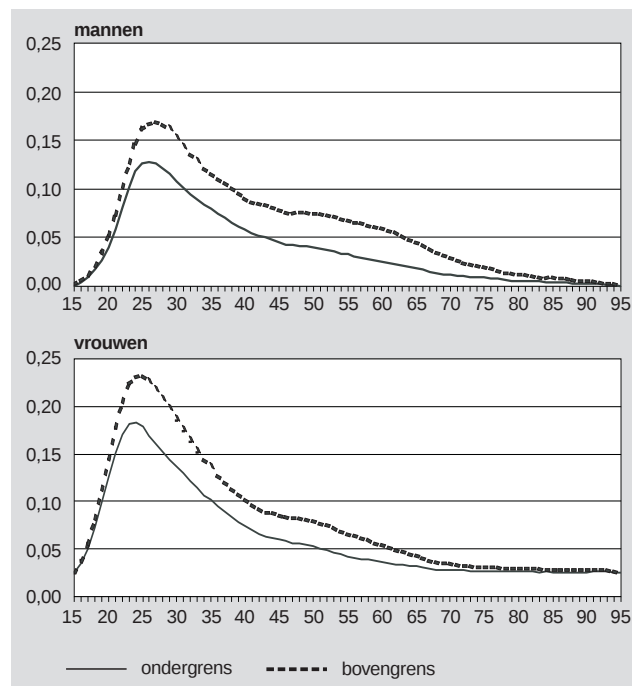
In dit artikel wordt de groep nieuwe samenwoners beschreven. Ondanks de onzekerheden die de afbakening van de groep nieuwe samenwoners met zich meebrengt, is geprobeerd om een beeld te schetsen van de groep die in 2000 (weer) is gaan samenwonen. In de bijlage worden de mogelijkheden en beperkingen beschreven van de afbakening van deze groep. Voor de volledigheid dient opgemerkt te worden dat in dit artikel met samenwoners gehuwde én niet-gehuwde samenwoners bedoeld worden.

Minimaal 285 duizend nieuwe samenwoners

Met de methode zoals die is beschreven in de bijlage ligt de bovengrens van het aantal nieuwe samenwoners op zo'n 375 duizend personen. De ondergrens ligt 90 duizend personen lager, op zo'n 285 duizend. Hierbij is de verwachting dat het precieze aantal personen dat in 2000 is gaan samenwonen hier tussenin ligt. Desalniettemin is dit een erg brede marge. Naar alle waarschijnlijkheid zullen we met behulp van verdere analyse en het maken van meer aannames deze marge in de toekomst smaller kunnen maken.

Al kunnen we op dit moment het aantal nieuwe samenwoners niet precies bepalen, over de kenmerken van deze groep kunnen we veel meer zeggen. Hierbij veronderstellen we wel dat de kenmerken van de groep die de ondergrens van het aantal nieuwe samenwoners vormt niet erg afwijken van die van het uiteindelijke aantal nieuwe samenwoners. In het vervolg van dit artikel beschrijven we dan ook de groep nieuwe samenwoners door de kenmerken van de ondergrensgroep te bespreken.

1. Kans voor niet-samenwonenden om in 2000 te gaan samenwonen

Grootste samenwoonkans voor mid-twintigers

Om te achterhalen op welke leeftijd de meeste mensen gaan samenwonen, kan de kans om te gaan samenwonen per leeftijd berekend worden. Aangezien alleen de onder- en de bovengrens van het aantal nieuwe samenwoners naar leeftijd beschikbaar zijn, is het niet mogelijk om de kans om te gaan samenwonen exact te berekenen. Er zijn per leeftijd twee kansen om te gaan samenwonen berekend: één voor de ondergrensgroep en één voor de bovengrensgroep¹⁾ (grafiek 1). Dit geeft een indicatie van de echte kans om te gaan samenwonen op een bepaalde leeftijd. De echte samenwoonkans ligt niet noodzakelijkerwijs tussen de boven- en de ondergrens. Hij zou op bepaalde leeftijden buiten de marge kunnen vallen wanneer de leeftijdsopbouw van de groep echte nieuwe samenwoners sterk afwijkt van die van de bovengrensgroep. Het is duidelijk zichtbaar dat de mid-twintigers de grootste kans hebben om te gaan samenwonen. Bij vrouwen ligt de piek zo tussen de 24 en 25 jaar en bij mannen tussen de 26 en 27 jaar. De piek ligt rond de 0,15: dit betekent dat zo'n 15 procent van alle mid-twintigers die op 1 januari 2000 niet samenwoonden in de loop van 2000 zijn gaan samenwonen. Bij de vrouwen is deze piek iets hoger, bij mannen iets lager. Dit wordt veroorzaakt doordat er op die leeftijd meer mannen dan vrouwen zijn en tevens doordat vrouwen vaker met een oudere man gaan samenwonen dan andersom het geval is. Boven veertigjarige leeftijd is de samenwoonkans beduidend lager. Een man van boven de 40 die op 1 januari 2000 niet samenwoonde, had minder dan 10 procent kans om binnen een jaar te gaan samenwonen.

¹⁾ Het gaat hierbij om de kans om te gaan samenwonen in 2000 voor alle personen die niet samenwonen op 1 januari 2000. Voor deze berekening zijn dus de nieuwe samenwoners die op 1 januari 2000 ook al samenwoonden uit de analyse gehaald.

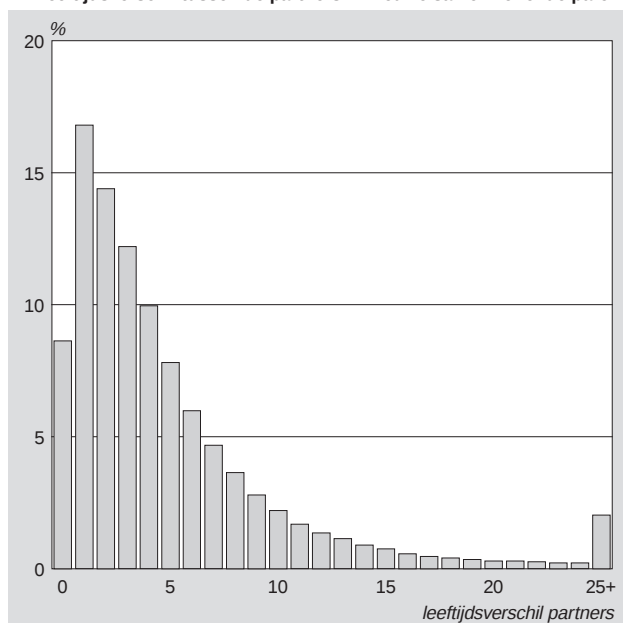
Klein leeftijdsverschil partners

Gemiddeld verschillen de partners in de nieuw gevormde paren zo'n 5 jaar in leeftijd, maar de meerderheid scheelt minder dan 4 jaar. De meeste partners schelen zelfs maar 1 jaar (*grafiek 2*). De gemiddelde leeftijd van de totale groep nieuwe samenwoners bedraagt bijna 31 jaar voor mannen en bijna 29 jaar voor vrouwen. Deze leeftijden liggen echter een aantal jaren hoger dan de leeftijden waarop men de grootste kans heeft om te gaan samenwonen. Dit hangt samen met het feit dat de gemiddelde leeftijd van de totale groep nieuwe samenwoners gebaseerd is op de volgende twee groepen: personen die voor de eerste keer gaan samenwonen en personen die al eerder hebben samengewoond (en dus

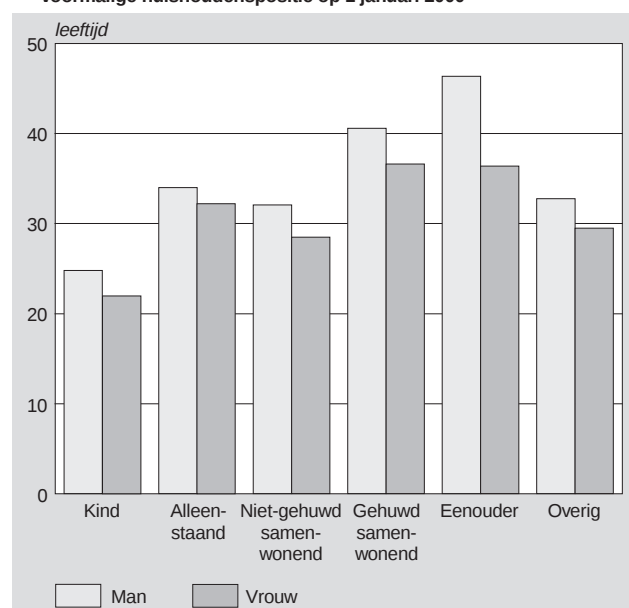
vaak al wat ouder zijn). Om enig zicht te krijgen op de gemiddelde leeftijd van deze verschillende groepen, wordt onderscheid gemaakt tussen de voormalige burgerlijke staat en de voormalige huishoudenspositie van de nieuwe samenwoners.

In *grafiek 3* is de gemiddelde leeftijd van de nieuwe samenwoners onderscheiden naar voormalige burgerlijke staat te zien. Hierdoor kan onderscheid gemaakt worden tussen personen die al eerder getrouwd waren en personen die dat niet waren. Onder ongehuwden kan geen onderscheid gemaakt worden tussen personen die al eerder niet-gehuwd samenwoonden en degenen die voor het eerst zijn gaan samenwonen. De gemiddelde leeftijd waarop ongehuwde mannen gaan samenwonen ligt tussen de 27 en 28 jaar in, bij vrouwen ligt deze leeftijd iets lager op 25 jaar. Bij perso-

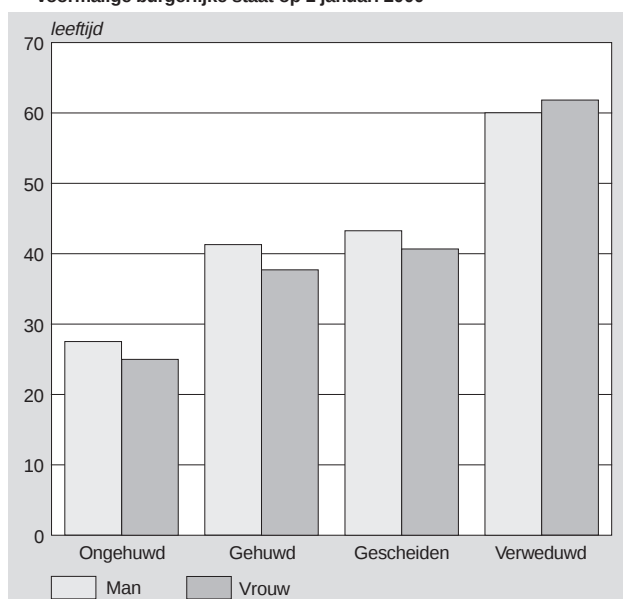
2. Leeftijdsverschil tussen de partners in nieuwe samenwonende paren

4. Gemiddelde leeftijd waarop personen gaan samenwonen naar voormalige huishoudenspositie op 1 januari 2000

3. Gemiddelde leeftijd waarop personen gaan samenwonen naar voormalige burgerlijke staat op 1 januari 2000

nen die ooit gescheiden zijn, ligt deze leeftijd beduidend hoger, namelijk iets boven de 40 jaar.

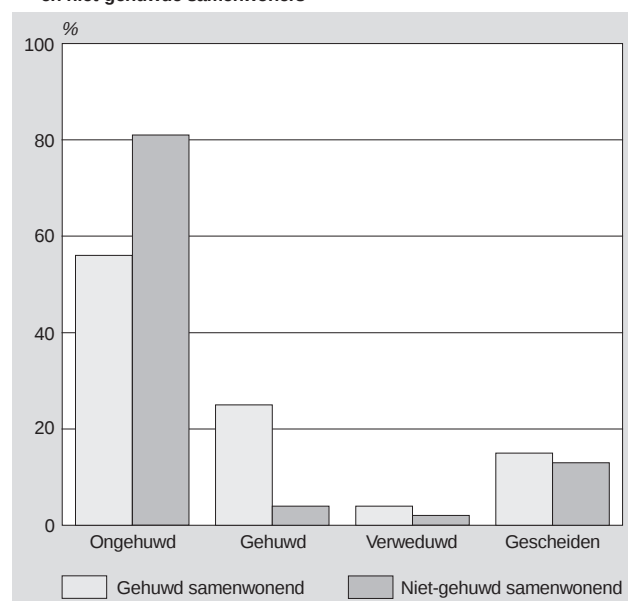
Uit eerder onderzoek blijkt dat ongeveer de helft van het aantal personen dat voor het eerst gaat samenwonen, dit vanuit het ouderlijk huis doet (Harmsen en Schapendonk-Maas, 2001). De mannen uit deze groep zijn gemiddeld rond de 25 en de vrouwen rond de 22 jaar (*grafiek 4*). De grootste groep nieuwe samenwoners vormde op 1 januari 2000 nog een eenpersoonshuishouden. In deze groep nieuwe samenwoners zijn de mannen rond de 34 en de vrouwen rond de 32 jaar.

Het valt op dat er een groot leeftijdsverschil is tussen mannen en vrouwen die eerst eenouder waren. Vrouwen zijn gemiddeld rond de 36 en mannen rond de 46. Dit wordt mogelijk veroorzaakt doordat de vrouwelijke eenouders voornamelijk bestaan uit ongehuwden en gescheidenen en de mannelijke eenouders voornamelijk bestaan uit gescheidenen en verweduwen.

Hooguit 15 procent gehuwd samen

Van de personen die zijn gaan samenwonen in 2000 is maximaal 15 procent gehuwd samen gaan wonen. Het gaat hier om zo'n 42 duizend personen. Dit aantal betreft alle personen die op 1 januari 2001 gehuwd samenwonen met een persoon met wie ze een jaar eerder nog niet op één adres woonden. Dit aantal van 42 duizend

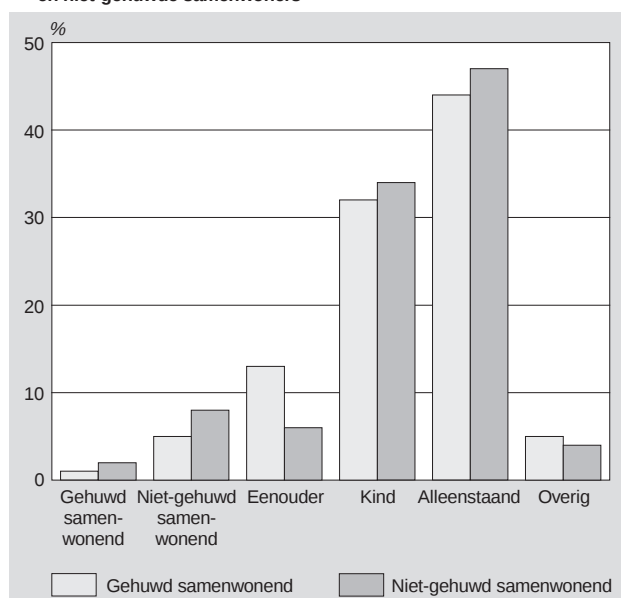
5. Voormalige burgerlijke staat op 1 januari 2000 voor nieuwe gehuwde en niet-gehuwde samenwoners

nieuwe gehuwde samenwoners²⁾ is een hard gegeven, omdat iemand die getrouwd samenwoont geen geïmputeerde huishoudenspositie heeft.

Ruim de helft van deze nieuwe gehuwde samenwoners is nog niet eerder getrouwd geweest (*grafiek 5*). Voor de nieuwe niet-gehuwde samenwoners²⁾ ligt dit percentage veel hoger, namelijk op 80 procent. Zo'n 15 procent van de nieuwe gehuwde en niet-gehuwde samenwoners was gescheiden op 1 januari 2000.

6. Voormalige huishoudenspositie op 1 januari 2000 van nieuwe gehuwde en niet-gehuwde samenwoners

²⁾ Onder nieuwe gehuwde samenwoners worden personen verstaan die gehuwd samenwonen op 1 januari 2001 en die een jaar eerder nog niet samen op één adres woonden. Ze woonden een jaar eerder dus ook nog niet ongehuwd samen. Onder nieuwe niet-gehuwde samenwoners worden personen verstaan die niet-gehuwd samenwonen en die een jaar eerder nog niet samen op één adres woonden. In principe kunnen beide partners of één van beide wel getrouwd zijn maar niet met elkaar.

Opvallend is dat 25 procent van de nieuwe gehuwde samenwoners een jaar eerder ook al getrouwd was. Uit *grafiek 6* blijkt dat de overgrote meerderheid hiervan op 1 januari 2000 niet gehuwd samenwoonde. Slechts 1 procent woonde toen ook al gehuwd samen. Het gaat hier om zo'n 420 personen. Deze personen woonden op 1 januari 2000 gehuwd samen, hebben hun relatie in 2000 verbroken, zijn gescheiden en daarna hertrouwd met een andere partner. De resterende 24 procent van degenen die een jaar eerder ook al getrouwd waren, ruim 10 duizend personen, bestaat voor een deel uit personen die op 1 januari 2000 nog met hun vorige partner getrouwd waren, maar niet meer met hem of haar op één adres woonden. Zij zijn in 2000 gescheiden en daarna hertrouwd met hun huidige partner. Het andere deel bestaat uit personen die op 1 januari 2000 met dezelfde partner getrouwd waren als op 1 januari 2001. Zij woonden een jaar eerder nog niet samen op hetzelfde adres. Waarom zij niet al eerder samen zijn gaan wonen is niet duidelijk, wellicht hebben zij gewacht op geschikte woonruimte.

Voor de totale groep nieuwe samenwoners geldt dat zo'n 10 procent een jaar eerder ook al gehuwd of niet-gehuwd samenwoonde. Het grootste deel, namelijk zo'n 45 procent, was alleenstaand voordat ze gingen samenwonen. Iets meer dan 30 procent was op 1 januari 2000 nog thuiswonend kind. Van de nieuwe gehuwde samenwoners was meer dan 13 procent op 1 januari 2000 nog eenouder. Dit is ruim twee keer zo veel als bij de nieuwe ongehuwde samenwoners.

40 procent al eerder samenwonend

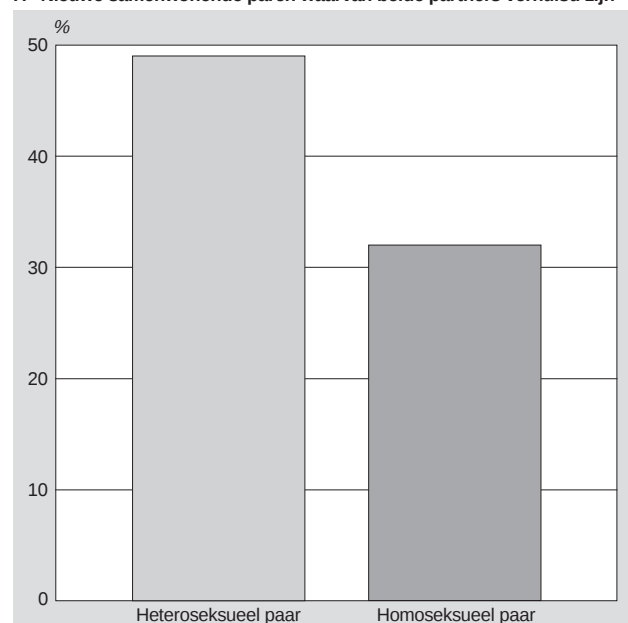
Zoals vermeld is uit het onderzoek van Harmsen en Schapendonk-Maas (2001) gebleken dat ongeveer de helft van de personen die voor het eerst gaan samenwonen dat vanuit het ouderlijk huis doet. Uit de hierbovenstaande tekst blijkt dat ongeveer 30 procent van alle nieuwe samenwoners een jaar eerder nog thuiswonend kind was. Als we er van uit gaan dat alle thuiswonende kinderen die gaan samenwonen dit voor het eerst doen dan kunnen we het volgende concluderen: die 30 procent van alle nieuwe samenwoners is gelijk aan 50 procent van de personen die voor het eerst gaan samenwonen. Alle personen die voor het eerst gaan samenwonen, vormen dus 60 procent van alle nieuwe samenwoners. Dit betekent dat 40 procent van alle nieuwe samenwoners al eerder heeft samengewoond.

10 procent paren van gelijk geslacht

Van de paren die in 2000 nieuw zijn gevormd, bestaat 10 procent uit paren van gelijk geslacht³⁾. Van deze paren van gelijk geslacht is 60 procent man. Uit de huishoudensstatistiek blijkt dat er op 1 januari 2001 zo'n 60 duizend samenwonende paren van gelijk geslacht waren. Dat komt neer op 1,5 procent van alle samenwonende paren. Ook hiervan bestaat ongeveer 60 procent uit mannen. Het percentage paren van gelijk geslacht is veel hoger onder de nieuwe samenwoners dan onder het totaal aantal samenwoners op 1 januari 2001. Dit kan betekenen dat het totaal aantal paren van gelijk geslacht relatief gezien sneller groeit dan het aantal paren van verschillend geslacht. Het kan ook betekenen dat de groep van homoseksuele paren dynamischer is en vaker van partner wisselt.

³⁾ Deze paren van gelijk geslacht kunnen ook bestaan uit bijvoorbeeld studenten die samen op één adres wonen maar wel 2 aparte huishoudens voeren. Met het imputatiemodel is hier wel rekening mee gehouden, maar het is niet te voorkomen dat deze vervuiling optreedt. In een volgend nummer van de Maandstatistiek van de bevolking zal deze groep samenwonenden nader belicht worden.

7. Nieuwe samenwonende paren waarvan beide partners verhuisd zijn

75 procent verhuisd

Van de personen die in 2000 zijn gaan samenwonen, is hiervoor driekwart verhuisd. Bij de helft van de paren zijn beide partners verhuisd en bij de andere helft maar één partner. Als er maar één partner verhuist, is dit vaker de vrouw dan de man. Er is wel een verschil in het verhuisgedrag tussen homoseksuele en heteroseksuele paren. Bij de homoseksuele paren verhuizen beide partners maar bij eenderde van de paren (*grafiek 7*). Als de bovengenoemde redenering over een dynamischer groep van homoseksuele paren juist is, dan kan dit het verschil in verhuisgedrag verklaren. Paren van gelijk geslacht zullen dan minder vaak samen een huis zoeken dan bij heteroseksuele paren. Deze verklaring wordt ook ondersteund door informatie uit het Woningbehoefte-onderzoek van het CBS, al is het aantal paren van gelijk geslacht in dit onderzoek vrij klein. Resultaten uit dit onderzoek wijzen erop dat niet-gehuwde paren van gelijk geslacht iets minder vaak een koopwoning hebben en dat het huis iets minder vaak van beide partners is dan bij niet-gehuwde paren van verschillend geslacht. Een deel van het verschil in verhuisgedrag tussen paren van gelijk en verschillend geslacht kan ook veroorzaakt worden doordat het bij paren van gelijk geslacht in een aantal gevallen om studenten gaat en die verhuizen zelden samen.

Literatuur

Harmen, C. en H. Schapendonk-Maas 2001. Uit huis...en dan. Maandstatistiek van de bevolking, februari 2001, blz. 21–22.

Huis, L.T. en H. Visser 2001. Weer samenwonen na scheiding of verweduwing. Maandstatistiek van de bevolking, februari 2001, blz. 17–20.

Israëls, A. en C. Harmen 1999. Imputatiemodel voor jaarlijkse huishoudensstatistiek: Adressen met twee niet-in-gezinsverband-levende personen. Interne notitie.

Keij, I. en C. Harmen 2001. 'Repartnering': weer samenwonen na een relatieontbinding. Maandstatistiek van de bevolking, februari 2001, blz. 28–30.

Bijlage

Huishoudensstatistiek als basis

De basis voor de schatting van het aantal nieuwe samenwoners vormt de huishoudensstatistiek. Hierin wordt weergegeven hoeveel huishoudens er in Nederland zijn en hoe deze verdeeld zijn over de huishoudentypen, zoals gehuwde paren, eenouderhuishoudens en eenpersoonshuishoudens. Deze huishoudentypen worden gebaseerd op de plaats die de personen innemen binnen een huishouden, de zogenaamde huishoudenspositie. Er worden zeven huishoudensposities onderscheiden: gehuwd samenwonend, ongehuwd samenwonend, eenouder, kind, alleenstaand, overig lid en andere overigen.

Van origine werd de huishoudensstatistiek volledig gebaseerd op de Enquête beroepsbevolking (EBB). Met deze enquête wordt per jaar van zo'n 100 duizend adressen informatie verzameld over onder andere de gezinssamenstelling. Een aantal jaar geleden is een start gemaakt om de jaarlijkse huishoudensstatistiek primair te baseren op informatie uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). De GBA bevat informatie over alle personen die bij de gemeentes in Nederland staan ingeschreven. Zo is dus bekend hoeveel personen er op een adres wonen en of deze personen familie zijn. Met deze informatie is de overgrote meerderheid van de huishoudens in kaart te brengen. De rest van de huishoudens, zo'n 13 procent, wordt geschat (geïmputeerd) op basis van informatie uit de EBB: het gaat hierbij om 7 procent van alle personen in de GBA (Israëls en Harmen, 1999).

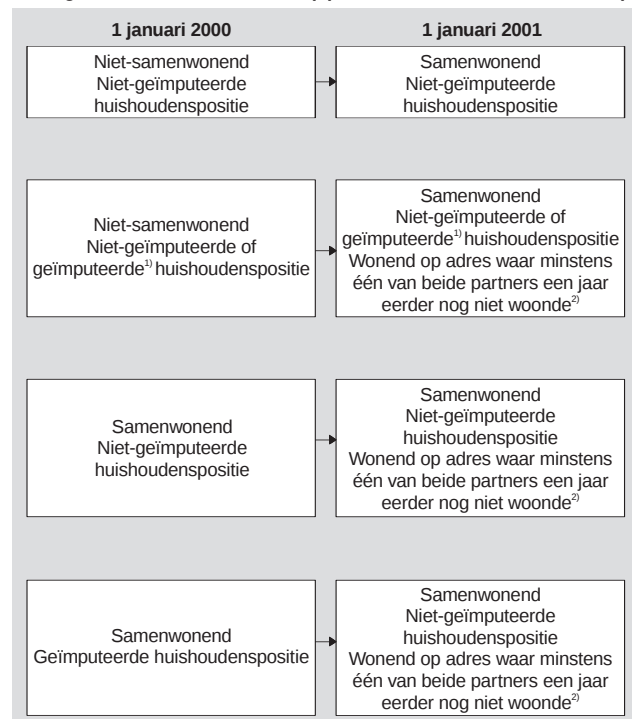
Deze vernieuwde huishoudensstatistiek vormt de basis voor de berekening van het aantal personen dat in 2000 is gaan samenwonen, maar kan niet zonder meer gebruikt worden. De manier waarop de huishoudensposities namelijk geïmputeerd zijn, is in eerste instantie alleen geschikt om totalen te berekenen en niet om informatie op individueel niveau te verkrijgen. De imputaties van huishoudensposities brengen op individueel niveau fouten met zich mee, vooral omdat deze imputaties van de huishoudensposities niet gebaseerd zijn op de huishoudensposities van het jaar ervoor of het jaar erna. Het kan dus voorkomen bij personen die lijken te zijn gaan samenwonen dat ze allang samenwoonden of dat ze helemaal niet samenwonen.

Afbakening nieuwe samenwoners

Om de groep nieuwe samenwoners te kunnen afbakenen in de huishoudensstatistiek is onderscheid gemaakt tussen verschillende groepen. De personen die op grond van verandering van huishoudenspositie in de huishoudensstatistiek te definiëren zijn als nieuwe samenwoners, zijn te verdelen in twee groepen: een kleine groep personen met een geïmputeerde huishoudenspositie en een grote groep met personen van wie de huishoudenspositie bekend is. De personen met een bekende huishoudenspositie worden verondersteld echte nieuwe samenwoners te zijn. De personen met een geïmputeerde huishoudenspositie zijn onder te verdelen in een groep met juist geïmputeerde huishoudensposities en een groep met fout geïmputeerde huishoudensposities. Het is moeilijk om deze groepen te onderscheiden want vaak is niet te achterhalen wat goed en wat fout is. Om toch dit onderscheid te kunnen maken, is het volgende verondersteld: de huishoudensposities zijn in beide jaren juist wanneer een persoon (gehuwd of niet-gehuwd) samenwoont op 1 januari 2001 en een jaar eerder niet samenwoonde en wanneer tevens zijn of haar huidige partner op 1 januari 2000 op een ander adres woonde dan de persoon in kwestie.

Er zijn ook personen die op 1 januari 2000 en 1 januari 2001 samenwoonden. Deze personen kunnen nieuwe samenwoners zijn, ook als ze in beide jaren een bekende huishoudenspositie hebben. Zij hebben in de loop van 2000 hun oude samenwoonrelatie beëindigd en zijn voor het begin van het nieuwe jaar weer met een nieuwe samenwoonrelatie begonnen. Deze personen zijn te onderscheiden van de personen die nog steeds met dezelfde partner

Schema 1
Ondergrens nieuwe samenwoners (op basis van huishoudensstatistiek)

¹⁾ Huishoudenspositie moet in minstens één van beide jaren geïmputeerd zijn.

²⁾ Tenzij beide partners verhuisd zijn van één ander adres.

samenwonen doordat zij op 1 januari 2000 niet samen op hetzelfde adres woonden.

Dan zijn er ook nog personen die op 1 januari 2000 en op 1 januari 2001 als samenwonend gedefinieerd zijn en van wie de huishoudenspositie in 2000 geïmputeerd is en van wie de huidige partner op 1 januari 2000 niet op hetzelfde adres woonde als de persoon in kwestie. Er is verondersteld dat dit ook nieuwe samenwoners zijn.

Personen die behoren tot deze vier groepen nieuwe samenwoners vormen een ondergrens van het totaal aantal werkelijke nieuwe samenwoners. We veronderstellen dat dit zeker nieuwe samenwoners zijn. Deze groepen zijn schematisch weergegeven in *schema 1*.

Er zijn nog meer mensen die in 2000 zijn gaan samenwonen, maar die zijn niet te onderscheiden in de huishoudensstatistiek. Dit zijn bijvoorbeeld personen die op 1 januari 2000 gedefinieerd zijn als samenwonend en een jaar later als niet samenwonend en die in beide jaren een fout geïmputeerde huishoudenspositie hebben of personen die op 1 januari 2000 en 2001 gedefinieerd zijn als niet samenwonend en van wie de huishoudenspositie in 2001 fout geïmputeerd is. Er is voor deze personen niet te achterhalen welke imputatie fout is. Om toch tot een bovengrens te komen voor het aantal personen dat in 2000 is gaan samenwonen, gaan we uit van alle personen die in de huishoudensstatistiek op 1 januari 2000 gedefinieerd zijn als niet samenwonend en op 1 januari 2001 gedefinieerd zijn als samenwonend (*schema 2*).

Schema 2
Bovengrens nieuwe samenwoners (op basis van huishoudensstatistiek)

Vijftig jaar bevolkingsprognoses: voorspelling van de sterfte

Taeke Gjaltema en Rob Broekman

Bevolkingsprognoses zijn gebaseerd op veronderstellingen over toekomstige ontwikkelingen in de drie bevolkingscomponenten geboorte, migratie en sterfte. Dit artikel beschrijft de sterfteprognoses die de afgelopen vijftig jaar door het CBS zijn gemaakt en vergelijkt de afwijkingen ten opzichte van de waargenomen cijfers. In eerdere artikelen werden de prognoses van geboorte en migratie behandeld. Vergeleken met geboorte en vooral migratie is het patroon van sterfte van jaar tot jaar relatief stabiel en daardoor beter te voorspellen. De levensverwachting bij de geboorte is de afgelopen 150 jaar meer dan verdubbeld. Het bleek echter moeilijk te voorspellen hoe lang de stijging van de levensverwachting zou voortduren en wat de uiteindelijke levensverwachting bij de geboorte zou worden. Kortetermijnveranderingen werden soms te snel als structurele veranderingen gekenmerkt.

1. Inleiding

De levensverwachting bij geboorte is de afgelopen 150 jaar spectaculair toegenomen. Was de gemiddelde levensverwachting voor mannen en vrouwen in het midden van de negentiende eeuw iets meer dan 35 jaar, vijftig jaar later was dit gestegen tot rond de 50 jaar. Weer een halve eeuw later lag de levensverwachting iets boven de 70 jaar. In de afgelopen vijftig jaar is de stijging minder sterk geweest, maar nog steeds aanzienlijk. De levensverwachting bij geboorte is voor vrouwen momenteel ruim 80 jaar en voor mannen ruim 75 jaar, meer dan het dubbele van 150 jaar geleden. De hiermee samenhangende veranderingen in niveau en patroon van de sterfte hebben geleid tot periodieke aanpassingen van de betreffende aannames in de bevolkingsprognoses van de afgelopen vijftig jaar.

In eerdere artikelen over de bevolkingsprognose zijn de componenten geboorte (Gjaltema en Broekman, 2001) en migratie (Gjaltema en Broekman, 2001) besproken. In dit artikel zal voor de sterftecomponent eerst een (overwegend kwalitatief) chronologisch overzicht worden gegeven van de reguliere prognoses die in de afgelopen vijftig jaar zijn gemaakt, gevolgd door een overzicht van de voorspelfouten. Eventuele hoge en lage varianten worden niet besproken. Experimentele vooruitberekeningen worden eveneens buiten beschouwing gelaten. Een volgend artikel zal nog een samenvatting geven van vijftig jaar bevolkingsprognose.

Zoals gebruikelijk zullen de prognoses niet worden aangeduid met het jaar van publicatie maar met het jaar van de startbevolking (op 1 januari). Prognose 1950 is in 1951 gepubliceerd, maar de startbevolking was die van 1 januari 1950.

Een uitgebreid overzicht van prognoses die zijn gemaakt vóór 1950 is te vinden in CBS (1951). Eerder werden uitkomsten van prognoses van het CBS die zijn gemaakt na 1950 beschreven in achtereenvolgens Keilman (1990), Crujisen en Zakee (1991) en De Jong (1995).

2. Vijfentwintig prognoses in vijftig jaar: een overzicht van de sterftecomponent

In de afgelopen vijftig jaar zijn tal van publicaties en interne documenten verschenen met betrekking tot de bevolkingsprognose. Gedetailleerde informatie ontbreekt echter vaak. Meer algemene overwegingen en beschrijvingen van de belangrijkste aannames zijn meestal wel voorhanden. Voor alle sterfteprognoses die zijn gemaakt in de tweede helft van de twintigste eeuw volgt een kort overzicht van de belangrijkste veronderstellingen en veranderingen ten opzichte van eerdere prognoses. *Staat 1* geeft een overzicht van een aantal kerncijfers van Prognose 1950 tot Prognose 2000.

Staat 1
Kerncijfers sterfteprognoses 1950 tot 2000

prognose		levensverwachting bij geboorte				aantal overledenen
		eindwaarde		2000		
startjaar	eindjaar	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	2000
1950	1979	69,4	71,5			
1951	1980	69,4	71,5			
1959	1980	69,4	71,5			
1965	1984	72,3	79,4			
1967	2000	72,3	79,4			
1970	2000	69,5	76,6	69,5	76,6	
1972	2000	69,5	76,6	69,5	76,6	162 700
1975	2010	71,4	77,8	71,4	77,8	159 950
1980	2010	73,3	79,5	73,3	79,5	154 141
1984	2010	74,5	81,5	74,5	81,5	143 825
1985	2010	74,5	81,0	74,5	81,0	144 769
1986	2010	74,5	80,5	74,5	80,5	146 140
1987	2010	74,5	80,5	74,5	80,5	146 332
1988	2010	75,0	81,5	74,8	81,3	142 658
1989	2010	75,0	81,5	74,8	81,3	142 606
1990	2050	75,0	81,5	74,8	81,2	142 754
1991	2050	75,0	81,5	74,8	81,2	142 902
1992	2050	76,0	81,5	75,4	81,0	139 774
1993	2050	76,0	81,5	75,4	81,0	139 876
1994	2050	76,0	81,5	75,4	81,0	139 426
1995	2050	76,0	81,5	75,4	81,0	139 355
1996	2050	80,0	83,0	75,3	80,6	141 176
1997	2003	75,7	80,7	75,3	80,6	141 126
1998	2050	80,0	83,0	75,3	80,6	141 234
1999	2004	75,9	80,8	75,3	80,6	140 979
2000	2050	79,5	83,0	75,3	80,6	140 991

2.1 De jaren vijftig tot en met zeventig

In Prognose 1950 werden de sterftetekansen die in de jaren 1947–1949 waren waargenomen constant gehouden voor de gehele prognoselooptijd (1950–1979). Omdat zich in 1947–1949 geen epidemieën hadden voorgedaan en de oorlog waarschijnlijk een verhoogde sterfte onder personen met een zwakkere gezondheid tot gevolg had gehad, werd ervan uitgegaan dat de in deze jaren waargenomen relatief lage sterfte zich zou voortzetten. Wel werd opgemerkt dat wellicht in de eerste jaren de sterfte hoger zou kunnen uitvallen en in latere jaren wat lager, maar het gemiddelde niveau zou naar verwachting correct zijn. Door de ontwikkelingen te volgen zou de prognose in de toekomst eventueel kunnen worden aangepast aan verbeterde schattingen van de sterftetekansen. Patronen van sterftedaling boven vijftigjarige leeftijd werden wel doorberekend als voorbeeld van mogelijke gevolgen. Het aantal sterfgevallen zou door de veroudering van de bevolking wel toenemen.

Bij het maken van Prognose 1951 bleek dat handhaving van het constante sterfteniveau van 1947–1949 niet verantwoord was. Dit niveau werd nu als minimum voor de levenskansen (is maximum sterfte) gekozen. Als maximum werd een daling van de sterftetekansen genomen die gelijk was aan de waarden die werden gevonden bij een logaritmische extrapolatie van de daling van vijftigjarige sterftetekansen. Het betrof de extrapolatie van waarnemingen voor de jaren 1900–1909 enerzijds en 1947–1949 anderzijds (de in de prognoseperiode geboren personen kregen iets andere sterftetekansen). Het gemiddelde van het constante sterfteniveau en de geëxtrapoleerde waarden werd genomen als de meest waarschijnlijke ontwikkeling van de sterfte.

De sterfte bleek echter opnieuw lager dan verwacht. In Prognose 1959 volgde daarom weer een bijstelling naar beneden. De procentuele daling (per geslacht) ten opzichte van de vorige prognose werd lineair doorgetrokken om de nieuwe veronderstellingen te bepalen.

In Prognose 1965 werden wederom de waargenomen dalingen in de sterftetekansen logaritmisch geëxtrapoleerd, nu aan de hand van waarnemingen in de jaren 1951–1955 en 1961–1963. Een uitzondering hierop vormden de mannen in de leeftijdsgroep 47 tot 71 jaar. Voor deze leeftijden bleken de sterftetekansen te zijn gestegen. Dit was de voornaamste oorzaak van het feit dat de waargenomen totale sterfte hoger was uitgevallen dan voorspeld in de vorige prognose. Voor de eerste prognosetermijn van vijf jaar werd een zelfde stijging van sterftetekansen aangenomen, vervolgens de helft van de stijging en voor de derde termijn van vijf jaar geen verder stijging. Op de nog langere termijn werden voor deze groep mannen weer enige verbeteringen verwacht.

Omdat Prognose 1965 wat betreft sterfte de werkelijkheid dicht benaderde, bleef in Prognose 1967 de sterfteprognose in termen van kansen onaangepast. Door een iets andere leeftijdsopbouw en een andere geboorteprognose verschilden de aantallen overledenen wel enigszins.

De totale sterfte bleek in de daarop volgende jaren niet sterk af te wijken van de voorspelling van de twee afgelopen prognoses. Leeftijdsspecifiek waren de verschillen groter, echter door compensatie bleef het verschil met de totale sterfte naar geslacht beperkt. Met Prognose 1970 vond er een methodologische verandering plaats. Er werd een onderscheid gemaakt tussen vier sterfteoorzaken. De proportionele verandering in de ongewogen gemiddelde sterftetekansen per categorie van de periode 1961–1965 naar 1966–1968 werd lineair geëxtrapoleerd. De som van de oorzaaksspecifieke sterftecijfers leverde de totale sterftetekansen. Voor mannen zouden de sterftetekansen voor vrijwel alle leeftijden iets toenemen. Voor vrouwen op jongere leeftijd zou dit ook het geval zijn, echter na leeftijd 55 zouden ze afnemen. Het totaal-effect leidde ertoe dat de levensverwachting bij geboorte van mannen zou afnemen (met 1,4 jaar op lange termijn), terwijl die voor vrouwen licht zou toenemen (met 0,3 jaar). Samen met de veroudering van de bevolking betekende dit wederom een toename in sterfteaantallen.

In Prognose 1972 werd slechts de geboortecomponent aangepast. Door een iets andere startbevolking en veranderingen in het aantal geboorten week het aantal overledenen minimaal af ten opzichte van de voorgaande prognose. Voortgaande vergrijzing zou wel leiden tot hogere sterfteaantallen.

De sterfte in de vorige twee prognoses bleek op de korte termijn vrij goed voorspeld, alleen de sterfte van vrouwen boven de 65 jaar was overschat. In Prognose 1975 werd geen onderscheid meer gemaakt naar doodsoorzaken (en ook niet naar burgerlijke staat). Omdat de toegevoegde onzekerheid die samenhang met de uitsplitsing naar vier doodsoorzaken als te groot werd ingeschat, werd hiervan afgezien. Sterftetekansen zoals waargenomen voor de periode 1971–1974 werden toegepast voor de gehele projectieperiode. Een uitzondering hierop vormden de sterftetekansen in het jaar van geboorte en het daaropvolgende jaar (meisjes en jongens) en de sterftequotiënten voor vrouwen voor leeftijden van 55 jaar en ouder. Voor deze groepen werden de waarnemingen voor de jaren vóór de prognose (1961–1965, 1966–1970, 1971–1974) lineair geëxtrapoleerd. Na halvering van de hellingshoek van de regressielijn werden de toekomstige waarden verkregen. De levensverwachting voor mannen zou zeer licht stijgen (0,2 jaar), die voor vrouwen iets meer (0,8 jaar).

2.2 De jaren tachtig

Prognose 1980 kende, in tegenstelling tot de voorgaande prognose, weer een onderscheid naar burgerlijke staat. Omdat de onderlinge verhouding in aandeel niet veranderlijk was, werd wederom geen uitsplitsing naar doodsoorzaken gemaakt. Uitspraken over het sterfjepatroon werden slechts gedaan voor de periode 1980–1990 (constant na 1990). Na literatuuronderzoek en consultatie van experts in binnen- en buitenland werd eerst de volgende algemene hypothese opgesteld: negatieve invloeden op de levensduur van de bevolking (invloeden die grotendeels worden veroorzaakt door sociaal-economische, culturele en technologische ontwikkeling) zullen in de nabije toekomst niet de overhand krijgen op de positieve ontwikkelingen op medisch gebied, de hygiëne, voeding en preventieve gezondheidszorg. Sterftetekansen zouden in lichte mate dalen en de oversterfte van mannen zou iets afnemen. Eerst werden voor het limietjaar 1990 de levensverwachtingen op een aantal leeftijden vastgesteld, vervolgens voor de tussenliggende jaren. Ten slotte volgde het afleiden van overige leeftijdsverwachtingen en de sterftequotiënten. De limietwaarden werden verkregen door lineaire extrapolatie van de waarnemingen in de perioden 1966–1970, 1971–1975 en 1976–1979. Voor vrouwen werd de hellingshoek gehalveerd (verder vonden er nog enkele kleine aanpassingen plaats).

Op basis van hernieuwd literatuuronderzoek en een tijdreeksanalyse werden voor Prognose 1984 nieuwe hypothesen opgesteld over sterfte. Aangenomen werd dat over vrijwel de gehele linie een verdere daling van de sterftetekansen zou gaan plaatsvinden. In tegenstelling tot de vorige prognose werd nu aangenomen dat de verschillen tussen mannen en vrouwen niet kleiner zouden worden. Medische ontwikkelingen, meer veiligheid, intensivering van preventieve gezondheidszorg en een toename van vrije tijd en ontspanningsmogelijkheden zouden bijdragen tot een verbetering van de overlevingskansen. Negatieve effecten zouden voortkomen uit toename van milieuvervuiling en werkloosheid, het proces van individualisering en meer stress. Nadat de levensverwachting bij geboorte was ingesteld voor de jaren tot 1995 werden hieruit leeftijds specifieke (en vervolgens burgerlijke-staatspecifieke) sterftequotiënten afgeleid. Na 1995 werd alles constant gehouden, om aan te geven dat het niet mogelijk werd geacht uitspraken te doen over plausibele ontwikkelingen op de lange termijn.

In Prognose 1985 bleven de kwalitatieve veronderstellingen gelijk. Wel werd de levensverwachting bij geboorte voor vrouwen iets verhoogd. Veranderende migratie en geboorteprognose hadden wel indirecte effecten op de aantallen overledenen.

De belangrijkste verandering in Prognose 1986 was dat nu ook een hoge en lage variant van de sterfteprognose gemaakt werd (de marge van de levensverwachting bij geboorte naar boven en naar beneden bedroeg 0,5 jaar in het eind jaar). Verder werd de langetermijnverwachting van de levensverwachting voor vrouwen iets verlaagd (0,5 jaar).

Prognose 1987 kende geen aanpassingen met betrekking tot sterfte. Indirect had het verhoogde migratiesaldo van de Bevolkingsprognose 1987 wel een effect op de aantallen overledenen.

Een jaar later leek de sterfte weer iets lager uit te vallen. De relatief hoge sterfte in 1985 en 1986 bleek vooral een gevolg te zijn geweest van zeer koude wintermaanden. Bij Prognose 1988 veranderden kwalitatieve veronderstellingen niet, wel vond er een herziening plaats van de kwantitatieve aannames. Na nieuwe tijdreeksanalyses werd de levensverwachting bij geboorte verhoogd voor zowel mannen (van 74,5 naar 75,0 jaar) als vrouwen (van 80,5 naar 81,5 jaar). Wel was men minder zeker over de precieze uitkomst dan voorheen: de marges tussen de hoge en de lage variant werden verdubbeld. Het absolute aantal overledenen zou in de tijd minder stijgen dan voorheen. In geen enkele eerdere prognose waren de verwachtingen met betrekking tot sterfteaantallen voor de toekomstige perioden zo laag.

Prognose 1989 kende weinig aanpassingen voor de sterftecomponent. Alleen de kortetermijnaannames van sterftekansen voor vrouwen werden licht naar boven bijgesteld.

2.3 De jaren negentig

Waargenomen kortetermijnfluctuaties eind jaren tachtig werden toegeschreven aan griep epidemieën. In Prognose 1990 vonden derhalve geen aanpassingen van de sterfteveronderstellingen plaats. Hogere immigratiesaldi hadden slechts een zeer beperkte invloed op de aantallen overledenen. In Prognose 1991 vonden met betrekking tot sterfte opnieuw geen wijzigingen plaats.

Prognose 1992 kende weer een aanpassing van de sterfte. De levensverwachting bij geboorte voor mannen werd voor de langere termijn verhoogd met één jaar. De afgelopen jaren was er vooral winst geboekt voor de leeftijden tussen 50 en 70 jaar. Voor vrouwen gold dit niet: de sterftedaling was achtergebleven bij de verwachtingen. Voor de korte termijn werd daarom de levensverwachting iets lager ingesteld. Door deze veranderingen zouden de sterfteaantallen iets afnemen ten opzichte van de vorige voorspelling.

In de volgende prognose werden geen veranderingen wat betreft sterfte aangebracht. De aantallen overledenen stegen wel in Prognose 1993, voornamelijk doordat een grotere instroom van migranten werd verondersteld. Ook een jaar later bleek dat de waarnemingen met betrekking tot sterfte goed aansloten bij de laatste prognose. Prognose 1994 kende daarom opnieuw geen aanpassingen in de sterfteveronderstellingen (alleen het eerste prognosejaar werd aangepast). Ook de indirecte effecten van de andere componenten waren beperkt. Weer een jaar later leken de veronderstellingen nog steeds te gelden. In Prognose 1995 vonden daarom opnieuw geen aanpassingen plaats. Door veronderstellingen over afnemende geboorte en migratie daalden de aantallen wel enigszins.

Met betrekking tot de prognose van de kernindicatoren worden veronderstellingen over de veranderingen gemaakt tot een bepaald limietjaar. Vanaf dit limietjaar worden de waarden constant gehouden. In de voorgaande prognoses was 2010 steeds gekozen als limietjaar. Vanaf prognose 1996 werden aannames geformuleerd tot aan het eindjaar van de prognose (2050). Om de twee jaar wordt bekeken of de langetermijnveronderstellingen aanpassing behoeven. Naast deze methodologische verandering vonden ook veranderingen plaats in de aannames. Voor mannen werd de levensverwachting voor de korte termijn iets lager ingesteld. Echter, nu ook voor jaren verder in de toekomst expliciet aannames werden geformuleerd, werd deze voor de langere termijn aanzienlijk verhoogd (naar 80,0 jaar). Voor vrouwen werd de uiteindelijke levensverwachting verhoogd, nu met 1,5 jaar (naar 83,0

jaar). Op de korte en middellange termijn was men iets somberder over de vooruitgang dan voorheen. Het is voor het eerst sinds 1988 dat de langetermijnontwikkelingen voor vrouwen werd aangepast (voor mannen sinds 1992). Omdat verdere verhoging van de levensverwachting steeds moeilijker wordt, werd voorzien dat de stijging verder in de toekomst af zal vlakken. De marge tussen de middenvariant en de hoge en lage variant werd ook aanzienlijk verhoogd om de grotere onzekerheid over de langetermijntrend uit te drukken.

In Prognose 1997, die alleen de korte termijn betreft, werden geen bijstellingen gedaan aan de sterfteprognose. Ook de reguliere Prognose 1998 was gelijk aan Prognose 1996, slechts het eerste prognosejaar werd aangepast aan de informatie zoals reeds waargenomen voor het begin van dat jaar. Door indirecte effecten zou volgens de prognose wel het aantal overledenen afnemen. In de kortetermijnprognose van 1999 werd weer slechts het prognoses-tartjaar aangepast, de rest bleef ongewijzigd.

In Prognose 2000, ten slotte, werd voor de korte en middellange termijn de levensverwachting voor zowel mannen als vrouwen enigszins naar boven bijgesteld. De langetermijnverwachting voor mannen werd echter met een half jaar verlaagd (tot 79,5 jaar). Hierdoor en door indirecte effecten, zouden naar verwachting de sterfteaantallen op de langere termijn licht gaan stijgen. In Prognose 2000 is voor het eerst een trendmodel gebruikt dat de langetermijntrend in de levensverwachting bij geboorte van mannen en vrouwen vanaf 1900 beschrijft. Daarbij wordt rekening gehouden met onder meer de verschillende effecten van veranderingen in het rookgedrag op de sterfte van mannen en vrouwen (Van Hoorn en De Beer, 2001).

3. Prognosemethoden

De drie niveaus van veronderstellingen die we kunnen onderscheiden zijn achtereenvolgens: gedetailleerde hypothesen (modelparameters, bijvoorbeeld leeftijdsspecifieke sterftecijfers), kernhypothesen (zoals de levensverwachting bij geboorte voor mannen en vrouwen) en algemene hypothesen (verwachtingen over levensverlengende technologieën). Algemene hypothesen geven een globaal inzicht in de verwachte ontwikkelingen. Voor de langere termijn worden vervolgens waarden bepaald van de samenvattende indicatoren, de levensverwachting bij geboorte in het geval van de sterftecomponent. Via kortetermijnaannames worden vervolgens de waarnemingen geëxtrapoleerd zodat zij goed aansluiten. Voor het rekenmodel en de bepaling van de uiteindelijke aantallen overledenen, moeten vervolgens de leeftijds-specifieke sterftekansen worden bepaald voor alle jaren van de prognose (gedetailleerd niveau). Hierbij wordt steeds onderscheid gemaakt tussen mannen en vrouwen, aangezien zij nogal verschillende patronen en niveaus kennen. Aannames over vergroten dan wel verkleinen van verschillen tussen de seksen worden ook vaak gemaakt.

Van prognose tot prognose verschilt de methodologie enigszins. In het begin werden slechts (logaritmische) extrapolaties gemaakt voor de kortere termijn. Voor de langere termijn werden de sterftekansen dan constant gehouden. Vanaf Prognose 1996 werden expliciete aannames gemaakt tot het eindjaar van de prognose. In Prognose 1970 werd de sterfte onderscheiden naar doodsoorzaak. Dit bracht echter niet het gewenste resultaat en in latere prognoses werd hiervan afgezien. Overigens werd sterfte naar doodsoorzaak wel bestudeerd om algemene hypothesen te kunnen opstellen.

Naast de bij het CBS aanwezige kennis is ook externe deskundigheid gebruikt bij het maken van prognoses. De belangrijkste adviesgroep is de Commissie van Advies voor de Bevolkingsprognose, in 1975 ingesteld door de Centrale Commissie voor de Statistiek. Onder deze commissie ressorteert de Werkgroep Demografische Prognoses, waarvan ook een aantal deskundigen op het terrein van de sterfte deel uitmaken. Verder is incidenteel gebruik gemaakt van de expertise van sterftedeskundigen.

Veronderstellingen over de toekomstige ontwikkeling van de sterfte worden in het algemeen geformuleerd op het niveau van de levensverwachting bij geboorte en sterftekansen (voor mannen en vrouwen afzonderlijk). Van invloed op de omvang van de bevolking zijn echter de aantallen overledenen naar leeftijd. Zij bepalen de mutaties in de bevolking naar leeftijd gedurende het jaar. Voor het effect op de leeftijdsopbouw zijn verder aantallen overledenen naar leeftijd nodig. In de kwantitatieve vergelijking van de prognoses zullen zowel aantallen als levensverwachtingen bij de geboorte worden bekeken. Het accent zal liggen op aantallen overledenen.

Veranderingen in de leeftijdsopbouw hebben invloed op de aantallen overledenen, echter niet op de sterftekansen en de levensverwachting. Bij prognosefouten van de aantallen zijn indirecte effecten van prognosefouten van geboorte en migratie dus ook van invloed. Het totaaleffect hoeft overigens niet groter te zijn, omdat door tegengestelde afwijkingen tussen prognose en waarneming de fout in de sterfteaantallen kleiner kan zijn dan de fout in de levensverwachting.

Anders dan bij geboorte hebben veranderingen in sterftekansen een minder abrupt effect op de leeftijdsopbouw. De veranderingen worden over meerdere leeftijden gespreid. Het effect zal het grootst zijn voor de hogere leeftijden.

4. Voorspelfouten in de sterfteprognose

Het aantal overledenen laat een voortdurend stijgende trend zien (grafiek 1). Dit komt door de groei van de bevolking, vooral van de oudere leeftijdsgroepen. De toename van het aantal overledenen is nog enigszins afgeremd door de dalende sterftekansen. De trend van de levensverwachting bij geboorte voor vrouwen was vanaf 1950 stijgend. Van jaar op jaar waren er wel enige schommelingen. Eind jaren zestig leek de groei tot staan te komen, echter in de jaren zeventig herstelde de trend zich weer in opwaartse

richting. In de jaren tachtig begon opnieuw de toename in de levensverwachting te vertragen. De trend is inmiddels enigszins onzeker en een verdere toename lijkt niet meer vanzelfsprekend. De laatste prognose (Prognose 2000) gaat uit van een toename naar een levensverwachting bij geboorte van 80,5 jaar in 1999 naar iets meer dan 82,5 jaar in 2050.

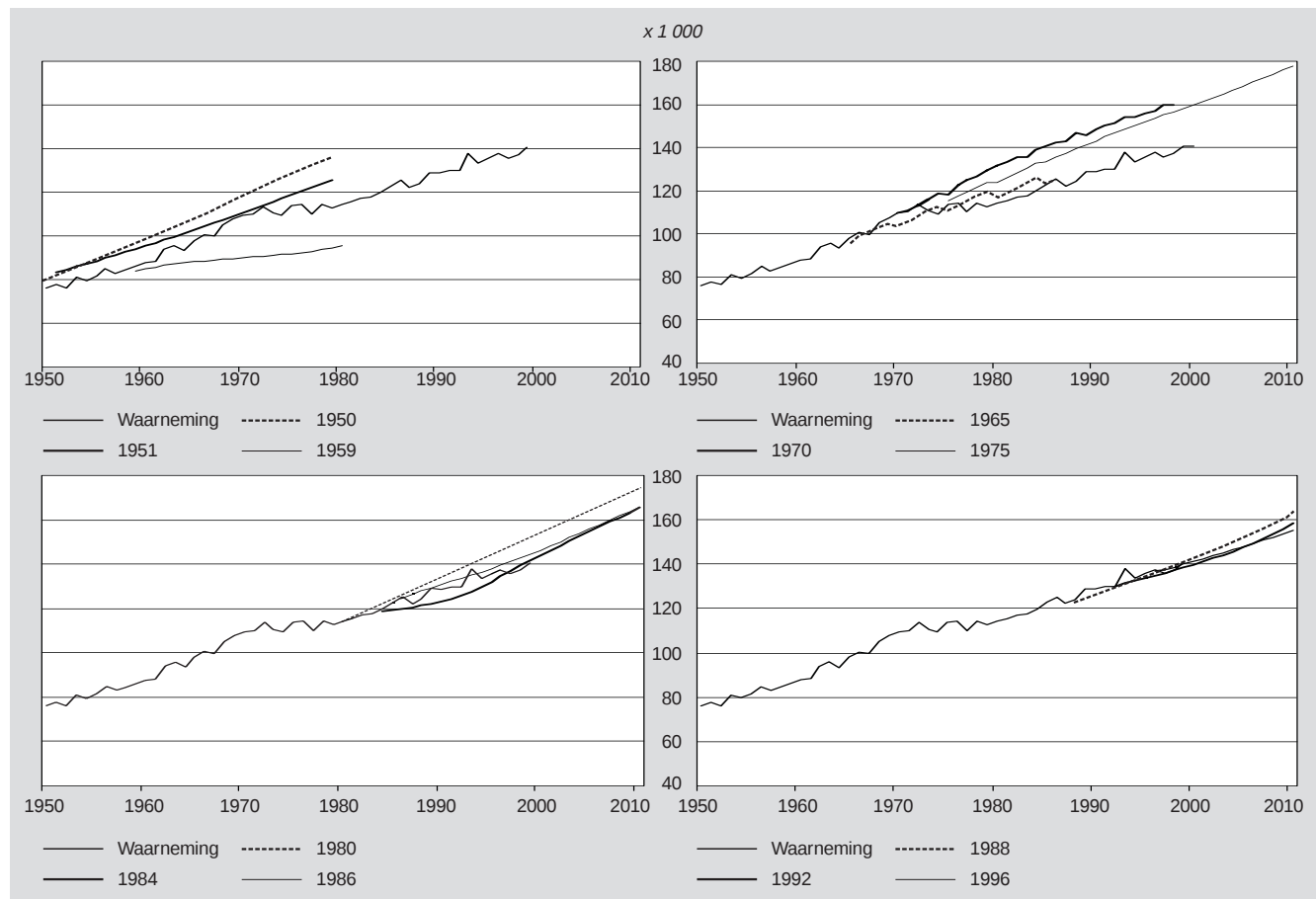
Voor mannen is de ontwikkeling iets minder gunstig geweest. Na een aanvankelijk aarzende stijging in de jaren vijftig volgde voor hen in de jaren zestig zelfs een daling van de levensverwachting. Begin jaren zeventig volgde een omslag en zette een voortdurende stijgende trend in (van 70,8 jaar in 1972 naar 75,3 jaar in 1999). Prognose 2000 gaat uit van een niveau van 79,5 jaar in het jaar 2050.

Het verschil in levensverwachting bij de geboorte tussen mannen en vrouwen was 2,3 jaar in 1950, waarna het opliep tot 6,7 jaar. Hierna nam het verschil weer af tot 5,1 jaar in 1999. Volgens Prognose 2000 zal het verder afnemen tot ongeveer drie jaar.

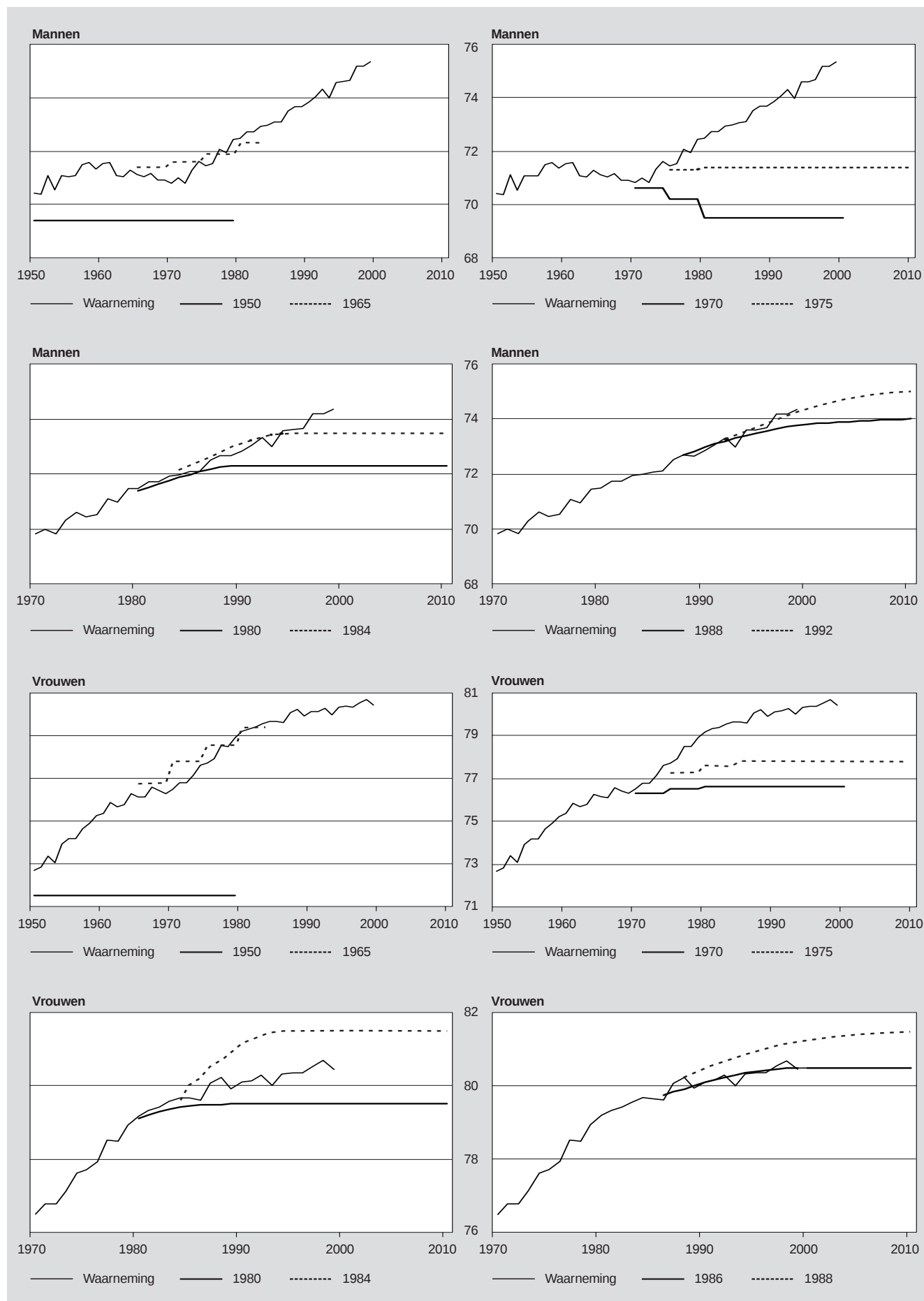
Voor een aantal prognoses is het verloop van de voorspelde aantallen overledenen weergegeven in grafiek 1. De verwachte levensverwachting bij geboorte zijn voor mannen en vrouwen afgebeeld in grafiek 2. Niet weergegeven prognoses laten vergelijkbare niveaus en patronen zien. Zo is Prognose 1965 vrijwel gelijk aan Prognose 1967, Prognose 1985 aan Prognose 1984 (wel afwijking op de korte termijn), Prognose 1987 aan Prognose 1986. Prognoses 1989, 1990, 1991 zijn vrijwel identiek aan Prognose 1988 en Prognose 1993, 1994, 1995 aan Prognose 1992. Bij de levensverwachting bij geboorte zijn ook jaren met dezelfde eindwaarden niet afgebeeld (vergelijk staat 1).

In grafiek 1 en grafiek 2 is in grote lijnen de afwijking ten opzichte van de waarnemingen te zien. Voor een betere vergelijking van prognose tot prognose en van periode tot periode is het nodig een foutmaat te gebruiken. Verschillende maten voor het uitdrukken van verschillen tussen prognose en achteraf waargenomen cijfers kunnen worden berekend. Hier is gekozen voor de gemiddelde

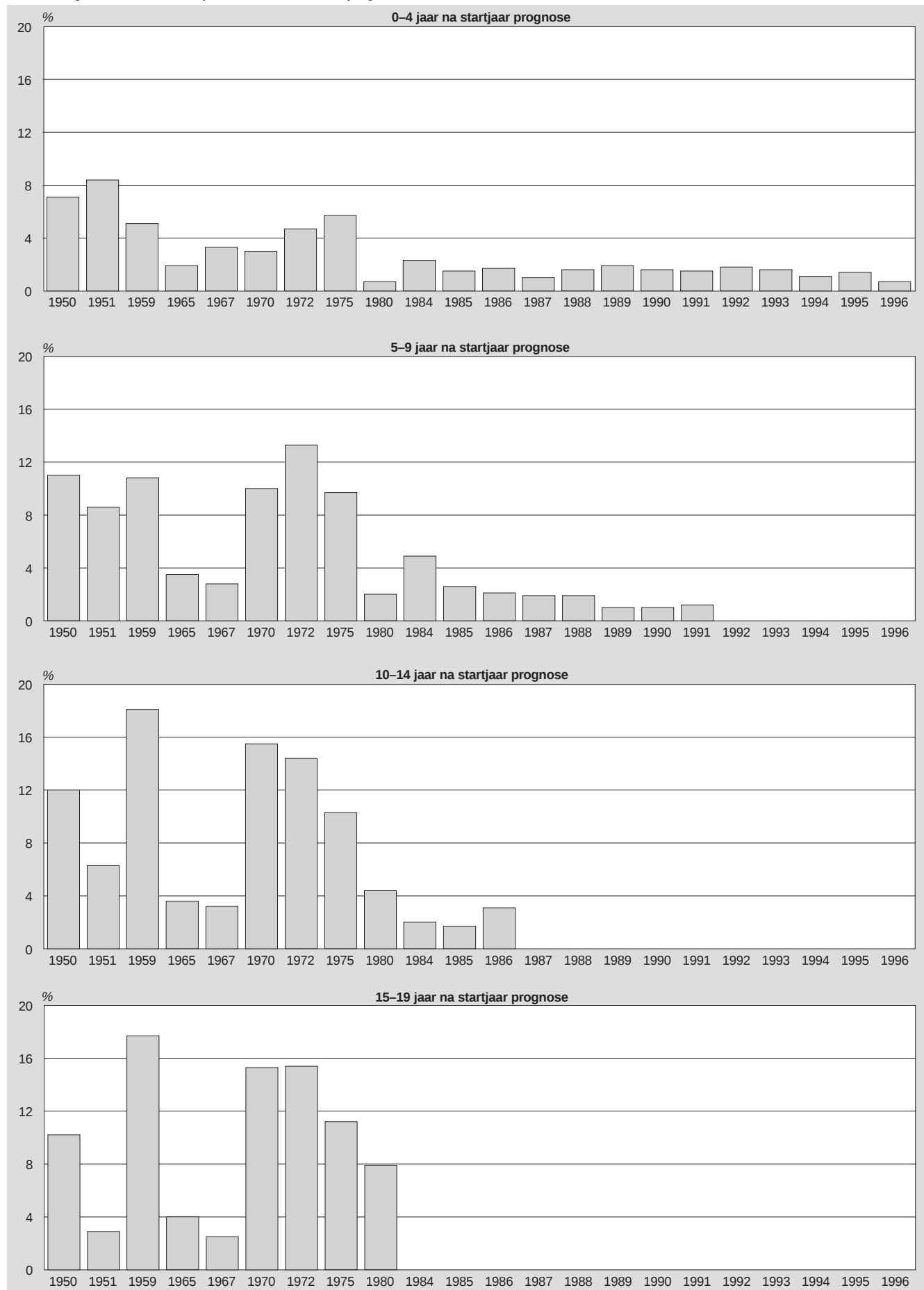
1. Prognose en waarneming van het aantal overledenen

2. Prognose en waarneming van de levensverwachting

3. Sterfte: gemiddelde absolute procentuele fout van de prognoses

absolute procentuele fout. De reden voor het berekenen van de absolute fout is dat over- en onderschatting elkaar niet compenseren. Voor de procentuele fout is gekozen omdat fouten in de prognose van het aantal overledenen en van de levensverwachting zo met elkaar kunnen worden vergeleken. Ook in het artikel over de geboorteprognose is deze maat gebruikt. Bovendien zijn perioden met relatief hoge sterfteaantallen beter te vergelijken met perioden met relatief lage aantallen.

De absolute fouten tussen voorspelde en waargenomen waarden worden gerelateerd aan de waarnemingen. Het voordeel van deze maat is dat het een direct voorstelbare indicatie van de fout geeft, namelijk de procentuele jaarlijkse afwijking in een bepaalde periode. *Grafiek 3* en *tabel 2* geven de gemiddelde absolute procentuele fout weer per periode van vijf, tien en twintig jaar, gemeten vanaf het startjaar van de prognose. Voor Prognose 1950 verwijst de periode 0–4 jaar dus naar de jaarlijkse fout in de periode 1950–1954 en voor Prognose 1970 voor de periode 1970–1974.

De prognoses van de jaren vijftig en zeventig blijken de minst goede voorspellingen te hebben geleverd. In beide perioden werd te pessimistisch gedacht over de verbetering van de overlevingskansen. Voor de periode 0–4 jaar na het startjaar van de prognose waren Prognose 1980 en Prognose 1996 het meest accuraat. De laatste drie prognoses waarvoor gegevens beschikbaar zijn voor de volgende periode (Prognose 1989, 1990, 1991 voor 5–9 jaar na het startjaar van de prognose), waren nauwkeuriger dan in de vijf jaar direct na het startjaar. De andere prognoses en perioden voldoen wel aan de verwachting dat fouten toenemen naarmate meer tijd is verstreken.

De bovenstaande indicatoren zijn gemiddelden voor een periode en zijn hierdoor niet optelbaar. De absolute procentuele fout is dit wel. *Grafiek 4* geeft voor de eerste twintig jaar na de start van de prognose een overzicht van de fout van de sterfteprognose ten opzichte van de waargenomen aantallen overledenen (per vijfjaars-periode). Weer blijkt de overschatting van sterfte in de vijftig- en zeventiger jaren.

Bij de absolute procentuele fout is niet zichtbaar of de prognose te hoog dan wel te laag was. Door de fout niet absoluut te nemen wordt dit wel duidelijk. In *grafiek 5* en *tabel 2* zijn respectievelijk de procentuele fout en de gemiddelde procentuele fout weergegeven. Deze indicatoren geven wel de richting van de fout aan, echter binnen een periode heffen positieve en negatieve fouten elkaar op. Negatieve waarden betekenen dat er in werkelijkheid minder sterfte plaatsvond dan voorspeld in de prognose.

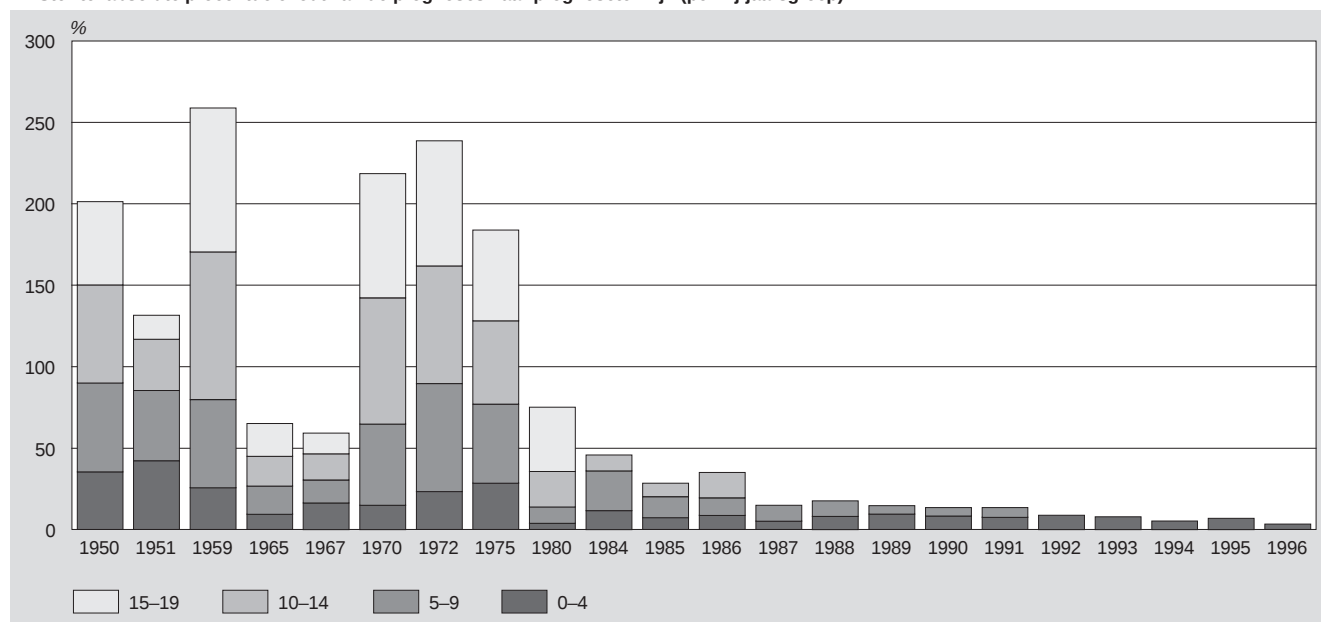
Als fluctuaties van jaar tot jaar niet zo belangrijk zijn maar het meer gaat om de gemiddelde voorspelfout per vijfjaars-periode (of per periode van tien of twintig jaar), dan geeft de procentuele fout een beter beeld. Voor enkele prognoses blijkt dit effect op te treden. Bijvoorbeeld voor de prognosetermijn 5–9 jaar is de voorspelfout voor Prognose 1989 en 1990 vrijwel verdwenen. Overschatting van de sterfte komt het meest voor, echter voor de prognosetermijn 0–4 jaar betrof het in tien van de veertien prognoses vanaf Prognose 1980 een onderschatting van sterfte.

Naast een vergelijking van prognoses in termen van prognosetermijn is een vergelijking naar fouten in een bepaalde prognoseperiode mogelijk. Voor prognoseperioden van vijf jaar laat *grafiek 6* een aantal gemiddelde fouten zien. Meer informatie is opgenomen in het onderste gedeelte van *tabel 1* (en voor de gemiddelde procentuele fout *tabel 2*). De eerste serie geeft bijvoorbeeld de gemiddelde relatieve absolute fout weer voor een aantal prognoses voor de jaren 1970 tot en met 1974.

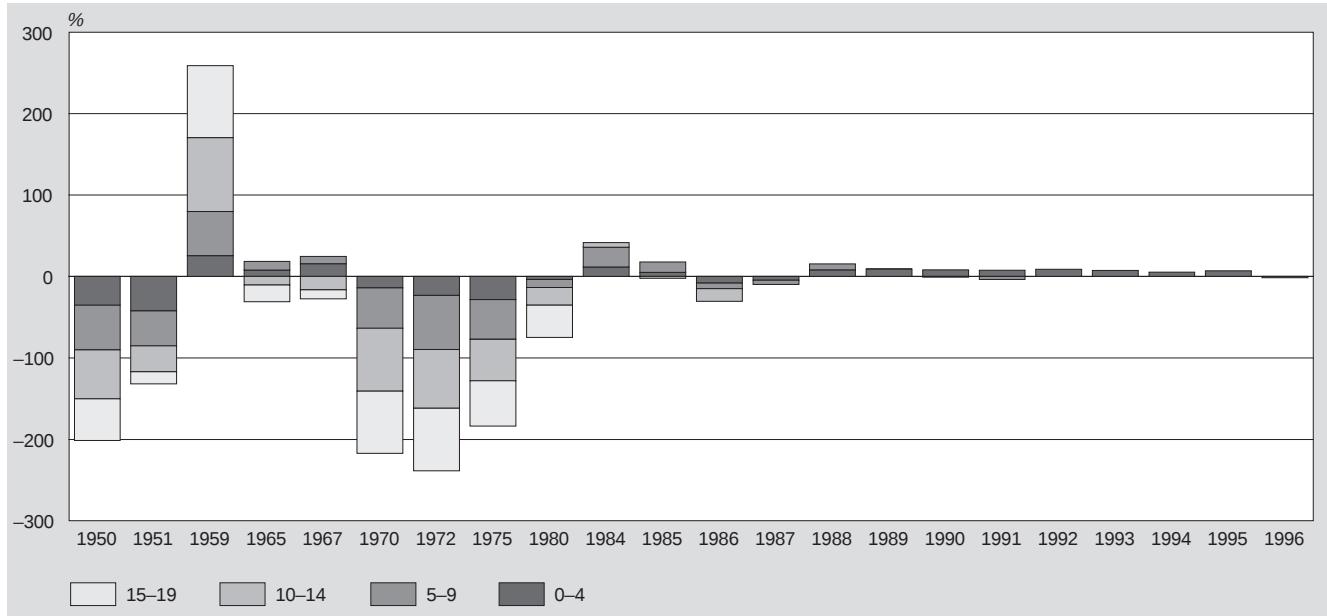
Prognoses die korter voor een bepaalde kalenderperiode werden gemaakt, voorspelden niet altijd beter dan eerdere prognoses voor dezelfde kalenderperiode. Dit is voornamelijk een doorwerking van de relatief slechte prognoses van de jaren vijftig en zeventig. Latere jaren voldoen iets beter aan de verwachting dat meer recente prognoses meer waarnemingen en informatie hebben van dichter voor de te voorspellen periode en dus beter zouden moeten zijn. Een duidelijk voordeel lijkt het echter niet te zijn.

Naast deze meer op uitkomsten gerichte vergelijking van sterfteaantallen kan ook een vergelijking worden gemaakt op het niveau van veronderstellingen over de levensverwachting bij de geboorte. Dit heeft ook als voordeel dat fouten als gevolg van indirecte effecten van fouten in de geboorteprognose en de migratieprognose worden vermeden. Vooral op de langere termijn kunnen deze effecten voor een verstoord beeld zorgen. *Tabel 3a en 3b* geven een overzicht van de gemiddelde absolute procentuele fout voor de levensverwachting bij de geboorte van respectievelijk mannen en vrouwen (voor een aantal prognoses waren geen gegevens beschikbaar met betrekking tot de levensverwachting bij geboorte). De fout in de levensverwachting bij de geboorte is aanmerkelijk kleiner dan de fout in de absolute aantallen. Indirecte effecten kunnen een negatieve invloed hebben op de sterfteaantallen, echter de oorzaak van de lagere fout moet meer gezocht worden in de berekeningsmethode van de levensverwachting bij de geboorte. Voorspellingen voor de kortere termijn zijn beter dan voor de middellange termijn, en voorspellingen voor mannen zijn beter dan die voor vrouwen.

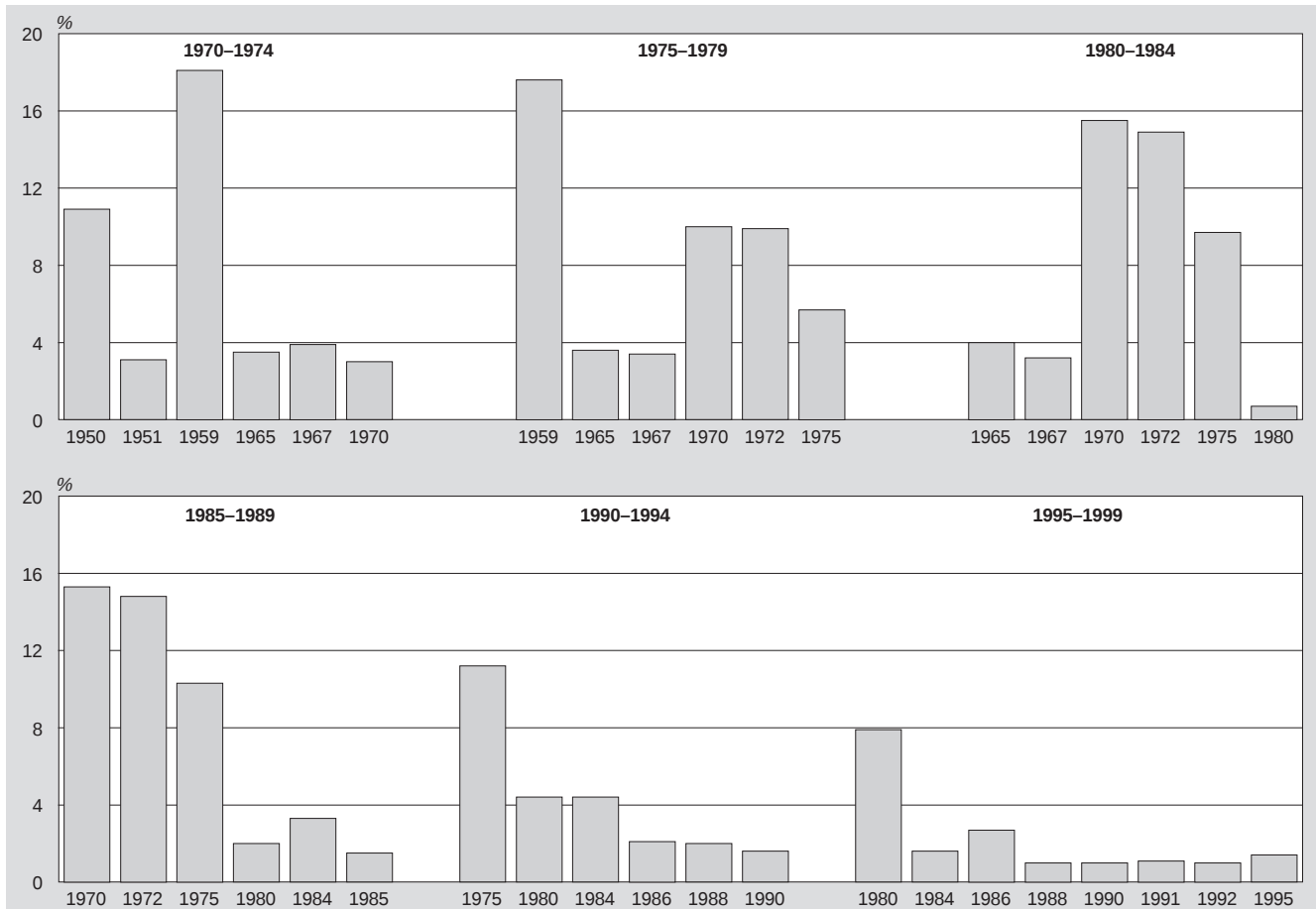
4. Sterfte: absolute procentuele fout van de prognoses naar prognosetermijn (per vijfjaarsgroep)

5. Sterfte: procentuele fout van de prognoses naar prognosetermijn (per vijfjaarsgroep)

6. Sterfte: gemiddelde absolute procentuele fout van de prognoses naar prognoseperiode

5. Conclusie

De levensverwachting bij de geboorte is de afgelopen 150 jaar meer dan verdubbeld. Levensduurverlengende factoren als gezondheidszorg, medische kennis en technologie, hygiëne en preventieve gezondheidszorg zijn verbeterd. Ook verkeerswetgeving, arbeidsomstandighedenwetgeving, de kwaliteit van woningen en een persoonlijke leefstijl die meer op gezondheid is gericht, hebben bijgedragen aan een daling van de sterfte.

Vergeleken met geboorte en vooral migratie is het patroon van sterfte van jaar tot jaar relatief stabiel. Bij elke nieuwe sterfteprognose werden niet telkens de langetermijnverwachtingen met betrekking tot de levensverwachting bij de geboorte bijgesteld. Voor mannen werden de langetermijnverwachtingen vanaf Prognose 1970 steeds met kleine stapjes naar boven aangepast. Bijstellingen voor vrouwen waren minder frequent, ondanks dat de fouten voor vrouwen iets groter waren dan die voor mannen.

Mannen kenden in de jaren zestig en begin jaren zeventig een periode van toenemende sterftekansen. Ten onrechte werd deze verslechtering als permanent gezien. In de loop van de jaren zeventig vertoonde de trend in de levensverwachting voor mannen weer een continue stijging. De levensverwachting van vrouwen liet in de gehele onderzochte periode een voortdurende toename zien. Het bleek echter moeilijk te voorspellen hoe lang deze stijging zou voortduren en wat de uiteindelijke levensverwachting bij geboorte zou worden. Kortetermijnveranderingen werden soms te snel als structurele veranderingen gekenmerkt.

In prognoses met als startjaar 1984 of later werd de levensverwachting van vrouwen overschat. Voor mannen was het patroon voor de eerste jaren na de start van de prognose wisselend. Op langere termijn werden de verbetering steeds onderschat. Ook bij de prognose van de aantallen overledenen is dit zichtbaar. Aantallen overledenen werden voor de middellange en lange termijn vaker overschat. Vanaf de jaren tachtig werden aantallen voor de korte termijn echter juist meestal onderschat. De prognoses met een startjaar in de jaren vijftig en zeventig lieten de slechtste resultaten zien.

De gebruikte methodologie veranderde niet sterk. Een poging om de sterfte naar doodsoorzaken expliciet op te nemen in de prognose leverde niet het gewenste resultaat. In plaats van een vaststelling van het niveau voor een limietjaar werden sinds 1996 veronderstellingen geformuleerd over het sterfjepatroon tot aan het eindjaar van de prognose. Onzekerheidsmarges in de vorm van een hoge en lage variant van de sterfteprognose werden wel steeds ruimer. In 2000 werd een trendmodel gebruikt waarin een aantal belangrijke effecten op de ontwikkeling van de levensverwachting zijn gemodelleerd.

Samen met medische en technologische ontwikkelingen is leefstijl een belangrijke factor in de sterftekansen. De effecten van leefstijl zullen vaak na enige jaren invloed krijgen op de sterftekansen. Verandering in rookgedrag bleek een goede voorspeller te zijn voor de ontwikkelingen in sterfte en ook (voor een deel) voor de verschillen tussen mannen en vrouwen. Verschillen in rookgedrag vormen een mogelijke verklaring voor de verschillen (er zijn aanwijzingen om aan te nemen dat er ook biologische verschillen zijn, echter niet van de omvang zoals gemeten in Nederland).

De grote vraag blijft vooral hoe ver de levensverwachting nog kan stijgen en wanneer het maximum zal worden bereikt. De laatste jaren is er, vooral bij vrouwen, sprake van een stabilisering. Ook is de winst op (zeer) hoge leeftijd gering of afwezig. Een voortdurende toename lijkt niet langer vanzelfsprekend.

Literatuur

Centraal Bureau voor de Statistiek, 1951, Berekeningen omtrent de toekomstige loop der Nederlandse bevolking. Uitgeversmaatschappij W. De Haan N.V., Utrecht.

Centraal Bureau voor de Statistiek, 1984, Prognose van de bevolking van Nederland na 1980. Staatsuitgeverij/CBS-Publikaties, 's-Gravenhage.

Crujisen, H., en R. Zakee, 1991, Nationale bevolkingsprognoses in de jaren tachtig: hoever zaten ze er naast? Maandstatistiek van de bevolking, juli 1991, blz. 30–39.

Gjaltema, T., en R. Broekman, 2001, Vijftig jaar bevolkingsprognose: voorspelling van geboorte. Maandstatistiek van de bevolking, oktober 2001, blz. 15–25.

Gjaltema, T., en R. Broekman, 2001, Vijftig jaar bevolkingsprognose: voorspelling van migratie. Maandstatistiek van de bevolking, december 2001, blz. 7–19.

Hoorn, W. van, en J. de Beer, 2001, Bevolkingsprognose 2000–2050: prognosemodel voor de sterfte. Maandstatistiek van de bevolking, juli 2001, blz. 10–15.

Jong, A. H. de, 1995, Nederlandse bevolkingsprognoses geëvalueerd. Maandstatistiek van de bevolking, november, blz. 6–9.

Keilman, N. W., 1990, Uncertainty in national population forecasting: issues, backgrounds, analyses, recommendations. Swets & Zeitlinger, Amsterdam.

Tabel 1
Prognoses van het aantal overledenen: gemiddelde absolute procentuele fout

	prognosetermijn (in jaren)							
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	0-9	10-19	0-19
1950	7,1	11,0	12,0	10,2	10,9	9,0	11,1	10,1
1951	8,4	8,6	6,3	2,9	3,8	8,5	4,6	6,6
1959	5,1	10,8	18,1	17,7		8,0	17,9	12,9
1965	1,9	3,5	3,6	4,0		2,7	3,8	3,3
1967	3,3	2,8	3,2	2,5	3,1	3,0	2,9	3,0
1970	3,0	10,0	15,5	15,3	14,9	6,5	15,4	10,9
1972	4,7	13,3	14,4	15,4	14,1	9,0	14,9	11,9
1975	5,7	9,7	10,3	11,2	12,8	7,7	10,7	9,2
1980	0,7	2,0	4,4	7,9		1,4	6,1	3,8
1984	2,3	4,9	2,0			3,6		
1985	1,5	2,6	1,7			2,0		
1986	1,7	2,1	3,1			1,9		
1987	1,0	1,9				1,5		
1988	1,6	1,9				1,8		
1989	1,9	1,0				1,5		
1990	1,6	1,0				1,3		
1991	1,5	1,2				1,4		
1992	1,8							
1993	1,6							
1994	1,1							
1995	1,4							
1996	0,7							
	prognoseperiode							
	1960-1964	1965-1969	1970-1974	1975-1979	1980-1984	1985-1989	1990-1994	1995-1999
1950	12,0	10,2	10,9	17,4				
1951	7,1	3,7	3,1	8,3				
1959	5,9	12,9	18,1	17,6				
1965		1,9	3,5	3,6	4,0			
1967			3,9	3,4	3,2	2,8	2,1	1,6
1970			3,0	10,0	15,5	15,3	14,9	15,6
1972				9,9	14,9	14,8	14,4	15,2
1975				5,7	9,7	10,3	11,2	12,8
1980					0,7	2,0	4,4	7,9
1984						3,3	4,4	1,6
1985						1,5	2,6	1,7
1986							2,1	2,7
1987							1,9	2,7
1988							2,0	1,0
1989							1,5	1,0
1990							1,6	1,0
1991								1,1
1992								1,0
1993								1,0
1994								1,3
1995								1,4

Tabel 2
Prognoses van aantal overledenen: gemiddelde procentuele fout

	prognosetermijn (in jaren)							
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	0-9	10-19	0-19
1950	-7,1	-11,0	-12,0	-10,2	-10,9	-9,0	-11,1	-10,1
1951	-8,4	-8,6	-6,3	-2,9	-3,8	-8,5	-8,8	-4,1
1959	5,1	10,8	18,1	17,7		8,0	9,4	5,4
1965	1,6	2,1	-2,1	-4,0		1,8	1,9	0,9
1967	3,2	1,8	-3,2	-2,2	-2,9	2,5	2,1	0,8
1970	-2,7	-10,0	-15,5	-15,3	-14,9	-6,4	-7,9	-4,7
1972	-4,7	-13,3	-14,4	-15,4	-14,1	-9,0	-10,4	-5,8
1975	-5,7	-9,7	-10,3	-11,2	-12,8	-7,7	-8,4	-4,5
1980	-0,7	-2,0	-4,4	-7,9		-1,3	-1,7	-1,0
1984	2,3	4,9	1,1			3,6	3,8	1,9
1985	1,0	2,6	-0,4			1,8	1,8	0,9
1986	-1,6	-1,4	-3,1			-1,5	-1,7	-0,9
1987	-0,9	-1,0				-1,0	-1,4	-0,8
1988	1,6	1,5				1,5	1,3	0,5
1989	1,8	0,0				0,9	0,7	0,2
1990	1,6	-0,2				0,7	0,4	
1991	1,5	-0,7				0,4		
1992	1,8							
1993	1,5							
1994	1,1							
1995	1,4							
1996	-0,3							
	prognoseperiode							
	1960-1964	1965-1969	1970-1974	1975-1979	1980-1984	1985-1989	1990-1994	1995-1999
1950	-12,0	-10,2	-10,9	-17,4				
1951	-7,1	-3,7	-3,1	-8,3				
1959	5,9	12,9	18,1	17,6				
1965		1,6	2,1	-2,1	-4,0			
1967			2,8	-1,3	-3,2	-2,5	-1,5	-0,8
1970			-2,7	-10,0	-15,5	-15,3	-14,9	-15,6
1972				-9,9	-14,9	-14,8	-14,4	-15,2
1975				-5,7	-9,7	-10,3	-11,2	-12,8
1980					-0,7	-2,0	-4,4	-7,9
1984						3,3	4,4	0,4
1985						1,0	2,6	-0,4
1986							-1,3	-2,7
1987							-1,0	-2,7
1988							2,0	0,0
1989							1,5	-0,1
1990							1,6	-0,2
1991								-0,2
1992								1,0
1993								0,9
1994								1,3
1995								1,4

Tabel 3a
Prognose van de levensverwachting voor mannen bij geboorte: gemiddelde absolute procentuele fout

	prognosetermijn (in jaren)							
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	0-9	10-19	0-19
1950	1,8	2,7	2,6	2,3	2,4	2,2	2,5	2,4
1965	0,5	0,7	0,4	0,6		0,6	0,5	0,6
1970	0,7	2,4	4,5	5,3	6,3	1,5	4,9	3,2
1975	0,8	1,9	2,7	3,7	4,8	1,3	3,2	2,3
1980	0,2	0,3	1,1	2,3		0,3	1,7	1,0
1984	0,3	0,4	0,5			0,3		
1985	0,1	0,2	0,7			0,2		
1986	0,3	0,4				0,3		
1987	0,2	0,4				0,3		
1988	0,1	0,3				0,2		
1989	0,2	0,4				0,3		
1990	0,2	0,5				0,3		
1991	0,2							
1992	0,2							
1993	0,2							
1994	0,2							
1995	0,2							
prognoseperiode								
	1965-1969	1970-1974	1975-1979	1980-1984	1985-1989	1990-1994	1995-1999	
1950	2,3	2,4	3,5					
1965	0,5	0,7	0,4	0,6				
1970		0,7	2,4	4,5	5,3	6,3	7,3	
1975			0,8	1,9	2,7	3,7	4,8	
1980				0,2	0,3	1,1	2,3	
1984					0,3	0,3	0,7	
1985					0,1	0,2	0,7	
1986						0,4	0,8	
1987						0,3	0,8	
1988						0,2	0,5	
1989						0,2	0,5	
1990						0,2	0,5	
1991							0,5	
1992							0,2	
1993							0,2	
1994							0,2	
1995							0,2	

Tabel 3b
Prognose van de levensverwachting voor vrouwen bij geboorte: gemiddelde absolute procentuele fout

	prognosetermijn (in jaren)							
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	0-9	10-19	0-19
1950	2,3	4,2	5,7	6,3	7,1	3,2	6,0	4,6
1965	0,6	1,1	0,5	0,2		0,9	0,4	0,6
1970	0,9	2,3	3,6	4,1	4,5	1,6	3,8	2,7
1975	1,3	2,3	2,6	3,0	3,3	1,8	2,8	2,3
1980	0,2	0,5	0,8	1,2		0,4	1,0	0,7
1984	0,5	1,4	1,3			1,0		
1985	0,2	0,8	0,6			0,5		
1986	0,2	0,1				0,1		
1987	0,2	0,2				0,2		
1988	0,4	0,8				0,6		
1989	0,4	0,6				0,5		
1990	0,5	0,7				0,6		
1991	0,5							
1992	0,3							
1993	0,3							
1994	0,3							
1995	0,4							
	prognoseperiode							
	1965-1969	1970-1974	1975-1979	1980-1984	1985-1989	1990-1994	1995-1999	
1950	6,3	7,1	8,7					
1965	0,6	1,1	0,5	0,2				
1970		0,9	2,3	3,6	4,1	4,5	4,9	
1975			1,3	2,3	2,6	3,0	3,4	
1980				0,2	0,5	0,8	1,3	
1984					0,7	1,5	1,2	
1985					0,2	0,8	0,6	
1986						0,1	0,1	
1987						0,2	0,1	
1988						0,6	0,7	
1989						0,5	0,6	
1990						0,5	0,6	
1991							0,6	
1992							0,3	
1993							0,3	
1994							0,4	
1995							0,4	

Welvaartsongelijkheid in de jaarlijkse sterftekans

Coen van Duin en Ingeborg Keij

Met behulp van een recent ontwikkelde indicator voor sociaal-economische status is onderzocht in hoeverre de sterftekans afhankelijk is van het welvaartsniveau. De jaarlijkse sterftekans van welvarende personen blijkt aanmerkelijk lager te liggen dan van personen met een lager welvaartsniveau. Deze ongelijkheid is groter onder mannen dan onder vrouwen en kent een piek bij leeftijden van 50 tot 60 jaar. Voor personen van deze leeftijd is de sterftekans van de armste 20 procent van de bevolking zo'n 2,5 maal hoger dan die van de rijkste 20 procent. Bij hogere leeftijden neemt dit verschil af. Onder 80-plussers is er geen verschil meer in de sterfte tussen personen van verschillende welvaartsniveaus.

Inleiding

Onlangs is op het CBS een indicator ontwikkeld waarmee de sociaal-economische status van een postcode kan worden geschat (Van Duin en Keij, 2002). De indicator gaat uit van de gemiddelde waarde van de huizen en het gemiddelde inkomen van de huishoudens op de postcode. Met behulp van deze indicator kunnen verschillen tussen bevolkingsgroepen op arme en rijke postcodes in kaart worden gebracht. Dit artikel bespreekt een analyse van de verschillen in de jaarlijkse sterftekans. Daarbij wordt nagegaan of deze verschillen variëren tussen mannen en vrouwen en tussen verschillende leeftijdsgroepen.

Gestandaardiseerde sterftekans

Op basis van de indicator is de Nederlandse bevolking ingedeeld in vijf welvaartsgroepen die elk ongeveer 20 procent van de bevolking beslaan. Oplopend van lage naar hoge welvaart is aan deze groepen een nummer van één tot en met vijf toegekend. Vervolgens is de jaarlijkse sterftekans voor personen in deze groepen vergeleken, waarbij onderscheid gemaakt is tussen mannen en vrouwen.

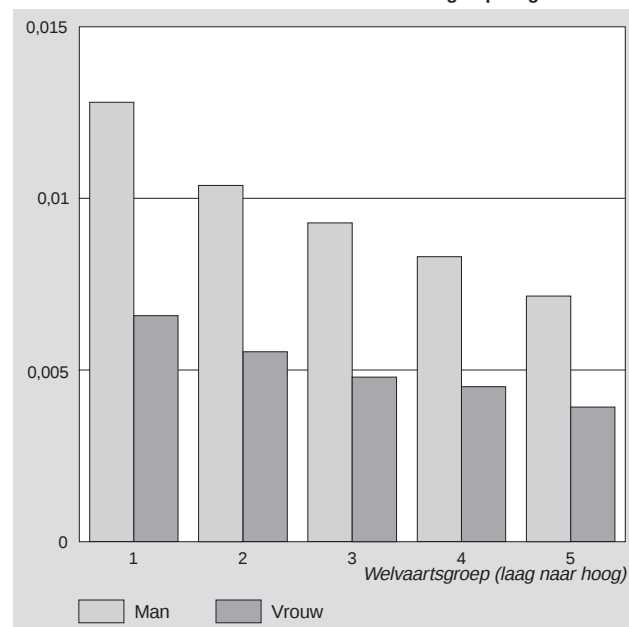
Berekening van de sterftekans

De sterftekans voor een bevolkingsgroep in een bepaald jaar wordt berekend door het aantal overledenen uit die groep in dat jaar te delen door de totale omvang van die bevolkingsgroep. Bij deze analyse is gewerkt met gegevens over 1999. Om de sterftekans van de groepen te kunnen vergelijken, zijn de kansen gestandaardiseerd naar leeftijd. Dit houdt in dat er gecorrigeerd wordt voor het feit dat de groepen verschillen voor wat betreft de leeftijdsopbouw. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een standaardpopulatie, in dit geval de Nederlandse bevolking in 1999. De gestandaardiseerde sterftekans van een groep kan worden geïnterpreteerd als de sterftekans van een groep, waarbij ervan uitgegaan is dat deze groep dezelfde leeftijdsopbouw heeft als de standaardpopulatie.

Grafiek 1 toont de gestandaardiseerde jaarlijkse sterftekans voor mannen en vrouwen in de vijf welvaartsgroepen. Hierbij zijn alleen personen meegenomen die deel uitmaken van een particulier huishouden en die in de leeftijdscategorie 30–80 jaar vallen. De reden voor deze afbakening wordt in de volgende paragraaf besproken. Er is een dalend verloop van de sterftekans bij toenemende welvaart. De daling is het sterkst van de laagste naar de op één na laagste welvaartsgroep. Mannen hebben een hogere

sterftekans dan vrouwen. De sterftekans van mannen daalt het sterkst met het toenemen van de welvaart. Hierdoor neemt het verschil in sterftekans tussen mannen en vrouwen af naarmate de welvaart toeneemt: voor de hoogste welvaartsgroep bedraagt het verschil tussen mannen en vrouwen slechts de helft van dat voor de laagste welvaartsgroep. Zelfs in de hoogste welvaartsgroep hebben mannen echter nog altijd een hogere sterftekans dan vrouwen in de laagste welvaartsgroep. Hoewel er dus een aanzienlijk verschil in sterftekans is tussen sociaal-economische groepen, is dit verschil nog altijd kleiner dan dat tussen mannen en vrouwen.

1. Gestandaardiseerde sterftekans naar welvaartsgroep en geslacht

Leeftijdsafhankelijkheid van het welvaartsvoordeel

De welvaartsongelijkheid in de sterfte kan worden uitgedrukt in een enkel getal door de sterftekans van de laagste welvaartsgroep te delen door die van de hoogste. Een uitkomst van één betekent dat er geen ongelijkheid is, terwijl een uitkomst groter dan één aangeeft dat armere personen een hogere sterftekans hebben dan rijkere. Grafiek 2 toont de uitkomsten voor vijf verschillende leeftijdsgroepen. In de grafiek zijn alleen personen van dertig jaar en ouder opgenomen. In de lagere leeftijdsgroepen zitten namelijk ook kinderen die nog bij hun ouders wonen. Aangezien de welvaartsindicator uitgaat van postcodegegevens, geeft hij voor die personen meer informatie over hun ouders dan over henzelf. De interpretatie van de welvaartsindicator is daardoor anders voor deze groep dan voor de dertigplussers, waarvan de grote meerderheid zelfstandig woont. Voor personen van 80 jaar en ouder was het nodig om een bijschatting te maken van de bijdrage van bewoners van verzorgings- en verpleeghuizen (Van Duin en Keij, 2002). Voor personen jonger dan 80 jaar is het aantal bewoners van verzorgings- en verpleeghuizen klein; daarom zijn alleen de gegevens van mensen die niet in een tehuis wonen gebruikt. Bij het bepalen van de sterftekans is gecorrigeerd voor de verschillende geslachtsverhoudingen in de leeftijdsgroepen. De ongelijkheid is het grootst in de leeftijdsgroep 50 tot 60 jaar. Voor deze groep hebben personen uit de armste 20 procent van

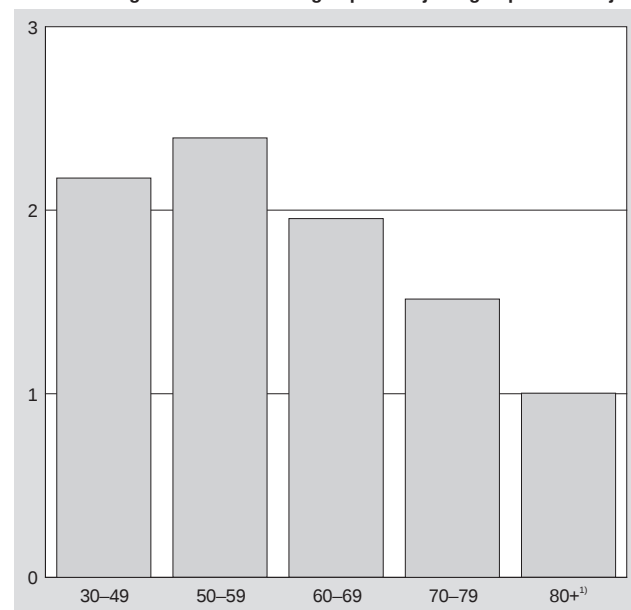
de bevolking een sterftekans die bijna 2,5 maal hoger ligt dan die van personen uit de rijkste 20 procent. De ongelijkheid daalt bij de hogere leeftijden, om geheel te verdwijnen bij de 80-plussers. Een hogere welvaart maakt het bereiken van de 80-jarige leeftijd dus waarschijnlijker, maar de kans om vervolgens nog ouder te worden is voor de verschillende welvaartsgroepen gelijk.

Een mogelijke verklaring hiervoor is selectie. Aangezien mensen met een lage welvaart op middelbare leeftijd een hogere sterftekans hebben, zijn het de relatief sterke personen uit deze groep die hun tachtigste verjaardag kunnen vieren. Bij personen met een hoge welvaart is dat in mindere mate het geval, wat de afname van het welvaartsvoordeel bij de hogere leeftijden kan verklaren. Daarnaast kan een rol spelen dat op middelbare leeftijd andere doodsoorzaken domineren dan op hoge leeftijd. Mogelijk is voor het eerste type doodsoorzaak het welvaartsvoordeel groter dan voor het tweede.

Literatuur

Duin, C. van en I. Keij, 2002, Sociaal-economische status indicator op postcodeniveau. Maandstatistiek van de bevolking, februari 2002, blz. 32–35.

2. Verhouding sterftekans armste groep t.o.v. rijkste groep naar leeftijd

¹⁾ Bijdrage instellingsbewoners bijgeschat.

Effect van vruchtbaarheid en migratie op de groei van het aantal allochtonen

Andries de Jong en Jolanda Hoefnagel

In de afgelopen drie decennia is het aantal allochtonen meer dan verdubbeld, van 1,3 miljoen in 1972 naar 3,0 miljoen in 2001. Deze groei komt voort uit de immigratie van eerste generatie-allochtonen, de (relatief hoge) vruchtbaarheid van eerste generatie allochtone vrouwen en het gemengd huwen van autochtone vrouwen met een eerste generatie allochtone man. In dit artikel wordt aan de hand van zogenaamde simulaties nagegaan hoe sterk deze groeicomponenten de groei van het aantal allochtonen in de afgelopen kwart eeuw hebben bepaald. De hogere vruchtbaarheid van eerste generatie allochtone vrouwen ten opzichte van autochtone vrouwen heeft slechts een bescheiden invloed gehad op de groei. Het aantal tweede generatie-allochtonen in 2001 zou ongeveer 10% lager zijn geweest dan nu het geval is, als eerste generatie allochtone vrouwen dezelfde vruchtbaarheid zouden hebben gehad als autochtone vrouwen. Als eerste generatie allochtone mannen trouwen met autochtone vrouwen, dan horen kinderen die uit dergelijke relaties worden geboren tot de tweede generatie allochtonen. Indien eerste generatie allochtone mannen uitsluitend met eerste generatie allochtone vrouwen getrouwd zouden zijn geweest (ofwel er zouden geen kinderen uit gemengde huwelijken zijn geboren) dan zou in combinatie met geen hogere vruchtbaarheid van eerste generatie allochtone vrouwen, het aantal tweede generatie allochtonen zo'n 25% lager zijn geweest dan nu het geval is. De effecten van migratie zijn veel groter. Zonder immigratie vanaf 1972 zou de huidige eerste generatie van zo'n 1,6 miljoen personen van slechts geringe omvang zijn geweest. Dit zou uiteraard ook effect hebben gehad op de groei van de tweede generatie-allochtonen: het aantal tweede generatie-allochtonen zou in 2001 ongeveer 40% lager zijn geweest dan nu het geval is.

1. Inleiding

In de afgelopen drie decennia is het aantal allochtonen meer dan verdubbeld (De Jong en Hoefnagel, 2001). Op 1 januari 2001 telde Nederland 3,0 miljoen allochtonen tegen 1,3 miljoen op 1 januari 1972. Allochtonen zijn hierbij gedefinieerd als personen met ten minste één in het buitenland geboren ouder. Het aantal autochtonen is gegroeid van 11,9 miljoen in 1972 naar 13,0 miljoen in 2001. In deze periode is het aantal eerste generatie-allochtonen toegenomen van 0,7 miljoen naar 1,6 miljoen. De eerste generatie allochtonen bestaat uit personen die zelf in het buitenland zijn geboren, en dus vanuit het buitenland naar Nederland zijn gemigreerd. De groei van deze groep houdt dan ook vrijwel rechtstreeks verband met het migratieoverschot (het positieve verschil tussen immigratie en emigratie). De tweede generatie allochtonen bestaat uit personen die in Nederland zijn geboren en van wie één of beide ouders in het buitenland zijn geboren. Deze groep is tussen 1972 en 2001 gegroeid van 0,7 miljoen naar 1,4 miljoen. De groei van de groep tweede generatie allochtonen hangt voornamelijk af van de omvang van de groep allochtone vrouwen van de eerste generatie, in combinatie met de vruchtbaarheid van deze vrouwen. Ook de mate waarin allochtone mannen van de eerste generatie trouwen met autochtone vrouwen is van belang, aangezien de kinderen die uit deze naar herkomst gemengde huwelijken voortkomen, worden gerekend tot de tweede generatie. Indien eerste generatie allochtone mannen uitsluitend met eerste generatie allochtone vrouwen getrouwd zouden zijn geweest, dan zou het gedeelte van de tweede generatie allochtonen dat geboren is uit naar herkomst gemengde huwelijken zijn weggevalen.

Hoe groot het effect is van migratie, vruchtbaarheid en gemengde huwelijken op het aantal allochtonen, kan worden bepaald door na te gaan hoe de situatie in 2001 zou zijn geweest als zich in het verleden andere demografische ontwikkelingen hadden voorgedaan. Bijvoorbeeld, door te onderzoeken hoeveel allochtonen van de tweede generatie er in 2001 zouden zijn geweest als de vruchtbaarheid van (eerste generatie-) allochtone vrouwen gelijk zou zijn geweest aan die van autochtone vrouwen, kan het effect van de hogere vruchtbaarheid van allochtone vrouwen worden bepaald.

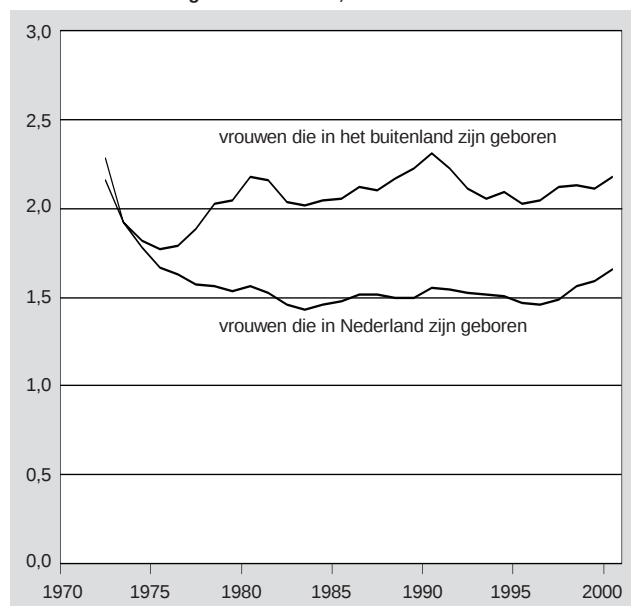
Bij de hier uitgevoerde berekeningen wordt uitgegaan van de situatie op 1 januari 1972. Vervolgens wordt de ontwikkeling van de bevolking in de periode 1972–2001 berekend aan de hand van waargenomen en gesimuleerde vruchtbaarheidscijfers, sterfte- en emigratiekansen, en immigratieaantallen. Deze berekeningen laten de effecten zien van vruchtbaarheid en migratie op de groei van het aantal allochtonen in Nederland in de afgelopen dertig jaar. Dergelijke berekeningen worden in het vervolg van dit artikel aangeduid als simulaties. De simulatiemethode wordt toegelicht in de appendix.

2. Effect van hogere vruchtbaarheid en gemengd huwen

De vruchtbaarheid van de eerste generatie allochtone vrouwen wijkt beduidend af van die van autochtone vrouwen. In *grafiek 1* wordt het totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer (TLV) getoond voor vrouwen die in Nederland en vrouwen die in het buitenland zijn geboren, voor de periode 1972–2000. Dit cijfer is de som van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers over alle vruchtbare leeftijden van de vrouw en vormt een aanwijzing voor het gemiddelde kindertal per vrouw. In 1972 was de TLV voor beide groepen vrouwen ongeveer gelijk, namelijk 2,2. In de jaren tachtig en negentig schommelde de vruchtbaarheid van vrouwen die buiten Nederland zijn geboren tussen de 2,0 en 2,2 kind per vrouw. De vruchtbaarheid van in Nederland geboren vrouwen daalde na 1972 snel, en schommelde sinds het begin van de jaren tachtig rond de 1,5 kind per vrouw. Sinds 1996 is onder invloed van de gunstige economie evenwel een stijging opgetreden, naar 1,65 kind per vrouw in 2000.

In het begin van de jaren zeventig kwamen relatief veel migranten uit de buurlanden en Zuid-Europa. Deze landen hadden een ongeveer even hoog vruchtbaarheidsniveau als Nederland. Als gevolg hiervan lag het totaal vruchtbaarheidscijfer begin jaren zeventig voor vrouwen die in en buiten Nederland zijn geboren op ongeveer hetzelfde niveau. Meer recent zijn relatief veel migranten afkomstig uit landen met een vrij hoge vruchtbaarheid, zoals Turkije en Marokko. Ook komen veel migranten naar Nederland in het kader van gezinsvorming. In dat geval wordt vaak kort na aankomst in Nederland een kind geboren. Als gevolg hiervan ligt de TLV van vrouwen die buiten Nederland zijn geboren de laatste decennia circa 0,5 hoger dan die van in Nederland geboren vrouwen.

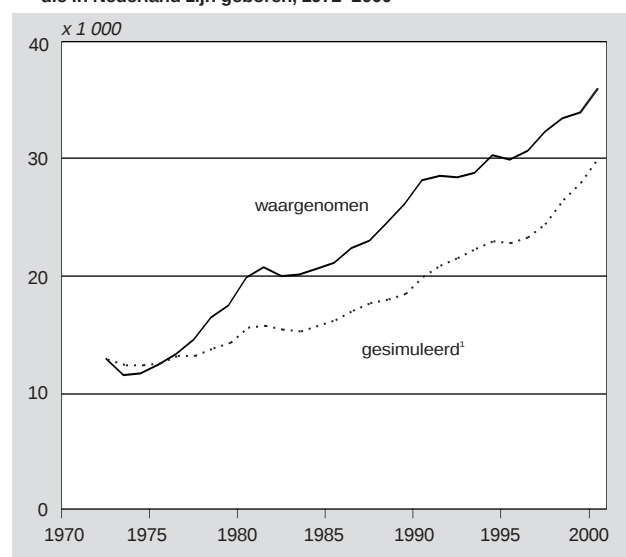
In hoeverre de hogere vruchtbaarheid onder buiten Nederland geboren vrouwen heeft geleid tot een extra groei van de tweede generatie allochtonen, kan worden bepaald aan de hand van een simulatie waarin de vruchtbaarheid van deze vrouwen voor de periode 1972–2000 is gelijkgesteld aan die van in Nederland geboren vrouwen. Vervolgens wordt de ontwikkeling van de autochtone en allochtone bevolking vanaf 1972 berekend, waarbij gebruik wordt gemaakt van de sterfte- en emigratiekansen en immigra-

1. Totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer van in Nederland en in het buitenland geboren vrouwen, 1972–2000

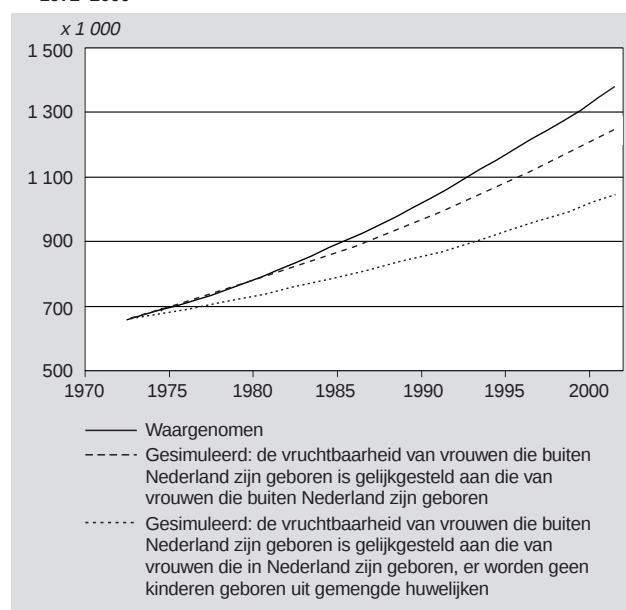
tie-aantallen die in de periode 1972–2000 zijn waargenomen. Het verschil tussen de berekende en de waargenomen ontwikkeling geeft het effect weer van de hogere vruchtbaarheid op de groei van de groep tweede generatie allochtonen. *Grafiek 2* toont het waargenomen en gesimuleerd aantal levendgeborenen uit vrouwen die buiten Nederland zijn geboren. Het aantal tweede generatie-levendgeborenen is gegroeid van ruim 10 duizend in het begin van de jaren zeventig naar ruim 35 duizend in 2000. Uit de simulatie waarbij aan allochtone vrouwen dezelfde vruchtbaarheid is toegekend als aan autochtone vrouwen blijkt dat de vruchtbaarheid op ongeveer 30 duizend in 2000 zou zijn uitgekomen. In de jaren tachtig en negentig is de tweede generatie allochtonen jaarlijks dus met rond 5 duizend personen 'extra' gegroeid als gevolg van de hogere vruchtbaarheid onder eerste generatie allochtone vrouwen.

Tussen 1972 en 2001 is het aantal tweede generatie-allochtonen gegroeid van 0,66 miljoen naar 1,38 miljoen. Zonder de hogere vruchtbaarheid van eerste generatie allochtone vrouwen zou het aantal tweede generatie-allochtonen in 2001 lager zijn uitgekomen, namelijk op 1,25 miljoen (*grafiek 3*). Dit betekent een verschil van zo'n 10% ten opzichte van het werkelijke aantal.

De groei van het aantal tweede generatie-allochtonen hangt niet alleen af van de vruchtbaarheid van vrouwen die tot de eerste generatie-allochtonen worden gerekend, maar ook van de vruchtbaarheid van autochtone vrouwen die met een eerste generatie allochtone man zijn getrouwd. In hoeverre de vruchtbaarheid van deze naar herkomst gemengde paren heeft bijgedragen aan de groei van de tweede generatie-allochtonen, kan worden bepaald door alle kinderen van deze paren toe te schrijven aan de autochtone bevolking in plaats van aan de tweede generatie-allochtonen. In de schattingsmethode die is gehanteerd om de ontwikkeling van de allochtone bevolking vanaf 1972 te reconstrueren (zie Hoefnagel en De Jong, 2000) worden de administratieve correcties voor nuljarige tweede generatie-allochtonen (en autochtonen) aangemerkt als kinderen die zijn geboren uit een Nederlandse moeder en een eerste generatie allochtone vader. Dit betekent dat het effect van de vruchtbaarheid van gemengde paren kan worden bepaald door de administratieve correcties van nuljarige tweede generatie-allochtonen in de periode 1972–2000 op nul te stellen. *Grafiek 3* laat zien dat als er geen kinderen meer zouden zijn geboren uit gemengde paren en de vruchtbaarheid van allochtone vrouwen gelijk zou zijn geweest aan die van autochtone vrouwen, het aantal tweede generatie-allochtonen in 2001 op 1,05 miljoen zou zijn uitgekomen. Dit betekent een verschil van zo'n 25% ten opzichte van het werkelijke aantal tweede generatie-allochtonen.

2. Waargenomen en gesimuleerd¹ aantal levendgeborenen uit moeders die in Nederland zijn geboren, 1972–2000

1) De vruchtbaarheid van vrouwen die buiten Nederland zijn geboren is gelijkgesteld aan die van vrouwen die in Nederland zijn geboren.

3. Waargenomen en gesimuleerd aantal tweede generatie allochtonen, 1972–2000

Tussen 1972 en 2001 is het aantal tweede generatie-allochtonen met ruim 700 duizend toegenomen. Als de vruchtbaarheid van allochtone vrouwen gelijk zou zijn geweest aan die van autochtone vrouwen, dan was de groei bijna 20% lager geweest. Als er bovendien geen kinderen uit gemengde huwelijken zouden zijn geboren, dan was de groei zelfs 45% lager geweest. De overige 55% van de groei van het aantal tweede generatie-allochtonen in de afgelopen drie decennia hangt samen met de groei van de groep eerste generatie allochtone vrouwen (kinderen geboren uit tweede generatie-allochtonen worden namelijk gerekend tot de autochtone bevolking en het migratiesaldo van tweede generatie-allochtonen is zeer klein).

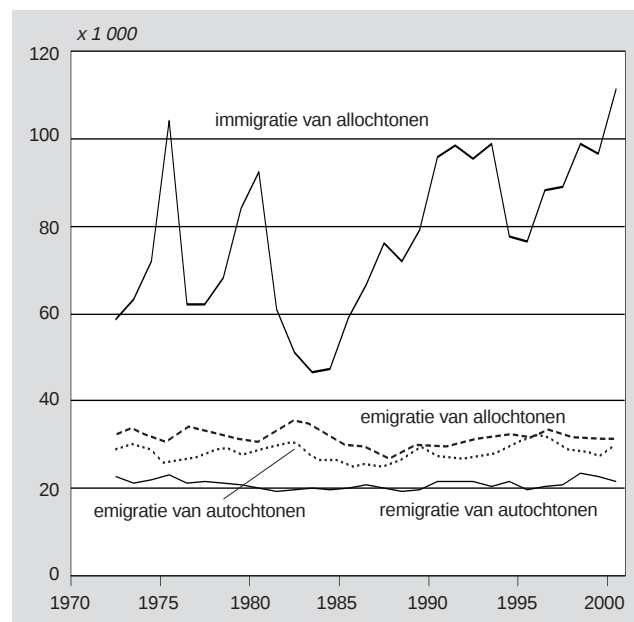
3. Effect van migratie

Het aantal allochtonen dat jaarlijks naar Nederland migreert vertoont sterke fluctuaties (*grafiek 4*). De pieken in de jaren zeventig houden verband met het onafhankelijk worden van Suriname. Rond 1975, het jaar dat Suriname onafhankelijk werd, kwam de

eerste immigratiegolf en in 1979 en 1980, de laatste jaren waarin de Nederlandse nationaliteit nog automatisch kon worden verworven, kwam de tweede immigratiegolf. Na 1989 steeg de immigratie onder meer door de toename van het aantal asielzoekers. Beleidsmaatregelen gericht op de beteugeling van de immigratiestroom leidden tot een daling van immigratie in 1994 en 1995. Hierna nam de immigratie opnieuw toe. Het aantal autochtonen dat jaarlijks naar Nederland terugkeert is vrij stabiel. Deze remigranten zijn meestal enkele jaren in het buitenland geweest vanwege werk of opleiding.

De emigratie kent een veel rustiger verloop dan de immigratie. Het aantal allochtonen dat jaarlijks emigreert ligt meestal iets hoger dan het aantal emigrerende autochtonen.

4. Immigratie en emigratie van allochtonen en autochtonen, 1972–2000

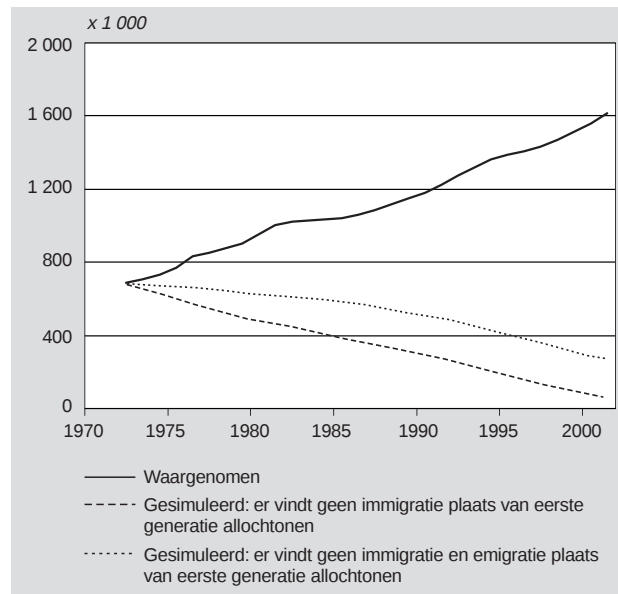
Om het effect van de immigratie op de groei van het aantal eerste en tweede generatie-allochtonen te bepalen, is de immigratie van eerste generatie-allochtonen op nul gesteld. Willen tweede generatie-allochtonen via immigratie in Nederland komen, dan betekent dit dat ze eerst moeten emigreren en vervolgens remigreren. Aangezien de groep tweede generatie-allochtonen anno 2001 nog steeds zeer jong is, wordt verondersteld dat de immigratie van deze groep allochtonen in werkelijkheid nul bedraagt.

De simulatie waarbij de immigratie van eerste generatie-allochtonen vanaf 1972 op nul is gesteld heeft tot gevolg dat het aantal eerste generatie-allochtonen snel terugloopt. Dit is mede het geval omdat in deze simulatie de nog aanwezige groep eerste generatie allochtonen wel kan emigreren aan de hand van (volgens waarnemingen bepaalde) emigratiekansen. *Grafiek 5* laat zien dat in dertig jaar tijd de groep eerste generatie-allochtonen bijna tot nul zou zijn gereduceerd als er tussen 1972 en 2001 geen immigratie (en wel emigratie) zou zijn opgetreden. Van de oorspronkelijk groep van 700 duizend in 1972 zouden in 2001 nog geen 60 duizend zijn overgebleven.

Als niet alleen de immigratie maar ook de emigratie aan banden zou zijn gelegd, resulterend in zowel een jaarlijkse immigratie als emigratie van nul, dan zou het aantal eerste generatie-allochtonen iets minder snel zijn gereduceerd, tot ongeveer 250 duizend in 2001.

De uitkomsten van bovenstaande simulaties spreken weliswaar qua 'richting' voor zichzelf, maar dat geldt niet voor het 'tijdpad'. Aangezien de groep eerste generatie-allochtonen enkel kan groeien door immigratie (en kan afnemen door zowel emigratie als sterfte) leidt het elimineren van de enige groeicomponent op termijn tot het volledig verdwijnen van de groep. Deze richting is evi-

5. Waargenomen en gesimuleerd aantal eerste generatie allochtonen, 1972–2001

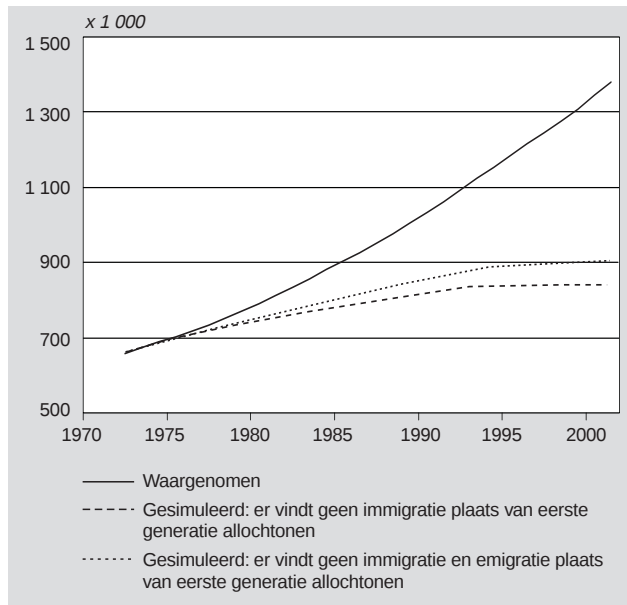

dent, maar het tijdpad – hoe lang het duurt – is minder vanzelfsprekend. Voor het 'tweede orde-effect' van deze simulaties geldt wederom dat de richting voor de hand ligt. Echter in dit geval is het tijdpad nog minder vanzelfsprekend. Met het tweede orde-effect wordt hier bedoeld dat een ontwikkeling die een bepaalde groep ondergaat ook effecten uitoefent op een andere groep. Eerste generatie allochtone vrouwen oefenen via de vruchtbaarheid invloed uit op de ontwikkeling van de groep tweede generatie-allochtonen. Als de groep eerste generatie-allochtonen door het wegvallen van de immigratie geleidelijk kleiner wordt, dan betekent dit ceteris paribus dat het aantal kinderen dat uit deze groep allochtonen wordt geboren ook kleiner zal worden.

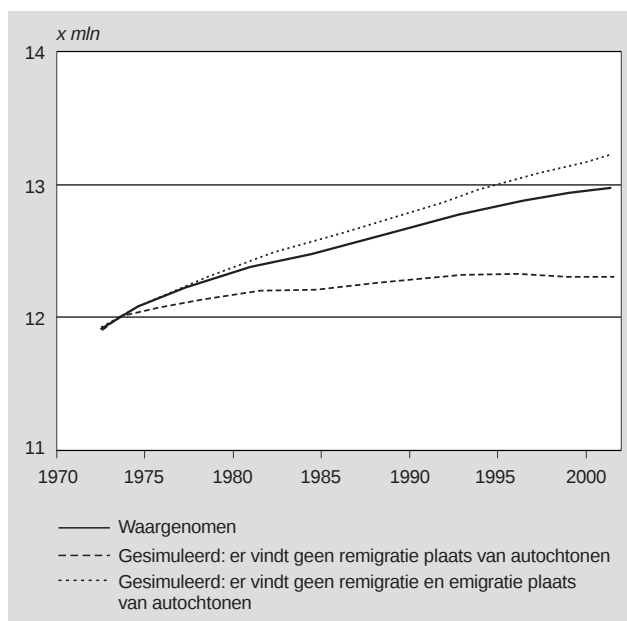
In *grafiek 6* wordt getoond hoe de groei van de groep tweede generatie-allochtonen wordt beperkt door het wegvallen van de immigratie van eerste generatie-allochtonen. In werkelijkheid is het aantal tweede generatie-allochtonen gegroeid van 0,65 miljoen in 1972 naar 1,4 miljoen in 2001. Het tweede orde-effect van jaarlijks nul allochtone immigranten leidt ertoe dat het aantal tweede generatie-allochtonen in 2001 op slechts circa 0,85 miljoen uitkomt. Dit betekent dat het gesimuleerde aantal in 2001 zo'n 40% lager ligt dan het werkelijke aantal. Als tevens wordt verondersteld dat allochtonen niet meer emigreren, ofwel een jaarlijks aantal allochtone immigranten en emigranten van nul, dan komt het aantal tweede generatie-allochtonen in 2001 iets hoger uit, namelijk op 0,90 miljoen.

Het eerste orde-effect van de simulatie waarin de immigratie op nul is gesteld, kan worden berekend als het verschil tussen het werkelijk aantal eerste generatie-allochtonen in 2001 van 1,62 miljoen minus het gesimuleerde aantal van 0,06 miljoen. Afgerond komt dit verschil uit op 1,6 miljoen. Het tweede orde-effect kan evenzo worden berekend als het verschil tussen het werkelijk aantal tweede generatie-allochtonen in 2001 van 1,4 miljoen minus het gesimuleerde aantal van 0,8 miljoen. Afgerond komt dit verschil uit op 0,5 miljoen. In het tijdvak van drie decennia is het eerste orde-effect dus drie keer zo groot als het tweede orde-effect. Zonder het optreden van immigratie vanaf 1972 zou het aantal allochtonen in 2001 op zo'n 0,8 miljoen zijn uitgekomen, tegen 3 miljoen in werkelijkheid.

Bovenstaande simulaties geven aan hoe sterk het effect is van migratie op de groei van het aantal allochtonen in Nederland in de afgelopen drie decennia. Migratie oefent echter niet alleen effecten uit op de groei van het aantal allochtonen, maar ook op de groei van het aantal autochtonen. Om dit zichtbaar te maken is tevens een simulatie uitgevoerd waarbij de immigratie van autochtonen (ofwel de remigratie) op nul is gesteld. Remigranten bestaan

6. Waargenomen en gesimuleerd aantal tweede generatie allochtonen, 1972–2001

overigens voornamelijk uit mensen die enkele jaren in het buitenland werken of studeren en daarna weer terugkeren. *Grafiek 7* toont de uitkomsten van deze simulatie. Tussen 1972 en 2001 is het aantal autochtonen gegroeid van 11,9 naar 13,0 miljoen. Zonder remigratie zou het aantal autochtonen in 2001 zijn uitgekomen op 12,3 miljoen, ofwel de groei tussen 1972 en 2001 zou zijn teruggelopen van 1,0 miljoen naar 0,4 miljoen. Als ook de emigratie op nul wordt gesteld, dan is er geen sprake meer van een lagere groei maar juist van een hogere groei: in 2001 zou het aantal autochtonen dan op 13,2 miljoen zijn uitgekomen. Deze groei is het gevolg van het feit dat jaarlijks meer autochtonen emigreren dan remigreren. Het (negatieve) effect op de bevolkingsgroei van autochtonen die permanent naar het buitenland vertrekken is de afgelopen drie decennia gering geweest, namelijk maar ongeveer 250 duizend personen.

7. Waargenomen en gesimuleerd aantal autochtonen, 1972–2001**Literatuur**

Jong, A. de en J. Hoefnagel, 2001, Verdubbeling van het aantal allochtonen in de afgelopen kwart eeuw. Maandstatistiek van de bevolking, september 2001, blz. 12–16.

Hoefnagel, J. en A. de Jong, 2001, Schattingsmethode voor de allochtone bevolking in de afgelopen kwart eeuw. Maandstatistiek van de bevolking, september 2001, blz. 17–22.

Bijlage**Simulatiemethode**

In dit artikel valt de bevolking van Nederland uiteen in drie groepen. Voor elk van deze groepen geldt dat de 'groeivergelijking' verschillend is. De groeivergelijking van leeftijd nul wijkt bovendien af van die van de andere leeftijden.

Omdat eerste generatie-allochtonen alleen door immigratie (en administratieve correcties) opgenomen kunnen worden in de bevolking van Nederland (en door sterfte en emigratie de bevolking weer kunnen verlaten), luiden de groeivergelijkingen als volgt:

$$AL1_{x,t+1} = \begin{cases} I_{x,t}^{AL1} - E_{x,t}^{AL1} - D_{x,t}^{AL1} + AC_{x,t}^{AL1} & \text{als } x = 0 \\ AL1_{x-1,t}^{AL1} + I_{x,t}^{AL1} - E_{x,t}^{AL1} - D_{x,t}^{AL1} + AC_{x,t}^{AL1} & \text{als } x = 1, 2, \dots, 98, 99^+ \end{cases} \quad (1)$$

waarbij:

x = leeftijd

t = kalenderjaar

$AL1_{x,t}$ = allochtonen behorende tot de eerste generatie (met leeftijd x op 1 januari van kalenderjaar t)

$I_{x,t}^{AL1}$ = immigranten (behorende tot de eerste generatie-allochtonen, met leeftijd x op 31 december van kalenderjaar t)

$E_{x,t}^{AL1}$ = emigranten (behorende tot de eerste generatie-allochtonen, met leeftijd x op 31 december van kalenderjaar t)

$D_{x,t}^{AL1}$ = overledenen (behorende tot de eerste generatie-allochtonen, met leeftijd x op 31 december van kalenderjaar t)

$AC_{x,t}^{AL1}$ = saldo administratieve correcties (behorende bij de eerste generatie-allochtonen, met leeftijd x op 31 december van kalenderjaar t)

Voor tweede generatie-allochtonen geldt dat ze niet alleen door remigratie (eerst geëmigreerd uit Nederland en vervolgens weer geëmigreerd) maar ook door geboorte (uit de eerste generatie-allochtonen en uit 'gemengde' relaties –die zijn vervat in de administratieve correcties– tot de Nederlandse bevolking kunnen gaan behoren:

$$AL2_{x,t+1} = \begin{cases} G_{x,t}^{AL2} + I_{x,t}^{AL2} - E_{x,t}^{AL2} - D_{x,t}^{AL2} + AC_{x,t}^{AL2} & \text{als } x = 0 \\ AL2_{x-1,t}^{AL2} + I_{x,t}^{AL2} - E_{x,t}^{AL2} - D_{x,t}^{AL2} + AC_{x,t}^{AL2} & \text{als } x = 1, 2, \dots, 98, 99^+ \end{cases} \quad (2)$$

waarbij:

$AL2_{x,t}$ = allochtonen behorende tot de tweede generatie (met leeftijd x op 1 januari van kalenderjaar t)

$G_{x,t}^{AL1}$ = geborenen uit moeders behorende tot de eerste generatie allochtonen

De groeivergelijking van de autochtone bevolking wijkt af van die van de tweede generatie-allochtonen omdat de kinderen geboren uit moeders van de tweede generatie-allochtonen gerekend worden tot de autochtone bevolking:

$$AU_{x,t+1} = \begin{cases} G_{x,t}^{AU} + G_{x,t}^{AL2} + I_{x,t}^{AU} - E_{x,t}^{AU} - D_{x,t}^{AU} + AC_{x,t}^{AU} & \text{als } x = 0 \\ AU_{x-1,t}^{AU} + I_{x,t}^{AU} - E_{x,t}^{AU} - D_{x,t}^{AU} + AC_{x,t}^{AU} & \text{als } x = 1, 2, \dots, 98, 99^+ \end{cases} \quad (3)$$

waarbij:

$AU_{x,t}$ = autochtonen (met leeftijd x op 1 januari van kalenderjaar t)
 $G_{x,t}^{AL2}$ = geboren uit moeders behorende tot de tweede generatie allochtonen
 $G_{x,t}^{AU}$ = geboren uit moeders behorende tot de autochtone bevolking

Overigens geldt voor bovenstaande formules en tevens voor onderstaande formules dat de berekeningen afzonderlijk voor mannen en vrouwen worden uitgevoerd. Om de formules bondig te houden bevatten ze geen aanduiding van het geslacht.

In formule 1–3 wordt aan de hand van absolute aantallen getoond hoe op basis van een beginstand in combinatie met 'loop' gegevens een eindstand kan worden berekend. Voor het maken van simulaties is een dergelijke aanpak niet geschikt, omdat allerlei afhankelijkheden tussen demografische grootheden in beeld dienen te worden gebracht. Indien bijvoorbeeld wordt verondersteld dat de sterfte in een bepaald jaar sterk daalt (anders gezegd: de *sterftekansen* dalen), dan leidt dit tot een grotere bevolking die het begin van het volgende jaar meemaakt, hetgeen ceteris paribus tot meer sterfte in dat jaar zal leiden (indien de waargenomen sterftekansen van dat jaar worden toegepast).

Bij het maken van simulaties en prognoses wordt daarom gebruikt gemaakt van een model waarin – zoveel mogelijk – met zogenaamde 'overgangskansen' wordt gewerkt. Door omrekening van formules 1-3 is het mogelijk de ontwikkeling van de bevolking aan de hand van een model met kansen te berekenen:

$$AL1_{x,t+1} = \begin{cases} \frac{I_{x,t}^{AL1} + AC_{x,t}^{AL1}}{1 + q_{x,t}^{*AL1} + e_{x,t}^{*AL1}} & \text{als } x = 0 \\ \frac{(1 - q_{x,t}^{*AL1} - e_{x,t}^{*AL1})AL1_{x-1,t} + I_{x,t}^{AL1} + AC_{x,t}^{AL1}}{1 + q_{x,t}^{*AL1} + e_{x,t}^{*AL1}} & \text{als } x = 1, 2, \dots, 98, 99^+ \end{cases} \quad (4)$$

$$AL2_{x,t+1} = \begin{cases} \frac{G_{x,t}^{AL1} + I_{x,t}^{AL2} + AC_{x,t}^{AL2}}{1 + q_{x,t}^{*AL2} + e_{x,t}^{*AL2}} & \text{als } x = 0 \\ \frac{(1 - q_{x,t}^{*AL2} - e_{x,t}^{*AL2})AL2_{x-1,t} + I_{x,t}^{AL2} + AC_{x,t}^{AL2}}{1 + q_{x,t}^{*AL2} + e_{x,t}^{*AL2}} & \text{als } x = 1, 2, \dots, 98, 99^+ \end{cases} \quad (5)$$

$$AU_{x,t+1} = \begin{cases} \frac{G_t^{AU} + G_t^{AL2} + I_{x,t}^{AU} + AC_{x,t}^{AU}}{1 + q_{x,t}^{*AU} + e_{x,t}^{*AU}} & \text{als } x = 0 \\ \frac{(1 - q_{x,t}^{*AU} - e_{x,t}^{*AU})AU_{x-1,t} + I_{x,t}^{AU} + AC_{x,t}^{AU}}{1 + q_{x,t}^{*AU} + e_{x,t}^{*AU}} & \text{als } x = 1, 2, \dots, 98, 99^+ \end{cases} \quad (6)$$

waarbij:

$$q_{x,t}^{*y} = \begin{cases} q_{x,t}^y / (1 - q_{x,t}^y) & \text{als } x = 0 \\ q_{x,t}^y / (2 - q_{x,t}^y) & \text{als } x = 1, 2, \dots, 98, 99^+ \end{cases} \quad (7)$$

en

$q_{x,t}^y$ = sterftekans: de kans dat iemand van populatie y met leeftijd x op 31 december van kalenderjaar t in jaar t komt te overlijden

$$e_{x,t}^{*y} = \begin{cases} e_{x,t}^y / (1 - e_{x,t}^y) & \text{als } x = 0 \\ e_{x,t}^y / (2 - e_{x,t}^y) & \text{als } x = 1, 2, \dots, 98, 99^+ \end{cases} \quad (8)$$

en

$e_{x,t}^y$ = emigratiekans: de kans dat iemand van populatie y met leeftijd x op 31 december van jaar t in jaar t gaat emigreren

en y respectievelijk de waarden AU , $AL1$ en $AL2$ aanneemt.

Voor de periode 1972–1998 kan de sterfte- en emigratiekans worden berekend aan de hand van de 'waargenomen' cijfers (inclusief de schattingen) met behulp van de volgende formule

$$k_{x,t}^y = \begin{cases} A_{x,t}^y / (Y_{x,t+1} + A_{x,t}^y) & \text{als } x = 0 \\ 2A_{x,t}^y / (Y_{x-1,t} + Y_{x,t+1} + A_{x,t}^y) & \text{als } x = 1, 2, \dots, 98, 99^+ \end{cases} \quad (9)$$

waarbij voor k de sterfte- dan wel emigratiekans kan worden gelezen en A dan betrekking heeft op het aantal sterftegevallen dan wel emigranten (van populatie Y met leeftijd $x-1$ op 1 januari van kalenderjaar t).

In formules 4–6 wordt het aantal geboren berekend door het toepassen van leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers op vrouwen in de vruchtbare leeftijden. Hiertoe worden telkens eerst de berekeningen voor de leeftijden vanaf 1 uitgevoerd (het onderste gedeelte van de formules), waardoor de aantallen vrouwen in de leeftijden 15–49 in kalenderjaar t en $t+1$ beschikbaar komen. vervolgens worden geboren naar leeftijd van de moeder berekend:

$$G_{x,y}^y = \frac{1}{2} f_{x,t}^y (Y_{x-1,t} + Y_{x,t+1}) \quad (10)$$

waarbij:

$f_{x,t}^y$ = leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfer: de kans dat een vrouw van populatie y met leeftijd x op 31 december van jaar t in jaar t een kind krijgt

en y respectievelijk de waarden AU , $AL1$ en $AL2$ aanneemt.

Hierna worden de geboren naar leeftijd van de moeder over alle vruchtbare leeftijden gesommeerd:

$$G_{x,t}^y = \sum_{x=15}^{49} G_{x,t}^y \quad (11)$$

Voor de periode 1972–1998 kunnen leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers worden berekend aan de hand van de waargenomen cijfers met behulp van de volgende formule

$$f_{x,t}^y = \frac{2G_{x,t}^y}{Y_{x-1,t}^y + Y_{x,t+1}^y} \quad (12)$$

met $y = (AU + AL2)$, $AL1$

Indien wordt verondersteld dat leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers van tweede generatie-allochtonen gelijk zijn aan die van de autochtone bevolking, dan kunnen deze worden berekend door geboren uit moeders met geboorteland Nederland te relateren aan autochtone en tweede generatie allochtone vrouwen. Bij de berekening van de vruchtbaarheidscijfers van eerste generatie allochtone vrouwen worden dan geboren uit moeders die niet in Nederland zijn geboren gerelateerd aan eerste generatie allochtone vrouwen.

Sociaal-economische status indicator op postcodeniveau

Coen van Duin en Ingeborg Keij

Bij het nieuwe onderzoek van het CBS naar medische beslissingen rond het levenseinde wordt onder andere gekeken naar de relatie met de sociaal-economische status van de patiënt. Ten behoeve van dit onderzoek is een sociaal-economische status indicator ontwikkeld op basis van de gemiddelde huiswaarde en het gemiddelde huishoudensinkomen per postcode. Dit artikel beschrijft hoe de indicator is geconstrueerd. Daarnaast worden twee aandachtspunten bij het gebruik van de indicator belicht. Ten eerste heeft de indicator een aanzienlijke leeftijdsafhankelijkheid, waardoor bij analyses alleen personen in dezelfde leeftijdsgroepen vergeleken mogen worden. Ten tweede is hij alleen van toepassing op personen in particuliere huishoudens, waardoor het van belang is rekening te houden met mogelijke selectie-effecten. Om de indicator te testen is een analyse van de sterftekans uitgevoerd. De resultaten van deze test worden kort besproken.

1. Inleiding

In augustus 2001 is het zogenaamde sterfgevallenonderzoek van start gegaan. Dit onderzoek, dat het CBS op verzoek van de ministeries van VWS en Justitie uitvoert, richt zich op levensbekortend medisch handelen in de laatste levensfase. Soortgelijk onderzoek heeft eerder plaatsgevonden in 1990 en 1995. Een verschil met de vorige onderzoeken is dat deze keer ook gekeken wordt naar een mogelijk verband tussen sociaal-economische status (ses) en de incidentie van levensbekortende medische handelingen. Hierdoor is de behoefte ontstaan aan een ses-indicator die op de volledige bevolking kan worden toegepast. Idealiter zou een dergelijke indicator moeten worden gebaseerd op gegevens over individuele personen. Omdat voldoende sociaal-economische gegevens op individueel niveau ontbreken, moet echter worden volstaan met een indicator op geaggregeerd niveau. Om maximale informatie te geven over individuele personen moet deze indicator dan wel uitgaan van gegevens over een zo klein mogelijk geografisch gebied. Het CBS heeft de beschikking over bestanden met de gemiddelde huiswaarde en het gemiddelde huishoudensinkomen per postcodegebied, die geschikt zijn om als bronmateriaal voor een dergelijke indicator te dienen.

Vanwege de gevoeligheid van de vergaarde informatie gelden er speciale eisen voor geheimhouding bij het sterfgevallenonderzoek. Gegevens die bij het CBS binnenkomen moeten reeds geaggregeerd zijn tot een niveau waarop ze niet meer tot individuele overledenen zijn te herleiden; doorgaans geldt deze eis alleen op het moment dat gegevens gepubliceerd worden. Vanwege deze restrictie is het noodzakelijk om een ses-indicator te construeren waarbij personen worden ingedeeld in een beperkt aantal, namelijk maximaal vier, groepen. Dit wordt bereikt door de huiswaarde en het huishoudensinkomen te combineren tot één variabele. Het bereik van deze combinatievariabele wordt opgedeeld in drie categorieën, voor lage, modale en hoge ses. Op basis hiervan wordt de particuliere bevolking ingedeeld. De vierde groep is gereserveerd voor de instellingbewoners, aangezien voor deze personen de huiswaarde en het huishoudensinkomen weinig informatie geven over de eigenlijke welstand.

Hoewel de indicator is ontwikkeld voor het sterfgevallenonderzoek, kan hij ook bij andere onderzoeken worden toegepast. Daarbij kunnen andere onderverdelingen van de gecombineerde variabele worden gebruikt dan de driedeling die bij het sterfgevallenonderzoek wordt toegepast. In dit artikel wordt bijvoorbeeld een indeling in kwintielen gebruikt. Het voordeel van het gebruik van de gecombineerde variabele is dat deze waarschijnlijk een be-

trouwbaardere indicatie van de welstand geeft dan alleen huiswaarde of huishoudensinkomen.

2. Brongegevens voor de ses-indicator

De inkomensgegevens zijn afkomstig van het Regionaal Inkomensonderzoek 1998 (RIO '98). Dit onderzoek put voornamelijk uit gegevens van de belastingdienst en de Gemeentelijke Basisadministratie. Het huishoudensinkomen wordt geschat uit een steekproef van 5,0 miljoen personen en 1,9 miljoen huishoudens. Bij het construeren van de ses-indicator wordt uitgegaan van het ongestandaardiseerde inkomen, dat gedefinieerd is als de som van het inkomen van alle leden van het huishouden. Personen in institutionele huishoudens die in de steekproef vallen, zijn meegenomen als één- dan wel tweepersoonshuishouden, al naar gelang het woonadres van de partner.

De indicator gaat uit van de huiswaarde volgens de wet Waardering Onroerende Zaken (WOZ). De bepaling van de gemiddelde huiswaarde is gebaseerd op integrale waarneming. Daarbij is gebruik gemaakt van gemeentelijke gegevens die aan het CBS worden verstrekt. In de gemiddelde huiswaarde per postcode zijn alleen WOZ-objecten met als bestemming 'woning' meegenomen. Hierdoor zijn een aantal bewoonde objecten, zoals woon-/winkelpanden en boerderijen, uitgesloten. Eveneens uitgesloten zijn instellingen, zoals verzorgingshuizen, verpleeghuizen, psychiatrische inrichtingen en gevangenissen.

Vanwege hun uitzonderingspositie worden de bewoners van instellingen in een aparte categorie geplaatst, zodat de ses-indeling uitsluitend op particulieren betrekking heeft. Bij de bepaling van het gemiddelde huishoudensinkomen voor postcodes waar een instelling gevestigd is, zijn echter niet alleen de gegevens van de particulieren, maar ook die van de instellingsbewoners meegenomen. Om deze reden wordt aan deze postcodes geen ses toegekend. Particulieren woonachtig op deze postcodes vallen daardoor in een categorie 'ses onbekend'. Bij het sterfgevallenonderzoek kan niet met deze categorie worden gewerkt, omdat in totaal slechts vier groepen gebruikt mogen worden. Bij dat onderzoek worden *alle* overledenen op deze postcodes bij de instellingsbewoners ingedeeld. De fout die hierbij wordt gemaakt is klein, omdat instellingsbewoners een veel hogere sterftekans hebben dan hun zelfstandig wonende straatgenoten.

Van de postcodes waarop geen instelling voorkomt is voor 6% alleen de huiswaarde bekend en voor 1% alleen het huishoudensinkomen, terwijl voor 2% geen van beide bekend is. Het gaat hier om relatief dunbevolkte postcodes, waarop gezamenlijk slechts zo'n 3% van de particuliere bevolking woont. Het ligt voor de hand om personen met deze postcodes ook bij de categorie 'ses onbekend' in te delen. Aangezien, zoals gezegd, bij het sterfgevallenonderzoek niet met die categorie gewerkt kan worden, wordt daarbij voor de postcodes waarvoor slechts één van de twee grootheden bekend is de ses geschat uit alleen die grootheid, terwijl de postcodes waarvoor geen van beide bekend zijn, zoals nieuwbouwlocaties, worden ingedeeld bij de middencategorie 'modale ses'.

3. Relatie tussen huiswaarde en huishoudensinkomen

De huiswaarde en het huishoudensinkomen geven ieder op verschillende wijze informatie over de welstand. Inkomen alleen is niet altijd een goede indicator, omdat het een momentopname is. Het zegt daardoor niets over het opgebouwde vermogen. Dit kan

bijvoorbeeld een probleem zijn bij gepensioneerden die voor een deel van hun vermogen leven, of bij zelfstandigen wier inkomen van jaar op jaar sterk fluctueert. Door ook de huiswaarde te beschouwen kan dit probleem tot op zekere hoogte worden onderhouden. Voor huishoudens in koopwoningen geeft de huiswaarde een indicatie van het vermogen, voor huurders geeft het informatie over hoeveel geld er maandelijks aan wonen kan worden uitgegeven, wat iets zegt over het inkomen over langere termijn.

3.1 Correlatie

Aan elke postcode is een huiswaarde- en een huishoudensinkomensscore toegekend van 1 tot en met 5, gebaseerd op een indeling in kwintielen. *Staat 1* toont een kruistabel van de aantallen postcodes naar de combinatie van deze twee scores. In elke rij en kolom bevindt het grootste aantal postcodes zich op de diagonaal, wat wijst op een positieve correlatie tussen de twee grootheden. Er is echter ook een aanzienlijk aantal postcodes waar huiswaarde en huishoudensinkomen niet met elkaar in de pas lopen. De correlatie van de twee grootheden is daardoor slechts 0,48.

3.2 Regionale afhankelijkheid van relatie huiswaarde en huishoudensinkomen

Door regionale verschillen in de woningmarkt is het mogelijk dat huiswaarde en huishoudensinkomen in verschillende delen van het land op een andere wijze met elkaar samenhangen. Het is bijvoorbeeld denkbaar dat huishoudens met een vergelijkbaar inkomen in het westen duurder wonen dan in het noorden. Als er sprake is van een sterk effect, moet worden overwogen of de 'kale' huiswaarde gebruikt kan worden om de sociaal-economische status te bepalen, of dat er voor de regionale afhankelijkheid gecorrigeerd moet worden.

Om de regionale afhankelijkheid te onderzoeken is een lineaire regressie-analyse uitgevoerd van huiswaarde naar huishoudensinkomen, waarbij de provincieafhankelijkheid is meegenomen via dummyvariabelen. Er blijkt inderdaad sprake te zijn van een relevante provincieafhankelijkheid, maar het effect is klein. De verklaarde variantie van de huiswaarde neemt slechts met drie procentpun-

ten toe wanneer de dummyvariabelen worden meegenomen (van 23% naar 26%). Bovendien bedragen de provincieafhankelijke verschuivingen van de huiswaarde minder dan de standaarddeviatie van deze grootheid. Er is daarom besloten dit effect verder buiten beschouwing te laten.

3.3 Combineren van huiswaarde en huishoudensinkomen tot één variabele

Het begrip sociaal-economische status is niet scherp gedefinieerd. Het is geen direct meetbare grootheid, zoals inkomen, opleiding of vermogen, maar eerder een samenspel van meerdere van dit soort grootheden. Met behulp van principale componentanalyse is het mogelijk uit zo'n set van variabelen een 'achterliggende' variabele te construeren die de set optimaal beschrijft in termen van verklaarde variantie, en die daardoor als schatting voor de ses kan dienen (Kunst, Looman en Mackenbach, 1990). Dit is hier gedaan voor huiswaarde en huishoudensinkomen. De principale component wordt in het vervolg met *C* aangeduid.

Huiswaarde en huishoudensinkomen zijn op gelijke voet in *C* meegenomen, zodat het deze beide grootheden even goed beschrijft. Regressie naar de principale component verklaart 74% van de variantie van elk van de variabelen. Hun correlatie met *C* is 0,86.

De relatie van de indeling naar huiswaarde en huishoudensinkomen met die naar *C* is weergegeven in *staat 2*. Voor elke combinatie van huiswaarde- en inkomensscore is aangegeven wat de gemiddelde *C*-score van de postcodes in de betreffende groep is. Voor de postcodegroepen op de diagonaal (zelfde score voor huiswaarde als voor huishoudensinkomen) valt een grote meerderheid van de postcodes in hetzelfde kwintiel van *C*. Dit houdt in dat voor deze postcodes een ses-indeling aan de hand van huiswaarde of huishoudensinkomen hetzelfde resultaat geeft als een indeling op basis van *C*. Naarmate de huiswaarde- en inkomenscores van de postcodegroepen verder uit elkaar lopen, worden ze heterogener wat betreft *C*. Voor postcodes in de ver van de diagonaal gelegen groepen maakt het daardoor wel verschil of bij de ses-indeling wordt uitgegaan van *C* of van de huiswaarde en het huishoudensinkomen.

Staat 1
Aantal postcodes naar score van huiswaarde en huishoudensinkomen

Huisoudens inkomensscore	Huiswaarde-score 1	2	3	4	5
	<i>x 10 000</i>				
1	3,8	2,1	1,0	0,4	0,2
2	1,9	2,3	1,8	1,1	0,5
3	0,9	1,7	2,1	1,9	1,0
4	0,5	0,9	1,7	2,4	2,0
5	0,4	0,5	0,9	1,7	3,7

Staat 2
Gemiddelde *C*-score voor postcodes naar kwintiel van huiswaarde en huishoudensinkomen

Huisoudens inkomensscore	Huiswaarde-score 1	2	3	4	5
1	1,0	1,2	1,9	2,5	3,6
2	1,2	1,9	2,4	3,0	4,1
3	1,7	2,3	3,0	3,6	4,3
4	2,1	3,0	3,6	4,0	4,7
5	3,3	4,1	4,4	4,8	5,0

4. Aandachtspunten bij het gebruik van de indicator

4.1 Verschillen in het leeftijdsprofiel van de huiswaarde-/inkomensgroepen

Iemands huiswaarde en inkomen kunnen sterk veranderen in de loop der tijd. Zo zal het inkomen dat iemand op 18-jarige leeftijd verdient gemiddeld aanzienlijk lager liggen dan dat op 40-jarige leeftijd. Een ses-indicator gebaseerd op deze gegevens zal daarvoor een sterke leeftijdsafhankelijkheid hebben. Deze is in kaart gebracht in *figuur 1*. Er is onderscheid gemaakt tussen vier leeftijdsgroepen: jonger dan 18 jaar, 18–25 jaar, 26–64 jaar en 65-plussers. Voor elk leeftijdsbereik is aangegeven welk percentage van de particuliere bevolking in de huiswaarde-/inkomensgroep binnen dat bereik valt, waarbij is uitgegaan van de bevolking op 1 januari 1999. Als groepsindeling zijn gebruikt de vijftientig cellen in het kruisdiagram van de huiswaarde- en inkomensscore. Daarnaast zijn ook de drie groepen beschouwd die ontstaan door de cellen boven, op en onder de diagonaal bij elkaar te voegen; dit om na te gaan of de verschillende leeftijdsgroepen verhoudingsgewijs een hogere huiswaarde of een hoger huishoudensinkomen hebben.

Er zijn aanmerkelijke verschillen in de leeftijdsverdeling van de vijftientig cellen. Minderjarigen zijn bijvoorbeeld relatief sterk vertegenwoordigd in de 'rijkste' groep rechtsonder en relatief zwak in de 'armste' groep linksboven, terwijl voor ouderen en voor jonge meerderjarigen het tegenovergestelde het geval is. Een opvallende uitschieter bij de leeftijdsgroep van 18–25 jaar is de 14% vertegenwoordiging in de cel met de hoogste score voor huiswaarde en de laagste voor huishoudensinkomen. In deze postcodes blijken veel studentenhuizen voor te komen.

Eén van de redenen om naast het huishoudensinkomen ook de huiswaarde mee te nemen, is dat de laatste een maat kan zijn voor het opgebouwde vermogen. Als dat inderdaad het geval is, zouden personen een hogere huiswaarde moeten hebben in verhouding tot hun inkomen naarmate ze langer deelnemen aan het arbeidsproces. Dit zien we inderdaad terug: de 65-plussers zijn 50% sterker vertegenwoordigd in de cellen linksonder de diagonaal.

naal dan in die er rechtsboven, terwijl de leeftijdsgroep van 18–25 jaar linksonder juist zwakker vertegenwoordigd is dan rechtsboven; de andere twee leeftijdsklassen zijn veel gelijkmatiger verdeeld.

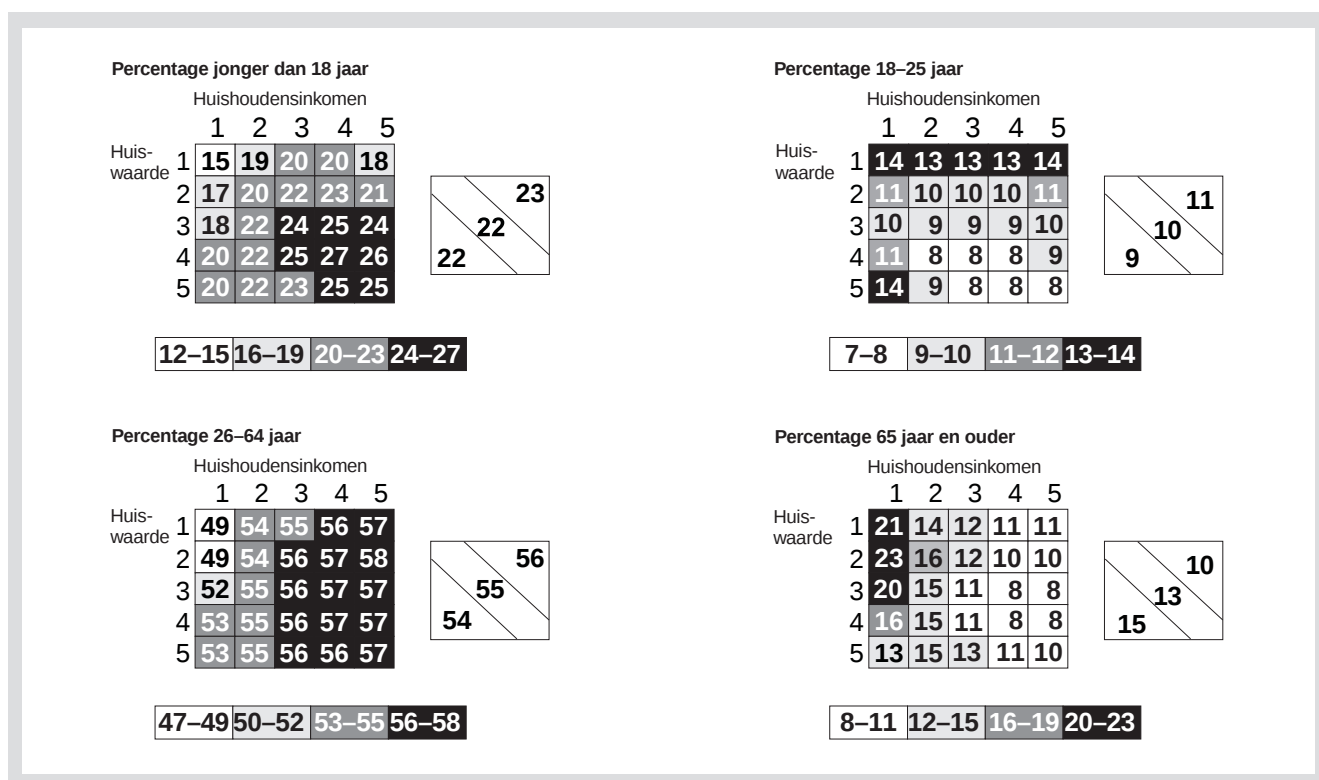
Vanwege de aanzienlijke leeftijdsafhankelijkheid van huiswaarde en huishoudensinkomen is het van belang om bij ses-analyses alleen personen in dezelfde leeftijdscategorie met elkaar te vergelijken. Dit kan door de gegevens voor elke leeftijdscategorie apart te presenteren, of door naar een gegeven leeftijdsopbouw van de populatie te standaardiseren.

4.2 Selectieve instroom in instellingen

De ses-indicator kan alleen worden toegepast op het particuliere deel van de bevolking, hetgeen aanleiding kan geven tot een selectie-effect. Vooral aan het einde van hun leven verhuizen veel mensen naar een verzorgings- of verpleeghuis, waardoor ze niet meer binnen de onderzoekspopulatie vallen. Welvarender mensen hebben meer mogelijkheden om zelfstandig te blijven wonen wanneer hun gezondheid achteruit gaat. Dit heeft tot gevolg dat van de ouderen met een zwakke gezondheid degenen met een lage ses meestal uit de onderzoekspopulatie verdwijnen, terwijl degenen met een hoge ses er veelal in aanwezig blijven. Hierdoor wordt de onderzoekspopulatie met een lage ses vanaf een bepaalde leeftijd gezonder in verhouding tot de populatie met een hoge ses. Dit effect is het sterkst onder vrouwen, aangezien oudere mannen vaak nog een echtgenote hebben die hen kan verzorgen, terwijl oudere vrouwen vaak weduwe zijn. Hierdoor kunnen mannen tot hogere leeftijd zelfstandig blijven wonen (Harmsen, Keij en Schapendonk-Maas, 2001).

Het selectie-effect valt te schatten door gebruik te maken van ses-gegevens over de postcodes van instellingsbewoners uit de tijd dat ze nog zelfstandig woonden. Op basis hiervan vinden we dat ouderen met een lage C-score inderdaad een aanzienlijk hogere kans hebben om in een instelling te geraken dan ouderen met een hoge score. Voor de leeftijdsklasse 65–69 jaar is de kans voor personen met de laagste C-score ruim drie keer zo groot als voor personen met de hoogste score. Dit daalt tot een kans die

Figuur 1 Leeftijdsverdeling particuliere bevolking naar score huiswaarde en huishoudensinkomen

bijna tweemaal zo groot voor 80-plussers. Uit dezelfde gegevens blijkt dat vrouwen van 65 jaar en ouder bijna twee keer zoveel kans hebben om in een instelling in te stromen als hun mannelijke leeftijdsgenoten. Dit verschil neemt niet af met stijgende leeftijd. Het is van belang om rekening te houden met de selectieve instroom in instellingen bij het interpreteren van de resultaten van een ses-analyse. Om hierin inzicht te krijgen moet de ses-afhankelijkheid van de hogere leeftijden apart beschouwd worden.

5. Resultaten analyse ses-afhankelijke sterftekans

Om de indicator te testen is een ses-analyse uitgevoerd van de sterftekans (Van Duin en Keij, 2002). Zoals verwacht, is voor de particuliere bevolking als geheel een negatieve samenhang tussen ses en sterftekans gevonden. Bij vrouwen van 80 jaar of ouder werd een *positieve* samenhang gevonden, die echter kan worden verklaard uit de ses-specifieke instroom van instellingen. Om na te gaan in hoeverre het combineren van huiswaarde en huishoudensinkomen een betere indicator geeft, is de ses-analyse ook uitgevoerd met elk van deze grootheden apart. Dit levert inderdaad een iets zwakkere ses-afhankelijkheid op dan wanneer

de combinatie-variabele *C* als indicator werd gebruikt. Hoewel huiswaarde en huishoudensinkomen slechts een correlatie van 0,48 hebben, vertoont de sterftekans een vrijwel identieke afhankelijkheid naar beide variabelen. Dit rechtvaardigt, in elk geval voor deze specifieke toepassing, het op gelijke voet meenemen van huiswaarde en huishoudensinkomen in de indicator.

Literatuur

Duin, C. van en I. Keij, 2002, Welvaartsongelijkheid in de jaarlijkse sterftekans. Maandstatistiek van de bevolking, februari 2002, blz. 25–26.

Harmen C., I. Keij en H. Schapendonk-Maas, 2001, Zelfstandig oud. Maandstatistiek van de bevolking, juni 2001, blz 4–7.

Kunst, A.E., C.W.N. Looman en J.P. Mackenbach, 1990, Regionale sterfteverschillen en sociaal-economische indicatoren, Instituut Maatschappelijke Gezondheidszorg, Erasmus Universiteit, Rotterdam.

Bevolkingsstatistieken in StatLine

StatLine

In toenemende mate zijn cijfers van het CBS beschikbaar via internet. Via internet kunt u toegang verkrijgen tot StatLine, de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een Webselector een keuze worden gemaakt uit alle publicaties die zijn opgenomen in StatLine.

Hoe vindt u bevolkingscijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over bevolking te vinden. De snelste manier om deze cijfers te vinden, is als volgt. Ga naar de openingspagina van de CBS homepage (www.cbs.nl) en druk op de knop 'StatLine' aan de rechterzijde. U krijgt dan een scherm waarin u een zoekopdracht kunt geven (*figuur 1*). Als u op 'thema' klikt, krijgt u een scherm met de themastructuur binnen StatLine te zien, de 'StatLine Webselector' (*figuur 2*).

Binnen de Webselector kunt via de themastructuur snel gegevens over bevolking opvragen. Door op het plusje voor 'Mens en maatschappij' te klikken, komt u bij 'Bevolking' terecht. Als u vervolgens op 'Bevolking' klikt, krijgt u een lijst met publicaties en submappen (*figuur 3*). In de submappen vindt u informatie over bijvoorbeeld de samenstelling van de bevolking, geboorte en immigratie en emigratie.

Ter illustratie is in *figuur 3* de publicatie 'Bevolking; kerncijfers' geselecteerd. In het rechterdeel van de Webselector ziet u vervolgens een overzicht van de onderwerpen in deze publicatie. Hier kunt u door de tabbladen 'Onderwerpen' en 'Jaar' te selecteren uw eigen tabel samenstellen. Als u uw tabel heeft samengesteld, drukt u op 'Gegevens tonen' onderaan het scherm. U krijgt nu de

tabel op het scherm te zien. Uiteraard kunt u deze tabel afdrucken of opslaan op schijf. Als u op het pictogram met de diskette ('Be- waar tabel in ander formaat') boven de tabel klikt, krijgt u de keuze om de tabel op te slaan in excel-formaat of enig ander formaat.

Wat kunt u in StatLine vinden?

Er zijn een groot aantal StatLinepublicaties met bevolkingscijfers gemaakt. De meeste vindt u onder de kop 'Bevolking' (*figuur 3*). Er zijn publicaties beschikbaar met kerncijfers van de bevolking, maandcijfers van de bevolking, regionale cijfers, cijfers over de bevolking naar samenstelling, huishoudens, geboorte, sterfte en doodsoorzaken, huwen, scheiden en verduwen, verhuizingen, immigratie en emigratie, allochtonen, asielverzoeken, wijzigingen van nationaliteit en diverse prognoses. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn behalve onder 'Bevolking' ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal' in de publicaties 'Regionaal statistisch bestand' en 'Statistisch bestand gemeenten'.

In de afgelopen periode verschenen in Statline:

Uit huis gaan naar reden (OG'98)

Allochtonen per gemeente: herkomst

Maand- en jaarcijfers (voorlopig) toevoegen tfr, levensverwachting m + v en homohuwelijken

Bevolkingsontwikkeling per gemeente (voorlopig)

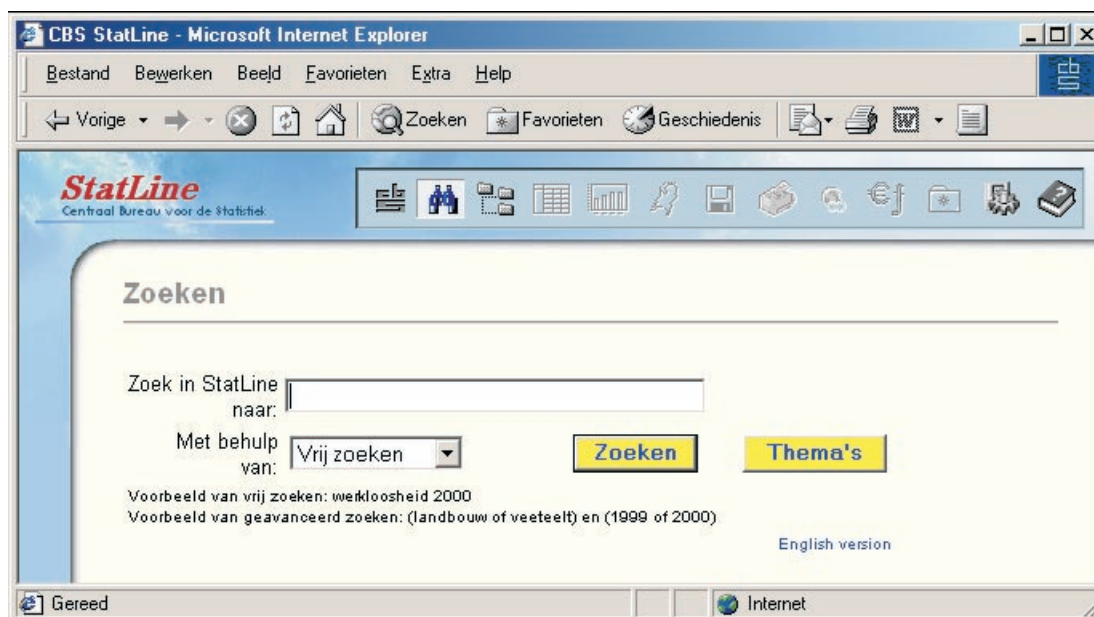
Historische reeksen, bevolking, zelfdoding, doodsoorzaken (vanaf 1950)

Periode-overlevingstafels, vanaf 1860

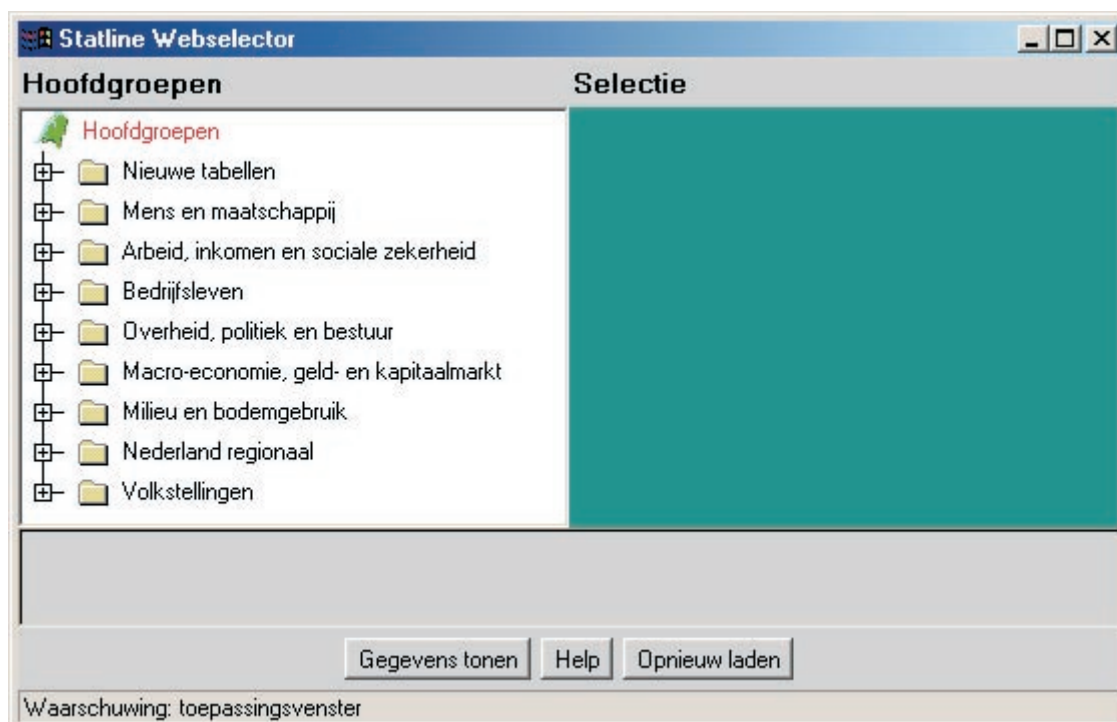
Huishoudenssamenstelling regionaal 2001 voorlopig

Belangrijke primaire doodsoorzaken; 1999 en 2000

1. Zoeken in StatLine

2. StatLine Webselector

3. Bevolking in StatLine

Hoofdgroepen

- Bevolking
 - Historie bevolking
 - Bevolking: kerncijfers**
 - Bevolking: maand- en jaarcijfers
 - Samenstelling
 - Huishoudens
 - Geboorte
 - Sterfte en doodsoorzaken
 - Huwen, scheiden en verweduwen
 - Verhuizingen
 - Immigratie en emigratie
 - Allochtonen
 - Asielverzoeken
 - Wijzigingen van nationaliteit
 - Prognose
 - Regionaal
 - Onderzoek gezinsvorming
 - Gezondheid
 - Welzijn
 - Leefsituatie bevolkingsgroepen
 - Mobiliteit van personen

Selectie

Bevolking: kerncijfers

Onderwerpen Jaar

- Onderwerpen
 - Bevolking naar geslacht
 - Bevolking naar burgerlijke staat
 - Bevolking naar leeftijd
 - Allochtonen**
 - Particuliere huishoudens
 - Bevolking in institutionele huishoudens
 - Bevolkingsgroei
 - Bevolkingsdichtheid

Allochtonen op 1 januari.
 Het CBS rekent personen tot de allochtonen als ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie).

Gegevens tonen Help Opnieuw laden

Waarschuwing: toepassingsvenster

Maandcijfers

Technische toelichting

De gegevens over de *bevolking*, met uitzondering van asielzoekers, hebben betrekking op personen die in de basisadministratie van de Nederlandse gemeenten als ingezetene zijn opgenomen (de 'de jure' bevolking). In principe wordt iedereen die voor onbepaalde tijd in Nederland woonachtig is, opgenomen in de basisadministratie van de gemeente waar men woont resp. waar men de meeste malen overnacht (de gemeente van inschrijving of woon-gemeente). De gegevens van een individu vormen tezamen een *persoonlijst*.

Geborenen worden geteld naar de gemeente waar de moeder (eventueel de vader) als ingezetene is ingeschreven. De opgenomen gegevens over de *levendgeborenen* hebben betrekking op alle bij de gemeente aangegeven geborenen die enig teken van leven hebben vertoond, ongeacht de zwangerschapsduur. Daar waar levendgeborenen worden onderscheiden naar *rangnummer* wordt, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld, bedoeld het rangnummer van de levendgeborene uit de moeder (en dus niet dat uit het bestaande huwelijk).

Een kind wordt *buitenechtelijk* genoemd als de moeder op het moment van de bevalling niet gehuwd is of als ze uiterlijk 307 dagen vóór de bevalling verweduwd of gescheiden is.

Overledenen worden eveneens geteld naar de gemeente van inschrijving en niet naar de gemeente van overlijden. De vermelde *leeftijd* is, met uitzondering van de overleden kinderen beneden 1 jaar, het verschil tussen het kalenderjaar van overlijden en dat van geboorte.

De statistiek van de *buitenlandse migratie* heeft betrekking op alle personen die aangifte doen van het feit dat zij zich in Nederland vestigen of Nederland verlaten.

Immigranten zijn zij voor wie de verwachte verblijfsduur in Nederland in het halfjaar volgend op de vestiging ten minste vier maanden bedraagt. Voor de emigratie geldt dat de verwachte verblijfsduur in het buitenland in het jaar volgend op het vertrek ten minste acht maanden bedraagt.

Administratieve correcties worden gevormd door de opnemingen in respectievelijk afvoeringen uit de gemeentelijke persoonsregisters anders dan door geboorte, sterfte, vestiging, vertrek of gemeente-grenswijzigingen. Het grootste deel van de administratieve correcties betreft de verwerking van of het vertrek van personen die deze gebeurtenis niet hebben gemeld bij de gemeentelijke autoriteiten of de hervestiging die daarna plaatsvindt.

Onder *binnenlandse migratie* wordt verstaan iedere woonplaatswisseling binnen Nederland die leidt tot verandering van gemeente van inschrijving. Veranderingen van inschrijvingsgemeente die in verband met grenswijziging tussen, respectievelijk samenvoeging van, gemeenten in de bevolkingsadministratie worden geregistreerd, worden niet als binnenlandse migratie beschouwd.

Verhuizingen binnen een gemeente behoren tot de statistiek van de *binnengemeentelijke verhuizingen*.

De gegevens over de *huwelijksluiting* zijn geteld naar de gemeente waar de huwelijksvoltrekking voor de ambtenaar van de burgerlijke stand heeft plaatsgehad en hebben betrekking op huwelijken waarvan ten minste één der huwelijkspartners als ingezetene in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente is opgenomen, ongeacht het land waar het huwelijk is gesloten.

Per 1 januari 1998 is in Nederland het *geregistreerd partnerschap* ingevoerd. De registratie van het partnerschap in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) is mogelijk voor paren van gelijk en van verschillend geslacht.

Echtscheidingen betreffen de door een rechter uitgesproken echtscheidingsvonnissen en hebben betrekking op echtscheidingen waarvan ten minste één van de betrokkenen als ingezetene in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente is opgenomen, ongeacht het land waar het huwelijk is ontbonden. De datum van echtscheiding is de datum waarop dit vonnis bij de burgerlijke stand wordt ingeschreven. Voor huwelijken die in Nederland zijn gesloten is dat de burgerlijke stand in de gemeente waar het huwelijk werd voltrokken. Huwelijken die in het buitenland zijn gesloten en in Nederland zijn geregistreerd, kunnen in Nederland worden ontbonden door inschrijving van het echtscheidingsvonnis in het echtscheidingsregister van de gemeente 's-Gravenhage.

Asielzoekers zijn mensen die om uiteenlopende redenen hun land hebben verlaten om in een ander land, bijvoorbeeld Nederland, bescherming of asiel te zoeken. Het aantal individuele asielaanvragen wordt geregistreerd door het Ministerie van Justitie, de bron voor de in de tabel vermelde cijfers. De asielzoekers in een bepaald jaar worden niet allen ook als immigrant in dat jaar geteld. Voor dat laatste is immers inschrijving in een gemeentelijke basisadministratie vereist. Asielzoekers worden niet direct na aankomst als immigrant ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie (GBA). Voor degenen die in de centrale opvang zitten, gebeurt dit pas als zij 'statushouder' zijn geworden, of langer dan een jaar in een opvangcentrum verblijven. Degenen die buiten de centrale opvang onderdak hebben, worden ingeschreven mits zij rechtmatig in Nederland verblijven. Nadat het CBS bericht van inschrijving in de GBA heeft ontvangen, wordt de (voormalige) asielzoeker als immigrant opgenomen.

Ten slotte wordt nog vermeld dat door middel van een voetnoot per tabel wordt aangegeven welke cijfers een voorlopig karakter dragen en welke definitief zijn.

Tabel 1
Bevolking, stand en dynamiek

	Levend- geborenen	Over- ledenen	Buitenlandse migratie		Totale bevolkings- groei ²⁾	Aantal inwoners aan het einde van het jaar / de maand	Binnen- landse migratie	Binnen- gemeentelijk verhuisde personen	Huwelijks- sluitingen	Partner- schaps- registraties	Echt- scheidingen
			Immigratie	Emigratie ¹⁾							
1996	189 521	137 561	108 749	91 945	73 218	15 567 107	629 774	1 084 411	85 140		34 871
1997	192 443	135 783	109 860	81 973	87 085	15 654 192	633 356	1 106 833	85 059		33 740
1998	199 408	137 482	122 407	79 289	106 033	15 760 225	665 795	1 108 216	86 956	4 626	32 459
1999	200 445	140 487	119 151	78 779	103 725	15 863 950	637 394	1 058 308	89 428	3 256	33 571
2000	206 619	140 527	132 850	78 977	123 125	15 987 075	614 097	972 515	88 074	2 922	34 650
januari	17 068	14 915	10 035	6 516	5 989	15 869 939	49 518	81 981	3 095	195	2 983
februari	16 606	11 773	10 249	5 587	9 740	15 879 679	46 385	79 500	4 483	215	2 878
maart	17 445	11 608	9 964	6 667	9 486	15 889 165	49 497	85 449	4 623	232	3 225
april	16 625	11 468	8 491	5 685	8 236	15 897 401	42 213	74 483	6 220	213	2 515
mei	17 513	11 511	9 970	5 654	10 589	15 907 990	49 646	86 128	11 335	313	3 193
juni	16 773	11 200	10 135	6 455	9 494	15 917 484	46 636	78 608	11 530	296	2 663
juli	17 694	11 164	12 269	8 214	10 840	15 928 324	58 042	85 335	8 802	241	2 908
augustus	18 315	10 960	14 833	7 717	14 659	15 942 983	63 132	80 807	9 834	254	2 896
september	17 736	10 667	14 015	7 414	13 933	15 956 916	56 966	77 276	12 561	276	2 853
oktober	17 155	11 556	12 611	6 703	11 755	15 968 671	53 239	81 389	6 514	225	3 028
november	16 996	11 372	11 939	6 443	11 448	15 980 119	50 850	81 642	4 319	239	3 053
december	16 693	12 333	8 339	5 922	6 956	15 987 075	47 973	79 917	4 758	223	2 455
2001	201 461	140 729	134 256	82 430	113 218	16 100 293	612 569	955 807	82 819	3 316	37 505
januari	15 764	13 188	9 124	5 500	6 200	15 993 275	42 451	72 077	3 842	168	2 748
februari	16 666	11 446	10 953	5 574	10 599	16 003 874	48 567	76 397	3 222	163	3 324
maart	15 675	11 587	13 197	8 935	8 350	16 012 224	53 869	89 316	4 248	171	3 156
april	16 244	11 772	9 821	5 505	8 788	16 021 012	43 865	72 844	5 942	146	3 044
mei	17 555	12 367	9 303	5 838	8 653	16 029 665	41 477	73 416	10 116	185	3 194
juni	16 722	11 114	12 430	8 442	9 596	16 039 261	57 450	88 321	9 384	161	3 025
juli	18 069	11 162	12 143	7 778	11 272	16 050 533	59 780	83 936	7 232	201	3 351
augustus	17 962	10 964	12 127	7 737	11 388	16 061 921	57 602	72 810	11 007	269	3 266
september	16 751	10 578	12 827	7 033	11 967	16 073 888	55 711	81 424	9 765	364	3 055
oktober	18 216	12 151	13 029	7 051	12 043	16 085 931	54 526	86 121	7 864	480	3 638
november	16 316	11 804	12 258	6 767	10 003	16 095 934	52 591	86 066	5 790	528	3 261
december	15 521	12 596	7 044	6 270	4 359	16 100 293	44 680	73 079	4 407	480	2 443

¹⁾ Inclusief saldo administratieve correcties.²⁾ Inclusief het verschil tussen het officieel vastgestelde en het berekende inwonertal (overige correcties).

N.B. De cijfers die betrekking hebben op 2000 en eerder, zijn definitief. De overige cijfers zijn voorlopig.

Tabel 2
Levendgeborenen naar legitimiteit en rangnummer (uit de moeder)

	Eerste kinderen	Tweede kinderen	Derde kinderen	Vierde of volgende kinderen	Totaal	w.o. buitenechtelijk	
						totaal	w.o. eerste kinderen
1996	85 792	68 334	24 631	10 764	189 521	32 192	20 492
1997	89 322	68 173	24 238	10 710	192 443	36 863	23 410
1998	93 876	69 877	24 970	10 685	199 408	41 439	26 691
1999	93 815	71 289	24 840	10 501	200 445	45 592	29 165
2000	95 972	74 014	25 685	10 948	206 619	51 539	32 365
januari	8 156	5 883	2 069	960	17 068	4 160	2 684
februari	7 673	6 039	2 007	887	16 606	4 115	2 594
maart	7 944	6 379	2 200	922	17 445	4 202	2 652
april	7 528	6 051	2 185	861	16 625	4 018	2 451
mei	7 729	6 552	2 268	964	17 513	4 233	2 581
juni	7 658	6 086	2 103	926	16 773	4 029	2 450
juli	8 120	6 463	2 192	919	17 694	4 401	2 722
augustus	8 559	6 588	2 260	908	18 315	4 645	2 935
september	8 377	6 232	2 209	918	17 736	4 491	2 888
oktober	8 092	6 068	2 070	925	17 155	4 379	2 738
november	8 086	5 949	2 090	871	16 996	4 394	2 764
december	8 050	5 724	2 032	887	16 693	4 472	2 906
2001	93 441	73 063	24 609	10 348	201 461	55 080	34 697
januari	7 398	5 680	1 848	838	15 764	4 085	2 620
februari	7 591	6 081	2 060	934	16 666	4 404	2 739
maart	7 089	5 795	1 989	802	15 675	4 140	2 588
april	7 309	6 023	2 082	830	16 244	4 290	2 734
mei	7 967	6 421	2 226	941	17 555	4 593	2 839
juni	7 676	6 172	2 043	831	16 722	4 631	2 865
juli	8 503	6 492	2 195	879	18 069	4 865	3 104
augustus	8 411	6 456	2 187	908	17 962	4 993	3 163
september	7 849	6 097	1 974	831	16 751	4 645	2 959
oktober	8 530	6 595	2 146	945	18 216	5 205	3 237
november	7 803	5 743	1 968	802	16 316	4 805	3 039
december	7 315	5 508	1 891	807	15 521	4 424	2 810

N.B. De cijfers die betrekking hebben op 2000 en eerder, zijn definitief. De overige cijfers zijn voorlopig.

Tabel 3
Overledenen naar leeftijd en geslacht

	0–19 jaar		20–39 jaar		40–59 jaar		60–79 jaar		80–89 jaar		90+ jaar		Totaal		w.o. beneden 1 jaar ¹⁾	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
1996	1 125	800	2 115	1 167	8 365	5 276	33 896	22 029	18 749	26 064	4 758	13 217	69 008	68 553	615	471
1997	1 016	724	2 026	1 151	8 187	5 421	32 890	21 785	18 425	25 864	4 699	13 595	67 243	68 540	541	427
1998	1 103	692	1 901	1 035	8 340	5 520	33 343	21 962	18 598	26 028	4 924	14 036	68 209	69 273	613	422
1999	1 055	785	1 937	1 128	8 570	5 787	33 416	22 608	18 716	26 452	5 178	14 855	68 872	71 615	563	485
2000	999	761	1 740	1 006	8 204	5 552	30 974	20 245	20 619	26 733	6 237	17 457	68 773	71 754	582	477
januari	73	58	170	87	763	513	2 968	1 950	2 321	2 901	861	2 250	7 156	7 759	41	37
februari	75	50	113	86	622	414	2 515	1 669	1 833	2 226	577	1 593	5 735	6 038	47	32
maart	91	88	123	69	670	432	2 544	1 643	1 704	2 248	558	1 438	5 690	5 918	58	61
april	84	57	172	75	669	414	2 488	1 615	1 769	2 141	515	1 469	5 697	5 771	53	28
mei	92	61	141	78	717	475	2 479	1 670	1 700	2 170	506	1 422	5 635	5 876	52	38
juni	77	64	161	81	661	430	2 488	1 583	1 606	2 148	510	1 391	5 503	5 697	49	35
juli	93	70	136	86	663	455	2 594	1 684	1 574	2 084	439	1 286	5 499	5 665	53	44
augustus	85	76	162	81	676	486	2 404	1 576	1 526	2 130	455	1 303	5 308	5 652	46	47
september	80	62	145	89	675	461	2 378	1 621	1 514	2 004	416	1 222	5 208	5 459	49	43
oktober	93	49	150	106	694	489	2 700	1 739	1 603	2 128	462	1 343	5 702	5 854	48	35
november	59	61	138	90	681	495	2 646	1 654	1 613	2 185	466	1 284	5 603	5 769	32	38
december	97	65	129	78	713	488	2 770	1 841	1 856	2 368	472	1 456	6 037	6 296	54	39
2001	1 105	774	1 835	1 068	8 831	5 991	32 294	22 174	19 368	27 154	5 046	15 089	68 479	72 250	608	477
januari	106	71	168	105	763	514	2 902	2 015	1 861	2 589	548	1 546	6 348	6 840	49	41
februari	104	73	120	80	659	472	2 640	1 794	1 547	2 188	457	1 312	5 527	5 919	60	50
maart	84	50	149	76	720	499	2 641	1 741	1 685	2 167	490	1 285	5 769	5 818	44	35
april	70	45	143	103	751	489	2 730	1 775	1 692	2 278	417	1 279	5 803	5 969	30	20
mei	83	66	156	92	749	539	2 930	1 849	1 666	2 441	464	1 332	6 048	6 319	44	43
juni	97	68	143	70	684	450	2 587	1 702	1 524	2 153	426	1 210	5 461	5 653	53	48
juli	106	71	144	94	674	483	2 543	1 772	1 536	2 130	378	1 231	5 381	5 781	70	39
augustus	87	58	157	91	773	502	2 415	1 766	1 436	2 142	359	1 178	5 227	5 737	40	31
september	79	68	159	74	723	484	2 411	1 758	1 446	1 999	336	1 041	5 154	5 424	48	44
oktober	100	70	190	87	763	557	2 830	1 956	1 693	2 328	387	1 190	5 963	6 188	57	43
november	79	60	166	83	787	496	2 850	1 934	1 577	2 225	388	1 159	5 847	5 957	47	36
december	110	74	140	113	785	506	2 815	2 112	1 705	2 514	396	1 326	5 951	6 645	66	47

¹⁾ Leeftijd op de laatste verjaardag.

N.B. De cijfers die betrekking hebben op 2000 en eerder, zijn definitief. De overige cijfers zijn voorlopig.

Tabel 4
Buitenlandse migratie naar geboorteland

	Totaal ¹⁾	Werelddelen					Landen						
		Europa	Amerika	Azië	Afrika	Oceanië	EU-landen					Afghanistan	China
							Nederland	België	BR Duitsland	Verenigd Koninkrijk	Overige EU-landen		
Immigratie ²⁾													
1996	108 749	57 251	14 682	20 722	15 228	866	22 566	1 915	5 626	4 439	6 888	2 848	1 516
1997	109 860	56 719	15 736	22 016	14 527	862	22 715	2 244	5 548	4 454	7 533	3 664	1 788
1998	122 407	60 679	20 492	24 080	16 027	1 039	25 984	2 336	5 465	4 469	8 145	3 929	1 940
1999	119 151	61 522	19 946	21 557	14 921	1 204	24 974	2 360	5 193	4 780	8 523	5 506	1 850
2000	132 850	66 921	22 428	24 340	17 823	1 338	23 817	2 244	5 150	5 564	8 843	4 610	2 632
januari	10 035	5 438	1 528	1 628	1 316	125	2 011	206	478	407	754	269	149
februari	10 249	5 226	1 469	1 817	1 624	113	1 614	175	411	412	757	318	179
maart	9 964	5 058	1 453	1 889	1 460	104	1 699	162	411	443	684	316	198
april	8 491	4 295	1 311	1 554	1 216	115	1 600	139	356	362	556	257	146
mei	9 970	5 044	1 537	1 892	1 380	117	1 867	178	365	454	600	296	188
juni	10 135	5 039	1 700	1 984	1 310	102	2 079	145	406	422	534	354	246
juli	12 269	6 160	2 749	1 911	1 336	113	2 878	217	341	425	616	374	195
augustus	14 833	7 233	3 369	2 300	1 785	146	3 073	268	523	608	850	397	230
september	14 015	7 000	2 377	2 654	1 871	113	2 083	250	591	560	1 156	589	337
oktober	12 611	6 277	1 924	2 656	1 667	87	1 780	190	517	570	918	567	312
november	11 939	5 958	1 672	2 484	1 693	132	1 648	192	456	585	906	529	300
december	8 339	4 193	1 339	1 571	1 165	71	1 485	122	295	316	512	344	152
2001	134 916	66 556	20 382	25 521	20 986	1 467	23 507	2 114	5 164	5 573	8 923	4 648	3 676
januari	9 124	4 582	1 331	1 813	1 313	85	1 584	152	312	390	575	410	179
februari	10 953	5 417	1 427	2 194	1 797	118	1 621	186	392	460	796	472	228
maart	13 197	6 472	1 865	2 603	2 115	139	2 046	170	464	543	873	482	299
april	9 821	4 851	1 295	1 899	1 640	136	1 564	135	369	483	600	333	323
mei	9 303	4 281	1 326	1 904	1 671	121	1 489	143	349	355	593	390	253
juni	12 430	6 150	1 975	2 336	1 826	143	2 497	185	442	484	687	509	235
juli	12 143	6 064	2 491	2 067	1 399	122	2 971	185	447	472	661	453	278
augustus	12 127	5 994	2 330	2 042	1 636	125	2 411	192	498	536	764	321	271
september	12 827	6 519	2 014	2 349	1 815	130	2 111	225	556	598	1 026	312	467
oktober	13 029	6 484	1 731	2 451	2 231	131	1 956	214	596	532	1 011	373	426
november	12 258	5 854	1 513	2 507	2 248	136	1 709	192	476	448	851	386	502
december	7 704	3 888	1 084	1 356	1 295	81	1 548	135	263	272	486	207	215
Emigratie (inclusief saldo administratieve correcties)													
1996	91 945	65 420	10 594	7 605	7 380	946	40 365	1 391	5 066	4 894	5 876	108	684
1997	81 973	58 535	9 701	6 889	6 089	774	37 849	1 293	4 336	3 748	5 249	56	592
1998	79 289	56 709	8 953	7 059	5 827	717	35 778	1 371	4 321	3 971	5 643	109	532
1999	78 779	55 853	9 055	7 054	5 997	818	35 785	1 331	4 119	3 643	5 627	204	544
2000	78 977	57 041	8 333	6 834	5 935	834	37 414	1 375	3 980	3 353	5 757	214	502
januari	6 516	4 653	671	560	535	97	3 180	109	266	281	440	40	58
februari	5 587	3 991	587	525	425	59	2 627	88	266	256	393	24	29
maart	6 667	4 679	696	719	516	57	2 999	141	353	275	519	14	57
april	5 685	4 087	569	489	490	50	2 727	64	280	259	358	5	22
mei	5 654	4 047	567	532	434	74	2 561	99	258	246	458	11	56
juni	6 455	4 604	755	583	449	64	2 933	119	343	311	544	14	48
juli	8 214	5 807	1 065	777	501	64	3 788	160	404	298	653	19	36
augustus	7 717	5 764	757	603	519	74	3 882	127	370	324	543	10	33
september	7 414	5 485	735	638	496	60	3 599	127	393	332	539	16	51
oktober	6 703	4 907	645	490	580	81	3 222	109	357	280	459	14	41
november	6 443	4 557	743	541	528	74	2 904	109	349	263	472	35	41
december	5 922	4 460	543	377	462	80	2 992	123	341	228	379	12	30
2001	82 430	58 943	8 595	7 264	6 783	844	39 367	1 402	3 880	3 114	5 829	297	541
januari	5 500	3 897	585	501	470	47	2 664	91	201	202	354	39	58
februari	5 574	4 144	482	425	449	74	2 687	128	257	199	412	24	34
maart	8 935	6 107	966	932	865	64	4 034	126	376	359	633	21	75
april	5 505	3 966	529	497	465	48	2 607	72	305	204	374	24	32
mei	5 838	4 135	619	544	479	61	2 726	117	260	221	461	28	41
juni	8 442	5 996	1 120	646	596	84	3 877	135	391	328	695	31	49
juli	7 778	5 734	791	655	535	63	3 946	140	357	339	579	32	54
augustus	7 737	5 670	711	619	648	89	3 826	154	378	260	569	15	38
september	7 033	5 100	682	594	571	86	3 436	119	353	270	442	19	41
oktober	7 051	4 905	740	717	625	64	3 247	120	332	245	501	15	42
november	6 767	4 755	783	572	553	104	3 175	107	346	271	414	26	33
december	6 270	4 534	587	562	527	60	3 142	93	324	216	395	23	44

¹⁾ Inclusief geboorteland onbekend.²⁾ Inclusief in Nederlandse asielzoekerscentra geboren kinderen.

N.B. De cijfers die betrekking hebben op 2000 en eerder zijn definitief. De overige cijfers zijn voorlopig.

Egypte	Irak	Iran	Japan	Marokko	Nederlandse Antillen + Aruba	Somalië	Suriname	Turkije	VS van Amerika	Voormalig Joegoslavië	Voomalige Sovjet-Unie	Zuid-Afrika
750	4 673	2 818	1 385	4 528	3 845	3 478	3 643	6 209	3 132	3 636	2 378	913
826	6 130	1 689	1 293	4 894	4 751	1 644	3 555	6 291	3 151	1 818	2 162	1 051
859	7 368	1 139	1 228	5 531	7 588	1 385	4 603	5 459	3 408	1 682	2 656	1 688
671	3 346	1 144	1 293	4 670	8 813	1 668	3 205	4 817	3 488	4 133	2 975	1 333
571	4 445	1 733	1 298	4 482	10 167	2 181	3 601	5 393	3 538	4 780	6 104	1 331
45	318	104	84	372	656	168	209	431	280	414	326	111
50	395	142	75	485	470	193	269	463	306	509	471	138
51	396	143	101	398	494	172	301	493	264	410	361	120
31	254	98	129	406	530	150	231	360	204	250	366	104
35	374	135	175	359	623	188	303	439	245	402	356	106
48	408	97	111	364	841	179	279	296	255	381	461	81
44	323	141	102	262	1 608	180	329	343	341	394	585	77
49	377	133	133	509	1 779	161	443	563	524	327	534	137
64	369	197	118	517	1 105	227	366	552	360	468	663	123
52	515	211	114	378	806	154	342	537	327	463	798	119
62	416	228	91	261	635	264	321	506	255	505	667	103
40	300	104	65	171	620	145	208	410	177	257	516	112
641	3 307	2 155	1 309	5 197	8 320	1 816	3 542	6 072	3 263	3 346	6 310	1 425
41	376	154	37	274	555	132	220	440	221	295	443	125
55	412	211	82	427	470	188	259	504	271	342	570	148
68	472	199	122	486	701	256	295	624	279	450	773	157
48	236	138	120	504	473	156	283	465	202	310	502	120
36	228	182	116	519	510	114	278	450	174	214	337	97
70	291	198	148	453	921	199	323	518	291	301	596	120
62	228	164	146	282	1 390	145	341	359	334	207	428	113
55	202	172	127	372	1 107	125	299	483	404	219	407	101
61	233	175	115	498	808	117	335	591	340	256	561	105
48	223	229	123	600	609	171	335	590	274	296	629	146
53	267	210	109	507	437	143	333	646	269	292	709	118
44	139	123	64	275	339	70	241	402	204	164	355	75
617	245	443	1 388	2 490	3 288	641	2 391	4 189	2 635	1 222	551	649
502	257	465	1 246	1 711	2 905	771	2 228	2 637	2 494	1 122	538	647
373	373	349	1 137	1 466	2 385	846	1 791	2 210	2 544	774	596	815
335	720	339	1 237	1 432	2 646	1 286	1 630	1 860	2 557	938	493	816
270	633	318	1 155	1 105	2 443	1 829	1 273	1 158	2 489	1 263	667	680
22	72	21	72	96	214	153	152	60	162	123	60	83
18	79	27	79	74	176	126	100	72	132	87	62	56
30	59	38	189	102	190	137	109	67	215	78	70	55
23	45	25	90	123	144	119	119	93	162	106	34	45
27	60	22	66	73	179	108	63	104	181	132	60	39
7	53	24	119	85	181	122	105	73	281	84	38	45
25	41	43	144	108	256	153	140	83	425	116	65	47
26	51	19	124	80	216	203	80	108	244	164	57	56
12	67	35	80	85	241	191	128	119	165	127	50	64
19	37	21	68	102	236	220	94	134	171	85	64	56
33	44	28	63	115	254	141	136	125	178	109	60	48
28	25	15	61	62	156	156	47	120	173	52	47	86
189	941	392	1 129	1 090	2 899	2 473	1 123	1 259	2 498	1 123	726	702
19	72	23	44	68	186	143	68	105	174	68	61	64
4	50	14	52	34	184	221	45	91	132	127	46	41
41	82	38	253	152	304	304	209	135	264	142	92	67
11	53	32	91	50	162	153	59	108	166	112	28	53
13	58	16	102	83	202	174	82	82	180	65	66	41
4	51	44	122	128	332	203	113	137	383	104	87	60
13	78	38	100	116	272	184	41	72	283	68	41	76
9	94	21	78	102	216	254	71	132	228	104	49	67
28	82	43	68	99	284	257	87	105	160	86	57	41
8	126	48	92	96	253	230	138	123	190	91	68	52
20	100	45	61	82	290	165	133	85	178	84	84	70
19	95	30	66	80	214	185	77	84	160	72	47	70

Tabel 5
Asielaanvragen naar land van nationaliteit

	Totaal	w.o.									
		Afghanistan	Bosnië- Herzegovina	China	Irak	Iran	Servië en Montenegro	Somalië	Sri Lanka	Turkije	Dem. Rep. Congo (Zaire)
1996	22 857	3 019	984	468	4 378	1 521	797	1 461	1 483	692	435
1997	34 443	5 920	1 968	1 158	9 641	1 253	1 652	1 280	1 497	1 135	592
1998	45 217	7 118	3 769	916	8 300	1 680	4 288	2 775	1 049	1 222	410
1999	42 729	4 400	1 169	1 246	3 703	1 527	7 125	2 731	856	1 490	252
2000	43 559	5 032	1 637	1 393	2 747	2 530	3 813	2 095	972	2 246	501
januari	4 125	391	89	112	312	224	260	348	110	175	31
februari	3 840	352	78	111	305	183	199	156	97	192	70
maart	3 571	334	181	98	238	150	330	173	107	185	39
april	3 104	348	139	109	157	176	318	193	71	153	36
mei	3 053	390	105	118	151	160	175	156	60	234	34
juni	3 371	398	87	140	139	105	818	120	89	151	26
juli	3 581	428	161	146	195	173	608	154	75	173	38
augustus	3 920	558	154	151	259	243	346	214	80	159	63
september	3 418	410	185	97	222	230	198	194	74	209	41
oktober	3 981	417	155	114	246	316	273	136	86	225	39
november	3 927	526	146	113	285	291	168	139	54	205	41
december	3 668	480	157	84	238	279	120	112	69	185	43
2001	32 579	3 627	1 026	706	1 329	1 522	913	1 100	682	1 400	455
januari	3 697	342	211	96	214	310	106	135	76	174	45
februari	2 805	254	191	86	139	172	59	85	42	154	38
maart	3 086	358	139	59	171	125	106	103	57	152	41
april	2 781	263	88	79	97	124	81	98	72	131	50
mei	2 549	298	106	38	85	98	102	89	49	141	25
juni	2 219	262	68	45	94	92	52	75	56	100	28
juli	2 475	255	58	63	94	108	84	77	57	92	25
augustus	2 462	274	30	41	105	62	58	83	44	87	30
september	2 551	323	49	45	75	104	89	110	31	103	40
oktober	3 401	470	44	57	105	140	91	122	91	119	37
november	2 399	242	24	55	71	89	42	73	54	78	43
december	2 154	286	18	42	79	98	43	50	53	69	53

Bron: Ministerie van Justitie.

Inhoudsopgave februari 1997–februari 2002

	Aflevering	Bladzijde
--	------------	-----------

1. BEVOLKINGSSTRUCTUUR EN -ONTWIKKELING

Artikelen

– Bevolkingsontwikkeling in 1996: toename immigratie	maart	1997	6–10
– Bevolking naar leeftijd en geslacht, 1 januari 1996 en de bevolking volgens de overlevingstafel, 1991–1995	mei	1997	4
– Demografie van Nederland 1996	november	1997	6–22
– Geboorte, sterfte, immi- en emigratie, 1980–1997	december	1997	4
– Meer dan duizend mensen van honderd jaar of ouder	december	1997	6– 8
– Bevolkingsontwikkeling in 1997: stijging bevolkingsgroei	maart	1998	8–13
– Geboorte, sterfte, immi- en emigratie, 1980–1998	september	1998	6
– Demografie van Nederland 1997	december	1998	8–24
– Kinderen en jeugdigen, 1970–2020	maart	1999	6
– Demografische ontwikkelingen en collectieve uitgaven	maart	1999	9–12
– Bevolkingsgroei 1998: veel geboorten, veel immigranten	maart	1999	13–19
– Geboorte, sterfte, immi- en emigratie in de jaren negentig	september	1999	6
– Hoeveel mensen maken voor de tweede keer een eeuwwisseling mee?	november	1999	10–11
– Bevolkingsontwikkeling 1900–2100	december	1999	9–16
– Dutch population statistics based on population register data	februari	2000	9–15
– Demografie van Nederland 1999	maart	2000	9–33
– Geregistreerd partnerschap en burgerlijke staat: toepassing in de bevolkingsstatistieken	mei	2000	10–13
– Caleidoscoop van de moderne levensloop	juni	2000	10–17
– Bevolkingsstatistieken in Statline	april	2001	4– 6
– Zestien miljoen inwoners	april	2001	7
– Bevolkingsgroei blijft hoog	juli	2001	4– 6

Jaarcijfers

– Bevolking van Nederland naar burgerlijke staat, geslacht en leeftijd, 1 januari 1997	augustus	1997	17–20
– Demografische kerncijfers, 1985–1996	september	1997	13–18
– Bevolking van Nederland naar burgerlijke staat, geslacht en leeftijd, 1 januari 1998	augustus	1998	21–24
– Demografische kerncijfers, 1990–1997	december	1998	53–58
– Bevolking van Nederland naar burgerlijke staat, geslacht en leeftijd, 1 januari 1999	juni	1999	29–32
– Demografische kerncijfers, 1990–1998	januari	2000	29–34
– Bevolking van Nederland naar burgerlijke staat, geslacht en leeftijd, 1 januari 2000	augustus	2000	19–22
– Demografische kerncijfers, 1990–1999	januari	2001	26–30
– Bevolkingsstatistieken in Statline	mei	2001	41–42
– Bevolking naar leeftijd, burgerlijke staat en geslacht, 1 januari 2001	september	2001	25–28

2. BEVOLKING NAAR REGIO

Artikelen

– Regionale spreiding van Antillianen en Arubanen, 1997	februari	1998	6
– Regionale verschillen in bevolking	maart	1998	14–25

Jaarcijfers

– Loop van de bevolking naar enkele regionale en categorale indelingen, 1995	februari	1997	11–20
– Demografische cijfers per provincie, 1991–1996	maart	1997	52–64
– Bevolking naar geslacht per viercijferig postcodegebied, 1 januari 1996	april	1997	12–29
– Leeftijdsopbouw per gemeente, 1 januari 1997	december	1997	40–47
– Bevolking naar geslacht per viercijferig postcodegebied, 1 januari 1997	december	1997	48–66
– Bevolking per gemeente naar provincie, 1 januari 1998	januari	1998	20–24
– Stand van de bevolking op 1 januari 1997 en loop van de bevolking in 1996, per provincie en landsdeel	februari	1998	12–15
– Stand van de bevolking op 1 januari 1997 en loop van de bevolking in 1996, per gemeente-groep naar stedelijkheid gemeenten	februari	1998	16–17
– Stand van de bevolking op 1 januari 1997 en loop van de bevolking in 1996, per gemeentegroep naar inwonertal	februari	1998	18–25

	Aflevering	Bladzijde
--	------------	-----------

– Demografische cijfers per provincie, 1992–1997	april	1998	19–31
– Leeftijdsopbouw per gemeente, 1 januari 1998	juli	1998	27–35
– Bevolking naar geslacht per viercijferig postcodegebied, 1 januari 1998	december	1998	59–77
– Stand van de bevolking op 1 januari 1998 en loop van de bevolking in 1997, per provincie en landsdeel	december	1998	78–81
– Stand van de bevolking op 1 januari 1998 en loop van de bevolking in 1997, per gemeente-groep naar stedelijkheid gemeenten	december	1998	82–83
– Stand van de bevolking op 1 januari 1998 en loop van de bevolking in 1997, per gemeentegroep naar inwonertal	december	1998	84–91
– Bevolking per gemeente naar provincie 1 januari 1999	januari	1999	20–24
– Demografische cijfers per provincie, 1993–1998	april	1999	41–54
– Leeftijdsopbouw per gemeente, 1 januari 1999	juli	1999	19–26
– Bevolking per gemeente naar provincie 1 januari 2000 (berekende cijfers)	januari	2000	35–39
– Demografische cijfers per provincie, 1994–1999	februari	2000	29–42
– Stand van de bevolking op 1 januari 1999 en loop van de bevolking in 1998, regionale cijfers	februari	2000	43–55
– Leeftijdsopbouw per gemeente, 1 januari 2000	november	2000	35–43
– Demografische cijfers per provincie, 1995–2000	januari	2001	31–42
– Bevolking per gemeente naar provincie 1 januari 2001 (berekende cijfers)	januari	2001	43–47
– Stand van de bevolking op 1 januari 2000 en loop van de bevolking in 1999, regionale cijfers	januari	2001	48–59

3. BEVOLKING NAAR NATIONALITEIT EN GEBOORTELAND

Artikelen

– Eerste en tweede generatie Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen naar jaar van huwelijksluiting, 1996	april	1997	4
– In Indonesië of het voormalig Nederlands-Indië geboren bevolking	april	1997	6–10
– Eerste en tweede generatie Turken en Marokkanen naar leeftijd en nationaliteit, 1996	juli	1997	4
– Verhuizingen van Marokkanen, Turken, Antillianen en Surinamers naar leeftijd, 1996	augustus	1997	4
– Regionale spreiding van Antillianen en Arubanen, 1997	februari	1998	6
– Antillianen en Arubanen naar jaar van laatste vestiging, leeftijd bij laatste vestiging en verband tussen huwelijk en vestiging	mei	1998	6
– Chinezen in Nederland, 1 januari 1997	mei	1998	8–11
– Personen met dubbele nationaliteit	april	1999	6
– Allochtonen in Nederland: vijf grote groepen	april	1999	9–19
– Naar geboorteland gemengde echtparen	juli	1999	6
– Allochtonen in Nederland: vluchtelingen en asielzoekers	juli	1999	10–18
– Allochtonen in Nederland: westers/niet-westers, 1999	november	1999	6– 7
– Joegoslaven in Nederland, 1 januari 1999	februari	2000	6
– Binnenlands verhuisgedrag van allochtonen	maart	2000	34–43
– Gezinnen met kinderen naar allochtoniteit	mei	2000	6– 7
– Aantallen allochtonen volgens verschillende definities	mei	2000	14–17
– Main trends in the labour force in the European Union	oktober	2000	9–16
– Niet-westerse derde generatie, een eerste verkenning	juni	2001	16–19
– Spreiding van niet-westerse allochtonen over Nederland	juni	2001	20–23
– Klein deel van asielzoekers ingeschreven in GBA	september	2001	4– 7
– Inwonende Turkse en Marokkaanse jongeren	september	2001	8– 9
– Verdubbeling van het aantal allochtonen in de afgelopen kwart eeuw	september	2001	12–16
– Schattingsmethode voor de allochtone bevolking in de afgelopen kwart eeuw	september	2001	17–22
– Allochtonen, een jonge en groeiende bevolkingsgroep	november	2001	11–15
– Relatie- en gezinsvorming van allochtonen	november	2001	16–21
– Gehuwde allochtonen en hun partner	november	2001	22–25
– Eerste generatie Molukkers in Nederland	december	2001	28–30
– Effect van vruchtbaarheid en migratie op de groei van het aantal allochtonen	februari	2002	27–31

Inhoudsopgave februari 1997–februari 2002

	Aflevering	Bladzijde
<i>Jaarcijfers</i>		
– Niet-Nederlanders per gemeente, 1 januari 1996	februari 1997	21– 29
– Demografische cijfers betreffende de Surinaamse en Antilliaanse + Arubaanse bevolking in Nederland, 1991–1995	maart 1997	90– 94
– Bevolking naar geboorteland en geboorteland van de ouders, 1 januari 1997	december 1997	67– 75
– Bevolking naar geboorteland en geboorteland van de ouders, per provincie en in de vier grote gemeenten, 1 januari 1997	december 1997	76– 88
– Bevolking per gemeente naar geboorteland resp. Geboorteland ouders, 1 januari 1997	december 1997	89–107
– Niet-Nederlanders per gemeente, 1 januari 1997	december 1997	108–116
– Allochtonen in Nederland volgens de beperkte definitie, 1 januari 1997	maart 1998	26– 33
– Allochtonen volgens de beperkte definitie per provincie en de vier grote gemeente, 1 januari 1997	maart 1998	34– 45
– Allochtonen volgens de beperkte definitie per gemeente, 1 januari 1997	maart 1998	46– 54
– Allochtonen volgens de beperkte definitie per viercijferig postcodegebied, 1 januari 1997	juni 1998	17– 28
– Niet-Nederlanders per gemeente, 1 januari 1998	oktober 1998	28– 35
– Allochtonen in Nederland volgens de beperkte definitie, 1 januari 1998	november 1998	24– 31
– Allochtonen volgens de beperkte definitie per provincie en de vier grote gemeente, 1 januari 1998	november 1998	32– 44
– Allochtonen volgens de beperkte definitie per gemeente, 1 januari 1998	november 1998	45– 52
– Allochtonen volgens de beperkte definitie per viercijferig Postcodegebied, 1 januari 1998	april 1999	55– 66
– Niet-Nederlanders per gemeente, 1 januari 1999	augustus 1999	15– 23
– Allochtonen, 1 januari 1999	december 1999	48–115
– Inwoners en allochtonen per viercijferig postcodegebied, 1 januari 1999	juli 2000	16– 43
– Allochtonen, 1 januari 2000	september 2000	22– 85
– Inwoners en allochtonen per viercijferig postcodegebied, 1 januari 2000	november 2000	44– 71
– Niet-Nederlanders per gemeente, 1 januari 2000	december 2000	13– 21
– Allochtonen in Nederland, 1 januari 2001	september 2001	29– 36
4. GEBORTE		
<i>Artikelen</i>		
– (Buiten-)rechtelijke levendgeborenen naar leeftijd van de moeder, 1965 en 1995	maart 1997	4
– Worden er steeds minder jongens geboren?	april 1997	11
– Meeste kinderen in zomer geboren	mei 1997	6– 9
– Buitenechtelijke geboorten: Nederland in Europees perspectief	mei 1997	28– 36
– Buitenechtelijke vruchtbaarheid naar geboorteland van de moeder	juni 1997	6– 11
– Buitenechtelijke geboorten: Nederland in Europees perspectief (rectificatie)	augustus 1997	10
– Achtergronden van vruchtbaarheids-ontwikkelingen	oktober 1997	12– 24
– Geboortewerking en consumenten-vertrouwen: een econometrische analyse	november 1997	23– 27
– Veel vrouwen kampen met vruchtbaarheidsproblemen	februari 1998	6– 7
– Kenmerken van moeders bij geboorte van het eerste kind	maart 1998	6
– Sterke daling aantal tienermoeders	mei 1998	12– 13
– Vruchtbaarheid van in het buitenland geboren vrouwen	juli 1998	8– 10
– Geboortenregeling 1998	december 1998	25– 29
– Echte en buitenechtelijke , levendgeborenen, 1960–1999	januari 1999	6
– Fertility of foreign-born women in the Netherlands	november 1999	12– 14
– TFR naar leeftijd en geboorteland, 1990–1998	december 1999	6
– Afstel door uitstel: (kinder)loos alarm?	januari 2000	9– 22
– Aantal tienermoeders toch weer gestegen	januari 2000	23– 25
– Sex-ratio, Nederlanders en allochtonen	maart 2000	6
– Krijgen allochtonen vrouwen van de tweede generatie minder kinderen dan de moeder	oktober 2000	17– 24
– Vruchtbaarheid van allochtonen vrouwen	november 2000	9– 11
– Allochtone moeders in Nederland	november 2000	12– 21
– Kinderen krijgen over de landsgrenzen heen	november 2000	22– 26
– Jonge moeders zijn steeds ouder	november 2000	27– 31
– Werkende moeders in de komende twintig jaar	november 2000	32– 34

	Aflevering	Bladzijde
– Aantal tienermoeders weer toegenomen	februari 2001	4– 5
– Steeds meer kinderen buiten het huwelijk geboren	maart 2001	4– 5
– Een kind of uit elkaar	maart 2001	6–11
– Laat getrouwd, snel een kind	juli 2001	7– 9
– Buitenechtelijke geboorten in Nederland en Europa: traditie of transitie?	oktober 2001	4– 7
– Keuze voor het kindertal: zo moeder, zo dochter	februari 2002	4– 6
– Effect van vruchtbaarheid en migratie op de groei van het aantal allochtonen	februari 2002	27–31
<i>Jaarcijfers</i>		
– Geboorte per gemeente naar provincie, 1994–1995	mei 1997	37–54
– Geboorte, 1992–1996	november 1997	28–38
– Geboorte per gemeente naar provincie, 1996	januari 1998	25–34
– Levendgeborenen naar leeftijd van de moeder per gemeente, 1996	februari 1998	26–34
– Geboorte per gemeente naar provincie, 1997	januari 1999	25–33
– Geboorte, 1993–1997	februari 1999	15–24
– Levendgeborenen naar leeftijd van de moeder per gemeente, 1997	maart 1999	20–28
– Geboorte, 1994–1998	november 1999	35–44
– Levendgeborenen naar leeftijd van de moeder per gemeente, 1998	februari 2000	56–64
– Geboorte per gemeente naar provincie, 1998	april 2000	24–33
– Geboorte, 1995–1999	oktober 2000	25–34
– Levendgeborenen naar leeftijd van de moeder per gemeente, 1999	november 2000	72–80
– Geboorte per gemeente naar provincie, 1999	december 2000	22–31
– Geboorte, 1996–2000	november 2001	34–36
5. STERFTE EN LEVENSVERWACHTING		
<i>Artikelen</i>		
– Sterfte: trends, achtergronden en prognose	mei 1997	10–17
– Sterfte in relatie tot warmte, kou en griep	november 1997	4
– Periode-overlevingstafels naar geslacht en leeftijd, 1991–1995	januari 1998	8–13
– Veel sterfgevallen in maart en april 1998	augustus 1998	8– 9
– Seizoenspatronen in de sterfte	mei 1999	6
– Ruim 2000 extra overledenen in januari 2000	april 2000	9–10
– Zelfdoding in Nederland	april 2000	11–16
– Sterfte in de jaren negentig	februari 2001	6– 9
– Voeding en sterfte	augustus 2001	6– 9
– Effecten van sociaal-economische status van kleine, middelgrote en grote geografische eenheden op de sterfte	november 2001	4–10
– Dodelijke verkeersslachtoffers in 2000	november 2001	26–30
– Welvaartsongelijkheid in de jaarlijkse sterftekans	februari 2002	25–26
– Sociaal-economische status indicator op postcodeniveau	februari 2002	32–35
<i>Jaarcijfers</i>		
– Sterfte per gemeente naar provincie, 1994–1995	april 1997	30–46
– Sterfte, 1992–1996	november 1997	39–45
– Overlevingstafels, 1996 en 1992–1996	november 1997	46–50
– Sterfte per gemeente naar provincie, 1996	januari 1998	35–43
– Doodgeborenen, 1995 en 1996	februari 1998	35–36
– Sterfte per gemeente naar provincie, 1997	januari 1999	34–42
– Sterfte, 1993–1997	februari 1999	25–31
– Overlevingstafels, 1997 en 1993–1997	maart 1999	29–33
– Doodgeborenen, 1997	maart 1999	34
– Overlevingstafels, 1998 en 1994–1998	september 1999	19–23
– Sterfte, 1994–1998	november 1999	45–53
– Doodgeborenen, 1998	november 1999	54–55
– Sterfte per gemeente naar provincie, 1998	april 2000	34–42
– Sterfte naar doodsoorzaak, 1998	april 2000	58–63
– Doodgeborenen, 1999	oktober 2000	35–36
– Sterfte, 1995–1999	oktober 2000	37–44
– Overlevingstafels, 1999 en 1995–1999	november 2000	81–85
– Sterfte per gemeente naar provincie, 1999	december 2000	32–40
– Sterfte, 1996–2000	november 2001	37–39
6. BINNENLANDSE MIGRATIE EN VERHUIZINGEN		
<i>Artikelen</i>		
– Verhuizingen van Marokkanen, Turken, Antillianen en Surinamers naar leeftijd, 1996	augustus 1997	4
– Verhuizingen naar leeftijd, gezinsverband en periode van het jaar 1995–1997	oktober 1998	6

Inhoudsopgave februari 1997–februari 2002

	Aflevering	Bladzijde
– Twintigers verhuizen het verst en het vaakst	december 1998	30– 35
– Verhuizingen in de vier grote steden, 1997	mei 1999	9– 17
– Migratie en vergrijzing in de 21 ^e eeuw	februari 2000	24– 28
– Binnenlands verhuisgedrag van allochtonen	maart 2000	34– 43
<i>Jaarcijfers</i>		
– Binnenlandse migratie, 1992–1996	oktober 1997	35– 40
– Verhuizingen in Nederland, 1992–1996	oktober 1997	41– 44
– Verhuizingen per gemeente naar provincie, 1996	januari 1998	44– 53
– Binnengemeentelijke verhuizingen, 1995–1997	september 1998	25– 28
– Binnenlandse migratie, 1993–1997	september 1998	29– 34
– Verhuizingen in Nederland, 1993–1997	september 1998	35– 38
– Verhuizingen per gemeente naar provincie, 1997	januari 1999	43– 51
– Verhuizingen per gemeente naar provincie, 1998	september 1999	24– 33
– Binnengemeentelijke verhuizingen, 1996–1998	oktober 1999	37– 40
– Binnenlandse migratie, 1994–1998	oktober 1999	41– 46
– Verhuizingen in Nederland, 1994–1998	oktober 1999	47– 50
– Binnenlandse migratie, 1995–1999	augustus 2000	23– 28
– Verhuizingen in Nederland, 1995–1999	augustus 2000	29– 32
– Verhuizingen per gemeente naar provincie, 1999	december 2000	41– 50
– Binnengemeentelijke verhuizingen, 1995–1999	januari 2001	60– 62
– Verhuizingen in Nederland, 1996–2000	december 2001	38

7. BUITENLANDSE MIGRATIE

Artikelen

– Daling aantal asielverzoeken zet door in 1996	juni 1997	12– 18
– Turkse en Marokkaanse huwelijksmigranten	oktober 1997	25– 34
– De Immigratie- en Naturalisatie Dienst en demografische prognoses	januari 1998	14– 16
– Kenmerken van naar België emigrerende personen	april 1998	6
– Welk effect heeft het immigratiebeleid?	augustus 1998	10– 12
– Gezinshereniging en gezinsvorming onder asielmigranten	september 1998	8– 16
– Immi- en emigratie naar België en Duitsland, 1980–1996	oktober 1998	4
– Asielverzoeken, 1993–1997	november 1998	6
– Immigratie en asielaanvragen, 1996–1998	februari 1999	6
– Verband tussen huwelijk en vestiging in Nederland	augustus 1999	6
– Buitenlandse migratie van Nederlanders met geboorteland Nederlandse Antillen of Aruba naar geslacht en leeftijd, 1986–1999	januari 2000	6
– Immigratie van geëmigreerde Nederlanders	april 2000	6
– De nieuwe gastarbeider: manager uit de VS of informaticus uit India	september 2000	9– 12
– Waarom komen immigranten naar Nederland?	januari 2001	4– 7
– Gezinshereniging van asielemigranten nog gering	januari 2001	8– 14
– Asielverzoeken en inwilligingen in Europa	april 2001	8– 11
– Immigratie stijgt verder in de eerste helft 2001	augustus 2001	4– 5
– Klein deel van asielzoekers ingeschreven in GBA	september 2001	4– 7
– Iets meer asielverzoeken in de Europese Unie	januari 2002	13– 14
– Effect van vruchtbaarheid en migratie op de groei van het aantal allochtonen	februari 2002	27– 31

Jaarcijfers

– Asielverzoeken, 1992–1996	augustus 1997	21– 24
– Buitenlandse migratie, 1992–1996	oktober 1997	45– 52
– Administratieve correcties, 1992–1996	oktober 1997	53– 56
– Buitenlandse migratie, 1993–1997	september 1998	39– 48
– Administratieve correcties, 1993–1997	september 1998	49– 52
– Asielverzoeken, 1993–1997	oktober 1998	36– 40
– Buitenlandse migratie, 1994–1998	oktober 1999	51– 60
– Administratieve correcties, 1994–1998	oktober 1999	61– 64
– Asielverzoeken, 1994–1998	december 1999	116–120
– Buitenlandse migratie, 1995–1999	augustus 2000	33– 42
– Administratieve correcties, 1995–1999	augustus 2000	43– 46
– Buitenlandse migratie, 1996–2000	december 2001	39– 42
– Asielverzoeken, 1996–2000	januari 2002	18

8. HUWELIJKSSLUITING, RELATIEVORMING EN -ONTBINDING

Artikelen

– Turkse en Marokkaanse huwelijksmigranten	oktober 1997	25– 34
– Eerste huwelijken, naar generatie, kalenderjaar, leeftijdsgroep en geslacht, 1950–1996	januari 1998	6

	Aflevering	Bladzijde
– Geregistreerd partnerschap naar leeftijd, eerste maanden 1998	juli 1998	6
– Hertrouwende weduwen en weduwnaars, 1950–1997	augustus 1998	6
– Naar geboorteland gemengde huwelijken	augustus 1998	13– 15
– Belangstelling voor geregistreerd partnerschap groter dan verwacht	oktober 1998	8– 10
– Trouwen en scheiden: lichte restauratie op komst	juni 1999	8– 16
– Naar geboorteland gemengde echtparen	juli 1999	6
– Verband tussen huwelijk en vestiging in Nederland	augustus 1999	6
– Huwelijk en geregistreerd partnerschap, 1998	oktober 1999	6
– Verschillen in echtscheidingscijfers tussen Nederlandse gemeenten: een verklaring vanuit sociologisch en demografisch perspectief	november 1999	15– 24
– Cross-cultural marriages	december 1999	17– 20
– Glad to live alone or happier together	februari 2000	16– 23
– Weer samenwonen na scheiding of verweduwing	februari 2001	17– 20
– Steeds meer kinderen buiten het huwelijk geboren	maart 2001	4– 5
– Een kind of uit elkaar	maart 2001	6– 11
– Traditionele en moderne huwelijken	maart 2001	12– 13
– Trouwen vanuit het ouderlijk huis	juni 2001	13– 15
– Laat getrouwd, snel een kind	juli 2001	7– 9
– Trouwen op een bijzondere dag	september 2001	10– 11
– Tweeduizend homohuwelijken in eerste halfjaar	december 2001	26– 27

Jaarcijfers

– Huwelijkssluiting en -ontbinding per gemeente naar provincie, 1994–1995	juni 1997	28– 59
– Huwelijkssluitingen, 1992–1996	november 1997	51– 56
– Door huwelijkssluiting gewettigde kinderen, 1992–1996	november 1997	57– 58
– Echtscheidingen, 1992–1996	november 1997	59– 66
– Huwelijkssluiting en -ontbinding per gemeente naar provincie, 1996	januari 1998	54– 70
– Huwelijkssluiting en -ontbinding per gemeente naar provincie, 1997	januari 1999	52– 65
– Huwelijkssluitingen, 1993–1997	februari 1999	32– 38
– Echtscheidingen, 1993–1997	februari 1999	39– 47
– Door huwelijkssluiting gewettigde kinderen, 1993–1997	mei 1999	18– 20
– Huwelijkssluitingen, 1994–1998	november 1999	56– 62
– Echtscheidingen, 1994–1998	november 1999	63– 72
– Huwelijkssluiting en -ontbinding per gemeente naar provincie, 1998	april 2000	43– 57
– Huwelijkssluitingen, 1995–1999	oktober 2000	45– 50
– Echtscheidingen, 1995–1999	oktober 2000	51– 59
– Huwelijkssluitingen en -ontbinding per gemeente naar provincie, 1999	december 2000	51– 63
– Huwelijkssluiting en partnerschapsregistratie, 1996–2000	oktober 2001	33– 36
– Huwelijksontbinding, 1996–2000	oktober 2001	37– 39

9. WIJZIGINGEN VAN NATIONALITEIT

Artikelen

– Verkrijging Nederlanderschap door Turken, Marokkanen en Surinamers naar verblijfsduur en leeftijd	februari 1997	4
– Wijzigingen van nationaliteit, 1999	september 1998	17– 24
– Aantal wijzigingen van nationaliteit sterk toegenomen in de jaren negentig	september 2000	13– 21

Jaarcijfers

– Wijzigingen van nationaliteit, 1996	november 1997	67– 73
– Wijzigingen van nationaliteit, 1997	april 1999	67– 73
– Wijzigingen van nationaliteit, 1998	september 1999	34– 40
– Wijzigingen van nationaliteit, 1999	september 2000	86– 93
– Wijzigingen van nationaliteit, 1996–2000	januari 2002	19

10. HUISHOUDENS EN GEZINNEN

Artikelen

– Kinderen en hun stiefouders	maart 1997	11
– Vrouwen met een hoog inkomen blijven vaker kinderloos	december 1997	32– 38
– Institutionele huishoudens, 1 januari 1997	mei 1998	14– 17
– Meer vrouwen krijgen maar één kind	november 1998	8– 11
– Relatie- en gezinsvorming in Nederland en Noorwegen	november 1998	12– 23
– Relatie- en gezinsvorming van generaties 1945–1979; Uitkomsten van het Onderzoek		
– Gezinsvorming 1998	december 1999	21– 36
– Werkende moeders	april 2000	17– 23
– Gezinnen met kinderen naar allochtoniteit	mei 2000	6– 7

Inhoudsopgave februari 1997–februari 2002

	Aflevering	Bladzijde		Aflevering	Bladzijde
– Huishoudens, 1960–1998	juni	2000	6	– Drie scenario's van het arbeidsaanbod voor de komende 25 jaar	juni 1997 19–23
– Veranderingen in huishoudenspositie tussen 1988 en 1989	december	2000	10–12	– Nationale Huishoudensprognose 1996: sterke groei eenpersoonshuishoudens	juli 1997 6–14
– Uit het ouderlijk huis, 1998–2000	januari	2001	15–16	– Vruchtbaarheid: trends en prognose	juli 1997 15–25
– Huishoudens 1995–2000: eerste resultaten van de vernieuwde huishoudensstatistiek	februari	2001	10–12	– Stijging arbeidsdeelname kan lasten van vergrijzing beperken	augustus 1997 6– 9
– Nieuwe huishoudensstatistiek: vergelijking met de oude statistiek	februari	2001	13–16	– Prognose van leerlingen- en studenten-aantallen	augustus 1997 11–16
– Weer samenwonen na scheiding of verweduwing	februari	2001	17–20	– Nationale Huishoudensprognose 1996: uitstel van gezinsvorming	september 1997 6–12
– Uit huis...en dan	februari	2001	21–22	– Demografische prognoses en mobiliteit van personen	oktober 1997 6–11
– Boemerangkinderen	februari	2001	23	– Population scenarios for the European Economic Area: components of population growth	december 1997 9–16
– 'Repartnering': weer samenwonen na een relatieontbinding	februari	2001	28–30	– Population scenarios for the European Union: regional scenarios	december 1997 17–31
– De invloed van achtergrondkenmerken op de leefvorm van vrouwen	maart	2001	14–16	– De Immigratie- en Naturalisatie Dienst en demografische prognoses	januari 1998 14–16
– Ervaringen van kinderen met het ouderlijk gezin	april	2001	12–14	– Bevolkingsprognose 1997–2003: meer geboorten	januari 1998 17–19
– Kleine en grote gezinnen	april	2001	16–20	– Population scenarios for the European Union: regional scenarios (rectification)	februari 1997 11
– Niet-westerse allochtonen eerder uit huis dan autochtonen	april	2001	21–22	– Kansverdeling van de bevolkingsprognose	april 1998 8–11
– Huishoudensprognose 2000–2050: meer ongehuwden, minder gehuwden	mei	2001	4– 7	– Demografische projecties van gezondheid en gezondheidszorg	april 1998 12–18
– Huishoudensprognose 2000–2050: sterke groei aantal eenpersoonshuishoudens	mei	2001	8–11	– De toepassing van demografische prognoses in het volkshuisvestingsbeleid	mei 1998 18–22
– Huishoudensprognose 2000–2050: huwelijk blijft populair	mei	2001	12–20	– Korte termijn raming van geboorte, sterfte, immi- en emigratie	juni 1998 6
– Huishoudensprognose 2000–2050: veronderstellingen over huishoudensposities	mei	2001	21–28	– Analysis and projection of national and regional mortality for countries of the European Economic Area	juni 1998 8–16
– Huishoudensprognose 2000–2050: vergelijking met de vorige prognose	mei	2001	29–31	– Fertility scenarios for the European Economic Area	juli 1998 11–26
– Bevolking in institutionele huishoudens, 1 januari 2000	mei	2001	39–40	– Schatting van het toekomstige aantal hulpbehoevende ouderen met behulp van een micromodelbevolking	augustus 1998 16–20
– Zelfstandig oud	juni	2001	4– 7	– Geboorte, sterfte, migratiesaldo en groei, 1945–2020	december 1998 6
– Het huishoudensprognosemodel	juli	2001	16–20	– Household Scenarios for the European Union	
– Huishoudensprognose 2000–2050: hoe zeker is de toename van het aantal huishoudens?	augustus	2001	10–13	– International migration scenarios for the European Economic Area	december 1998 36–49
– Huishoudensprognose 2000–2050: veronderstellingen over onzekerheidsmarges	augustus	2001	14–17	– Effect on the economy on international migration flows	december 1998 50–52
– Woningbehoefte in het licht van een veranderde tehuisbevolking	oktober	2001	8–11	– Bevolkingsprognose 1998–2050	januari 1999 8–19
– Relatie- en gezinsvorming van allochtonen	oktober	2001	16–21	– Veronderstellingen over het toekomstige aantal asielzoekers	februari 1999 8–14
– Gehuwde allochtonen en hun partner	november	2001	22–25	– Kinderen en jeugdigen, 1970–2020	maart 1999 6
– Nationale Huishoudensprognose: sterke vergrijzing van kleine huishoudens	november	2001	22–25	– Allochtonenprognose 1998–2015	april 1999 20–36
– De invloed van het ouderlijk gezin op relaties van jongeren	december	2001	20–25	– Relatie tussen demografische prognoses en overheidsbeleid	april 1999 37–40
– Hoe ontstaan eenouderhuishoudens?	januari	2002	4– 8	– Trouwen en scheiden: lichte restauratie op komst	juni 1999 8–16
– Nieuwe samenwoners	januari	2002	9–10	– Nationale Huishoudensprognose 1998: aantal huishoudens blijft tot 2035 stijgen	juni 1999 17–28
	februari	2002	7–11	– Labour force scenarios for the European Union	september 1999 9–18
Jaarcijfers				– Stochastische bevolkingsprognose	oktober 1999 10–17
– Jaarlijkse Huishoudensstatistiek, 1996	juli	1997	30–41	– Onzekerheidsmarges voor geboorte, sterfte en migratie	oktober 1999 18–27
– Bevolking in institutionele huishoudens, 1 januari 1996	augustus	1997	25	– Kansverdeling van de toekomstige bevolking, 1998–2050	oktober 1999 28–36
– Personen en gezinnen per gemeente, 1 januari 1997	januari	1998	71–87	– Stochastische huishoudensprognose 1998–2050	november 1999 25–34
– Personen en gezinnen per provincie, 1 januari 1997	maart	1998	55–65	– Migratieprognose 1998–2050	december 1999 38–47
– Jaarlijkse Huishoudensstatistiek, 1997	mei	1998	23–34	– Bevolkingsprognose 1999–2005	januari 2000 26–28
– Personen en gezinnen per gemeente, 1 januari 1998	oktober	1998	41–57	– Nationale Huishoudensprognose: 'grotere' huishoudens groeien niet meer	juli 2000 10–15
– Personen en gezinnen per provincie, 1 januari 1998	oktober	1998	58–67	– Bevolkingsprognose 2000–2050: veronderstellingen en methodiek	januari 2001 17–21
– Bevolking in institutionele huishoudens, 1 januari 1998	juli	1999	27	– Bevolkingsprognose 2000–2050: bevolking groeit tot 18 miljoen	januari 2001 22–25
– Jaarlijkse Huishoudensstatistiek, 1998	november	1999	73–86	– Nederland vergrijst en ontgroent. Hoe zeker is dat? Resultaten uit de bevolkingsprognose 2000–2050	februari 2001 24–27
– Personen en gezinnen per provincie, 1 januari 1999	maart	2000	44–54	– Bevolkingsprognose 2000–2050: kansverdeling van de toekomstige bevolking	februari 2001 31–35
– Personen en gezinnen per gemeente, 1 januari 1999	maart	2000	55–71	– Bevolkingsprognose 2000–2050: onzekerheidsmarge voor geboorte	februari 2001 36–38
– Bevolking in institutionele huishoudens, 1 januari 1999	mei	2000	18	– Bevolkingsprognose 2000–2050: achtergronden van vruchtbaarheidsontwikkelingen	februari 2001 39–44
– Huishoudensstatistiek, 1 januari 2000	februari	2001	54–57	– Bevolkingsprognose 2000–2050: waargenomen en toekomstige ontwikkelingen in de vruchtbaarheid	februari 2001 45–53
– Uitkomsten huishoudensprognose 2000–2050	mei	2001	43–51	– Allochtonenprognose 2000–2050: over tien jaar 2 miljoen allochtonen	maart 2001 17–22
– Huishoudensstatistiek, 1 januari 2001	september	2001	37–40	– Allochtonenprognose 2000–2050: veronderstellingen over het toekomstige kindertal van allochtone vrouwen	maart 2001 23–30
11. PROGNoses EN SCENARIO'S					
Artikelen					
– Drie scenarios van de bevolking, huishoudens, opleiding en arbeidsaanbod	februari	1997	6–10		
– Internationale migratie: recente ontwikkelingen, achtergronden en veronderstellingen over de toekomst	maart	1997	12–29		
– Allochtonenprognose 1996–2015	maart	1997	30–46		
– Nationale huishoudensprognose 1996: steeds minder paren zijn gehuwd	mei	1997	18–27		

Inhoudsopgave februari 1997–februari 2002 (slot)

	Aflevering	Bladzijde
– Bevolkingsprognose 2000–2050: recente ontwikkelingen in de migratie en veronderstellingen voor de toekomst	maart 2001	31– 40
– Bevolkingsprognose 2000–2050: kunnen in de toekomst meer arbeidsmigranten worden verwacht?	maart 2001	41– 46
– Bevolkingsprognose 2000–2050: veronderstellingen over de asielmigratie	maart 2001	47– 50
– Allochtonenprognose 2000–2050: sterke contrasten tussen westerse allochtonen	april 2001	23– 28
– Allochtonenprognose 2000–2050: de toename van het aantal niet-westerse allochtonen nader bekeken	april 2001	29– 33
– Bevolkingsprognose 2000–2050: onzekerheidsmarges voor de migratie	april 2001	34– 39
– Huishoudensprognose 2000–2050: meer ongehuwden, minder gehuwden	mei 2001	4– 7
– Huishoudensprognose 2000–2050: sterke groei aantal eenpersoonshuishoudens	mei 2001	8– 11
– Huishoudensprognose 2000–2050: huwelijk blijft populair	mei 2001	12– 20
– Huishoudensprognose 2000–2050: veronderstellingen over huishoudensposities	mei 2001	21– 28
– Huishoudensprognose 2000–2050: vergelijking met de vorige prognose	mei 2001	29– 31
– Allochtonenprognose 2000–2050: hoe zeker is de toename van het aantal allochtonen?	mei 2001	32– 35
– Allochtonenprognose 2000–2050: onzekerheid van het toekomstige kindertal van allochtone vrouwen	mei 2001	36– 38
– Bevolkingsprognose 2000–2050: prognosemodel voor de sterfte	juli 2001	10– 15
– Het huishoudensprognosemodel	juli 2001	16– 20
– Huishoudensprognose 2000–2050: hoe zeker is de toename van het aantal huishoudens?	augustus 2001	10– 13
– Huishoudensprognose 2000–2050: veronderstellingen over onzekerheidsmarges	augustus 2001	14– 17
– Woningbehoefte in het licht van een veranderende tehuisbevolking	oktober 2001	8– 11
– Nieuwe prognose van leerlingen- en studentenaantallen	oktober 2001	12– 14
– Vijftig jaar bevolkingsprognose: voorspelling van de geboorte	oktober 2001	15– 25
– Bevolkingsprognose 2001–2007: vrijwel in lijn met bevolkingsprognose 2000–2050	december 2001	4– 6
– Vijftig jaar bevolkingsprognoses: voorspelling van migratie	december 2001	7– 19
– Nationale Huishoudensprognose: sterke vergrijzing van kleine huishoudens	december 2001	20– 25
– Vijftig jaar bevolkingsprognose: voorspelling van sterfte	februari 2002	12– 24
Jaarcijfers		
– Uitkomsten Allochtonenprognose 1996–2015	maart 1997	65– 89
– Uitkomsten Huishoudensprognose 1996	juli 1997	42– 50
– Population scenarios for the countries of the European Union: regional scenarios	december 1997	117–125
– Bevolkingsprognose 1997–2003	januari 1998	88– 91
– Bevolkingsprognoses op gemeentelijk niveau volgens het PRIMOS-model 1997	maart 1998	66– 75
– Bevolkingsprognose 1998–2050	januari 1999	66– 75
– Allochtonenprognose 1998–2015	april 1999	74– 88
– Uitkomsten Huishoudensprognose 1998	juni 1999	33– 41

	Aflevering	Bladzijde
– Bevolkingsprognoses op gemeentelijk niveau volgens het PRIMOS-model 1999	december 1999	121–130
– Bevolkingsprognose 1999–2005	januari 2000	40– 42
– Uitkomsten Huishoudensprognose, huishoudens naar grootte, 1998–2050	juli 2000	44– 52
– Bevolkingsprognose 2000–2050	januari 2001	63– 71
– Uitkomsten allochtonenprognose 2000–2050	maart 2001	51– 65
– Uitkomsten huishoudensprognose 2000–2050	mei 2001	43– 51
12. INTERNATIONAAL		
<i>Artikelen</i>		
– Buitenechtelijke geboorten: Nederland in Europees perspectief	mei 1997	28– 36
– Buitenechtelijke geboorten: Nederland in Europees perspectief (rectificatie)	augustus 1997	10
<i>Jaarcijfers</i>		
– Nederland internationaal gezien, 1960–1996	juli 1997	51– 56
13. POLITIEK EN BESTUUR		
<i>Artikelen</i>		
– 1 januari 1997: Nederland telt nog 572 gemeenten	maart 1997	47– 51
– Tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen, 13 en 27 november 1996	juni 1997	24– 28
– Uitslagen van de uitgestelde gemeenteraadsverkiezingen van 28 oktober, 18 en 25 november 1998 en tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen van 3 maart 1999	augustus 1999	9– 14
– Uitslagen van de tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen van oktober en november 2000	oktober 2001	26– 30
14. BEVOLKINGSSTATISTIEK DIVERSEN		
<i>Artikelen</i>		
– Demografie en sociale zekerheid	juli 1997	26– 29
– Prognose van leerlingen- en studenten-aantallen	augustus 1997	11– 16
– De Immigratie- en Naturalisatie Dienst en demografische prognoses	januari 1998	14– 16
– Demografisch gedrag en opleidingsniveau	februari 1998	8– 9
– Demografische projecties van gezondheid en gezondheidszorg	april 1998	12– 18
– Zelfdoding in Nederland	april 2000	11– 16
– Werkende moeders	april 2000	17– 23
– Kaleidoscoop van de moderne levensloop	juni 2000	10– 17
– Leefstijl en demografisch gedrag	augustus 2000	9– 18
– Bevolkingsstatistieken in Statline	april 2001	4– 6
– Religie in historisch perspectief	juni 2001	8– 12
– Woningbehoefte in het licht van een veranderende tehuisbevolking	oktober 2001	8– 11
– Nieuwe prognose van leerlingen- en studentenaantallen	oktober 2001	12– 14
– Effecten van sociaal-economische status van kleine, middelgrote en grote geografische eenheden op de sterfte	november 2001	4– 10
– Dodelijke verkeersslachtoffers in 2000	november 2001	26– 30
– Tijdens de oorlog in Nederland-Indië	januari 2002	11– 12

Andere CBS-publicaties

Statistisch Jaarboek

Dit boek bevat cijfers over alle aspecten van de Nederlandse samenleving: bevolking, inkomen, economie, prijzen, financiële markten, milieu en vele andere onderwerpen. Het verschijnt jaarlijks in januari.

Jaarlijks, 569 blz., € 25,-, incl. Statline cd-rom.

ISSN 0924-2686. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS. Het abonnement omvat tevens het maandelijks Conjunctuurbericht. Hierin wordt de actuele stand van zaken in de Nederlandse economie met behulp van korte en krachtige analyses en grafische presentaties getoond.

Wekelijks, ca. 10 blz., € 70,50 per jaar.

ISSN 0166-9680.

INDEX

Het CBS-magazine met een geheel eigen vormgeving. INDEX geeft vanuit de statistische optiek een brede kijk op de vele economische en sociale aspecten van de samenleving. Veel thema's met daarnaast een aantal gevarieerde onderwerpen.

Jaarlijks 10 nummers, ca. 32 blz., € 90,- per jaar.

ISSN 1380-7447. Kengetal A-152.

De Nederlandse Economie

Met deze publicatie beoogt het CBS op prettig leesbare een breed en samenhangend overzicht te geven van de economie in Nederland. Behalve financieel-economische ontwikkelingen komen ook de arbeidsmarkt, bevolking, welzijn, milieu en regionale onderwerpen aan de orde.

Door Nederland te spiegelen aan het buitenland, wordt bovendien de internationale positie van ons land belicht.

Jaarlijks, 212 blz., € 12,93.

ISSN 1386-1042. Kengetal P-19.

Kennis en economie 2001

Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie Kennis en economie 2001 staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 1999 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.

Jaarlijks, 200 blz., € 28,50.

ISSN 903572955 2. Kengetal K-300.

De digitale economie 2001

Deze nieuwe CBS-publicatie beschrijft de omvang en groei van de binnenlandse ICT-sector. Het gebruik van internet door huishoudens. De activiteiten door het Nederlandse bedrijfsleven op internet en andere elektronische netwerken. Daarnaast worden genoemde ontwikkelingen in Nederland vergeleken met die in de ons omringende landen.

Jaarlijks, 186 blz., € 14,75.

ISSN 1568-2773. Kengetal P-34.

Nationale Rekeningen

Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.

Jaarlijks, 248 blz., € 38,57.

ISSN 0168-3489. Kengetal P-2.

De Nederlandse conjunctuur

Met de in 2000 opgestarte publicatie De Nederlandse conjunctuur wordt de basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ontwikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven.

Kwartaal, € 34,- per jaar.

ISSN 1566-3191. Kengetal P-104.

Maandstatistieken

Het CBS publiceert nog een aantal andere maandelijks periodieken. Enkele zijn:

Sociaal-Economische Maandstatistiek

Maandelijks, ca. 80 blz., € 109,50 per jaar.

ISSN 0168-549X. Kengetal V-4.

Maandstatistiek van de prijzen

Maandelijks, ca. 115 blz., € 109,50 per jaar.

ISSN 0166-9486. Kengetal U-2.

Financiële Maandstatistiek

Maandelijks, ca. 50 blz., € 92,50 per jaar.

ISSN 1381-6780. Kengetal O-1.

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

Statline

Statline is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In Statline vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken. Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. Statline bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt Statline vinden op onze website: <http://www.cbs.nl/> of direct via: <http://statline.cbs.nl/>.

Statline op cd-rom

Statline is tegen geringe kosten ook op cd-rom te bestellen. U kunt dan Statline dan op een intranetomgeving plaatsen of gebruiken op een computer zonder internetverbinding.

10 keer per jaar, € 85,- per jaar, € 10,70 per exemplaar.

Kengetal: A-159cd.

De publicaties van het CBS kunnen besteld worden bij de bestelservice van het CBS te Heerlen, tel. (045) 570 70 70, fax (045) 570 62 68 of e-mail verkoop@cbs.nl of via de boekhandel.

Alle publicaties zijn ter inzage of kunnen in bruikleen worden verkregen bij de bibliotheek van ons Bureau in beide vestigingen. Tevens is in beide vestigingen een boekwinkel waar alle publicaties tegen contante betaling kunnen worden gekocht.